

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI

**ARAPÇA VE TÜRKÇE'DE İSİM VE FİİL
CÜMLESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Zübeyt NALÇAKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
EYLÜL-2008

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI

ARAPÇA VE TÜRKÇE'DE İSİM VE FİİL CÜMLESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Faruk ÇİFTÇİ

ZÜBEYT NALÇAKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

EYLÜL-2008

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ARAPÇA VE TÜRKÇE'DE İSİM VE FİİL CÜMLESİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI

Zübeyt NALÇAKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez 01/09/2008 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği/Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Faruk ÇİFTÇİ
DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. M. Akif
ÖZDOĞAN
ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Halil APAYDIN
ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet Hamdi
AYDIN
Enstitü Müdür Vekili

Bu çalışma.....tarafından desteklenmiştir.

Proje No:.....

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARAPÇA VE TÜRKÇE'DE İSİM VE FİİL CÜMLESİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI

Zübeyt NALÇAKAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Faruk ÇİFTÇİ

Yıl: 2008, Sayfa: 93

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Faruk ÇİFTÇİ
: Yrd. Doç. Dr. M. Akif ÖZDOĞAN
: Yrd. Doç. Dr. Halil APAYDIN

Dil, insanların duygu ve düşüncelerini muhataplarına anlamlı bir şekilde iletmelerini sağlayan bir araçtır. “Cümle” de, bu itibarla, bir dilin en önemli unsur ve imkanlarından biridir.

Her dilin kendine has sözdizimi ve sözdizimi özellikleri bulunmaktadır. Aynı dil ailelerine mensup olan Arapça ve Türkçe'nin kendine has cümle yapı ve özellikleri olduğu gibi benzer ve farklı cümle yapı ve özellikleri de vardır.

Bundan dolayı, her dilin temel cümle yapısı olarak kabul edilen isim ve fiil cümlesinin öncelikle kendi dilbilgisi birikimi ve mantığı içerisinde, ardından da karşılaştırmalı olarak ele alınmasının, dil öğrenim ve öğretim sürecinde kaynak dil mensubu kimseye, kendi dilinin cümle özelliklerini öğrendikten sonra hedef dilin cümle yapı ve özelliklerini öğrenmede birtakım yararlar ve kolaylıklar sağlayacağı kabul edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Türkçe, İsim cümlesi, Fiil cümlesi, Karşılaştırma

DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
UNIVERSITY OF KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM

ABSTRACT

MA THESIS

THE COMPARISON OF NOMİNAL AND VERBAL
SENTENCE IN ARABIC AND TURKISH

Zübeyt NALÇAKAN

Supervisor : Assist. Prof. Dr. Faruk ÇİFTÇİ

Year: 2008, Pages: 93

Jury : Assist. Prof. Dr. Faruk ÇİFTÇİ
: Assist. Prof. Dr. M. Akif ÖZDOĞAN
: Assist. Prof. Dr. Dr. Halil APAYDIN

Language is a tool used by human as an interpersonal communication in order to express feelings and ideas in a comprehensible way. Hence the ‘sentence’ is one of the most vital components of a language.

Each language has its own syntax and syntax characteristics. Turkish and Arabic languages which belong to different language families have their own sentence structures and characteristics in sipite of the fact that they share different and similar sentence structures and characteristics.

The nominal and verbal sentences which are considered to be the basic structure of each language should be mastered according to their own structures and charactersitics then should be compared contrastively with other languages. After the learner of a language masters his own language in terms of sentences structure, he will be able to master the target language in terms of its sentence structures and characteristics. This situation is likely to make contribution to the learner’s learning and teaching a language.

Key Words : Arabic, Turkish, Nominal sentence, Verbal sentence, Comparison

ÖNSÖZ

Dil, insanların ve toplumların birbirleriyle ve başkalarıyla iletişimini ve anlaşmasını sağlayan bir araçtır. İnsanoğlu da dilin sözlü ve yazılı bütün imkanlarını kullanmak suretiyle duygu, düşünce, dileklerini vb. karşısındaki muhatabına iletir.

İnsan, duygu ve düşüncelerini sözlü ve yazılı olarak dile getirme ve ifade etmede cümlelerden yararlanır. Cümle, tek başlarına anlamı olmayan edat, bağlaç, harfler ile bazen tek başına bir duygu ve düşünceyi dile getirmeden yoksun kelimelerden meydana gelen bir dilsel yapıdır. Belli birtakım kurallar dahilinde oluşturulan ve kullanılan cümleler, insanın duygu ve düşüncelerini anlamlı bir şekilde muhatabına ulaştırmasını ve insanlar arası iletişimin oluşmasını sağlar. İnsanların anlamlı ve sağlıklı bir şekilde iletişim ve anlaşmasını sağlayan dilsel bir yapı olan “cümle”nin incelenmesi bundan dolayı önem arz etmektedir. Biz de buradan hareketle, hem kendi anadilimiz Türkçe’nin hem de hedef dil olarak üzerinde çalışma yaptığımız Arapça’nın cümle ve cümle özelliklerinin ele alınmasının dil sahasında yararlı olacağını düşünerek “Arapça ve Türkçe’de İsim ve Fiil Cümlesinin Karşılaştırılması” adlı tez konusunu ele aldık.

Çalışmamızda, genel olarak yapıldığı üzere, sadece hedef dil olan Arapça’nın sözdizim ve sözdizim özelliklerinin ele alınmasının yeterli olmayacağını düşündük ve anadilimiz olan Türkçe’nin sözdizim ve sözdizim özelliklerini de çalışmamızın muhtevasına dahil etmek suretiyle karşılaştırmalı bir sözdizim çalışması yapmaya çalıştık. Dil çalışmalarında sadece hedef dilin ele alınmasının ve anadilin/kaynak dilin ihmal edilmesinin dil öğrenimi ve öğretimi sürecinde birtakım zorluklara ve hedef dilin kavranılmasında bazı problemlere yol açtığı bilinen bir husustur. Bu sıkıntıların ortadan kalkması için kaynak dil/anadil – hedef dil karşılaştırmasının büyük bir önemi olacağı kanaatindeyiz.

Biz de çalışmamızda yukarıdaki düşüncelerden hareketle, öncelikle anadilimiz Türkçe’nin ve ardından Arapça’nın isim ve fiil cümlesinin özelliklerini detaylı bir şekilde verdikten sonra bir karşılaştırma yapmaya çalıştık. Böylelikle iki dilin bu cümle yapılarının benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yine yer yer cümle özelliklerinin birbirlerini karşılamayan veya başka bir ifadeyle bir dilde olup da diğer dilde karşılığı tam olarak bulunmayan durum ve hususlara da çözümler üretilmeye çalışılmıştır.

Son olarak, tez çalışmamızın her aşamasında değerli görüş, eleştiri ve tavsiyelerden yararlandığımız tez danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Faruk Çiftçi’ye, kaynak temininde yardımlarını esirgemeyen Sayın Yrd. Doç. Dr. M. Akif Özdoğan ile öğretim görevlisi Sayın İsmail Akçay’a, kitap temininde çok yardımını gördüğüm kardeşim Betül Nalçakan’a, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ailem ile ilim yoluna başkoymuş genç ilim yolcusu arkadaşlarıma en kalbi şükranlarımı sunmayı bir borç adederim.

Zübeyt NALÇAKAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	VII
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu Ve Sınırlandırılması.....	1
1.2. Araştırmanın Yöntemi.....	1
1.3. Konuyla İlgili Kaynaklar Ve Önceki Çalışmalar.....	3
1.4. Dillerin Sınıflandırılması.....	4
1.4.1. Yapı Bakımından Dillerin Tasnifi.....	4
1.4.2. Köken Bakımından Dillerin Tasnifi.....	4
1.4.3. Türkçe.....	4
1.4.4. Arapça.....	5
1.5. Temel Kavramlar.....	6
1.6. Kelâm –Cümle İlişkisi.....	8
1.7. Kelâm-Kelim-Cümle-Kavl-Lafız Arasındaki Benzerlik Ve Farklılıklar.....	9
1.8. Arapça’da Cümle Sınıflandırması ve Çeşitleri.....	11
1.9. Türkçe’de Cümle Sınıflandırması Ve Çeşitleri.....	13
2. TÜRKÇE’DE İSİM VE FİİL CÜMLESİ.....	14
2.1. İsim Cümlesi (Ad Tümcəsi).....	14
2.1.1. İsim Cümlesinin Öğeleri Ve Öğe Dizilişi.....	14
2.1.1.1. Yüklem.....	15
2.1.1.2. Özne.....	16
2.2. Fiil Cümlesi (Eylem Tümcəsi).....	17
2.2.1. Fiil Cümlesinin Öğeleri Ve Öğe Dizilişi.....	17
2.2.1.1. Yüklem.....	17
2.2.1.1.1. Yüklemde (Fiilde) Zaman.....	18
2.2.1.2. Özne.....	26
2.2.1.2.1. Özne Çeşitleri.....	27
2.2.1.2.2. Özne-Yüklem Uygunluğu.....	28
2.2.1.3. Nesne (Düz Tümlaç).....	29
2.2.1.3.1. Nesne Çeşitleri.....	30
2.2.1.4. Dolaylı Tümlaç (Yer Tamlayıcısı).....	31
2.2.1.5. Zarf Tümlacı (Belirteç).....	31
2.3. Türkçe’de Cümle Vurgusu.....	32
3. ARAPÇA’DA İSİM VE FİİL CÜMLESİ.....	35

3.1.	İsim Cümlesi	35
3.1.1.	İsim Cümlesinin Öğeleri Ve Öge Dizilişi	35
3.1.1.1.1.	Mübteda	35
3.1.1.1.2.	Mübtedanın İsim Cümlesindeki Fonksiyonu	35
3.1.1.1.3.	Mübteda İle İlgili Durumlar	36
3.1.1.1.4.	Haber	40
3.1.1.1.5.	Haberin İsim Cümlesindeki Fonksiyonu	40
3.1.1.1.6.	Haber İle İlgili Durumlar	40
3.1.1.1.7.	Haber Çeşitleri	42
3.1.2.	İsim Cümlesinin Başına Gelen Nâkıs Fiiller Ve Harfler	44
3.1.2.1.	Nâkıs/Nâsîh Filler	44
3.1.2.1.1.	Kâne Ve Grubu	44
3.1.2.1.2.	كاد Ve Grubu (Mukarebe Fiilleri)	45
3.1.2.1.3.	إن Ve Grubu	46
3.1.2.1.4.	ليس'ye Benzeyen Olumsuzluk Harfleri	46
3.1.2.1.5.	Cinsini Nefyeden Lâ (لا النافية للجنس)	47
3.1.3.	Arapça İsim Cümlesinde Zaman	48
3.1.3.1.	Haberi Câmîd veya Câmîd Konumdaki İsimden Oluşan İsim Cümlesi	48
3.1.3.2.	Haberi Müştak İsimden Oluşan İsim Cümlesi	48
3.1.3.2.1.	Haberi İsm-i Tafdil Olan İsim Cümlesi	48
3.1.3.2.2.	Haberi Sıfat-ı Müşebbehe Olan İsim Cümlesi	48
3.1.3.2.3.	Haberi İsm-i Mef'ûl Olan İsim Cümlesi	49
3.1.3.2.4.	Haberi İsm-i Fâil Olan İsim Cümlesi	50
3.2.	Arapça'da Fiil Cümlesi	51
3.2.1.	Fiil Cümlesinin Öğeleri Ve Öge Dizilişi	51
3.2.1.1.	Fiil	51
3.2.1.1.1.	Mazi Fiil	52
3.2.1.1.2.	Muzari Fiil	55
3.2.1.2.	Fâil	56
3.2.1.3.	Nâib-i Fâil	59
3.2.1.4.	Mef'ûl	61
3.2.1.4.1.	Mef'ûlün Bih	61
3.2.1.4.2.	Mef'ûlün Fih (Zarf)	64
3.2.1.4.3.	Mef'ûlün Lieclih /Leh / Min Eclih	64
3.2.1.4.4.	Mef'ûlün Ma'ah	65
3.2.1.4.5.	Mef'ûlün Mutlak	66
3.2.1.5.	Hâl	67
3.2.1.6.	Temyiz	68
3.2.1.7.	Müstesna	68
3.2.2.	Arapça'da Cümle Vurgusu	70
4.	ARAPÇA VE TÜRKÇE'DE İSİM VE FİİL CÜMLESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	74
4.1.	Arapça Ve Türkçe'de İsim Cümlesinin Karşılaştırılması	74
4.2.	Arapça Ve Türkçe'de Fiil Cümlesinin Karşılaştırılması	78
5.	ARAPÇADA SIK KULLANILAN İSİM VE FİİL CÜMLESİ KALIPLARI	87

5.1. İsim Cümlesi Kalıpları	87
5.2. Fiil Cümlesi Kalıpları.....	88
6. SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA.....	90
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR

Ayr.	: Ayrıca
bkz.	: Bakınız
byy.	: Basım yeri yok
çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan / Hazırlayanlar
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar
ty.	: Tarih yok
vd.	: Ve devamı
vdğ.	: Ve diğerleri
yy.	: Yayınevi yok

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu Ve Sınırlandırılması

“Arapça ve Türkçe’de İsim ve Fiil Cümlesinin Karşılaştırılması” adlı tezimizde Arapça ve Türkçe’de temel iki cümle tipi olarak kabul edilen isim ve fiil cümlesi ele alınmıştır.

Bir dilin öğretiminde ve öğreniminde cümle/sözdizimi önemli bir yer tutmaktadır. Herhangi bir dil öğrenilirken ve öğretilirken, o dile ait cümle yapılarının ve sözdizimine ait bilgilerin göz önünde bulundurulması bu dilin öğrenilmesini ve öğretilmesini kolaylaştırmaktadır. Bunun yanı sıra hem kaynak hem de hedef dilin cümle yapılarının ve sözdizimi özelliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, hedef dil öğretim ve öğreniminde kaynak dil mensubuna önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Biz de bu düşüncelerden hareketle, Arapça ve Türkçe’de isim ve fiil cümlelerini karşılaştırmalı olarak ele aldık.

Bir dilin birden fazla cümle çeşidinin olduğu bilinen bir durumdur. Biz de, daha dar kapsamda ve detaylı bir şekilde araştırma yapmak için, tezimizde ele almayı düşündüğümüz cümle çeşitlerini isim ve fiil cümlesi olarak sınırlandırmanın uygun olacağına karar verdik. Ayrıca hem Arapça hem de Türkçe’de isim ve fiil cümlesinin temel cümle yapıları olmasından dolayı her iki dildeki yan ve kompleks cümle yapıları ve özellikleri çalışmamızın muhtevasının dışında tutulmuştur.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

“Arapça ve Türkçe’de İsim ve Fiil Cümlesinin Karşılaştırılması” adlı tezimizin konusunun belirlenmesinde, araştırılmaya başlanmasında, konu ile ilgili gerekli bilgi, doküman ve kaynağın toplanmasında ve daha sonra da konunun eldeki veri ve malzemeler ışığı altında incelenmesinde, ele alınmasında ve yazılmasında ve bilimsel bir araştırma özelliği taşımasında uyulması gereken prensipler göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışmamıza öncelikle dünya dillerinin tasnifi ile Arapça ve Türkçe’nin bu tasnifte nerede bulunduğu tespit edilerek başlanmıştır. Bunu yapmamızın sebebi, farklı dil gruplarına mensup olan Arapça ve Türkçe’nin, doğal olarak, cümle yapılarının ve cümle ile ilgili diğer özelliklerin farklılık arz ettiğinin yansıtılmak istenmesidir. Zira her dil ailesinin kendine has cümle yapısı ve özellikleri bulunmaktadır. Arapça ve Türkçe’nin hangi dil ailesi içerisinde bulunduğu tespit edildikten sonra ilgili dillerin en göze çarpan birtakım özellikleri kısaca verilmiştir.

Daha sonra ise, konuya girmeden önce tanıtılması gerektiğini tespit ettiğimiz kavramları da “temel kavramlar” başlığı altında ele aldık. Ayrıca bu kavramların bir kaç kendi aralarında mukayese edilmiş; benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Burada, özellikle, cümle ve kelam kavramlarının birbirleriyle olan ilişkisine daha fazla yer ayrılmıştır. Zira Arap nahvinin kurallarının oluşturulmaya başlandığı ve bunu takip eden dönemlerde bu iki kavram, sözdiminin temel terimleri haline gelmiştir. Bu itibarla, bu iki kavramın aynı şeye mi tekabül ettiği yoksa farklı şeyler mi ifade ettiğine değinilmiştir. Bu bölümün sonunda ise, Arapça ve Türkçe’de cümle taksimine yer verilmiştir. Daha sonra ise Arapça ve Türkçe’de isim ve fiil cümlelerinin hangi cümle türü içerisinde değerlendirildiği belirtilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde önce Türkçe, daha sonra da Arapça'da isim ve fiil cümlesi yapısal olarak ele alınmıştır. Konuya öncelikle isim ve fiil cümlesi tarif edilerek başlanmış, isim ve fiil cümlesinin temel sözdiziminin nasıl olduğu belirtilmiş, daha sonra da cümle öğelerinin tarifleri yapıp ayrıntılı bir şekilde özelliklerine değinilmiştir. Bunlardan sonra ise her iki dildeki cümle vurgusu irdelenmiştir. Arapça'da cümle vurgusu konusu incelenirken bazı sıkıntılarla karşılaşmıştır. Konuya klasik gramer kitaplarında bugünden farklı ve çok dar bir şekilde değinilmesi veyahut da konunun bugünkü anlamda sistematik bir şekilde ele alınmaması, günümüzde konuyla ilgili yazılan yeni kitapların olmayışı veya olanların da konuya bir açılım getirememesi, bu konuda yazılan sınırlı sayıdaki kitaba ulaşamaması gibi sebeplerden dolayı konu yeterince ele alınamamıştır. Yapabildiğimiz tek şey, elde bulunan mevcut kaynaklardaki bilgileri ortaya koymak ve bunlardan hareketle birtakım çıkarımlarda bulunmak olmuştur. Bu itibarla, bu konunun müstakil olarak çalışılması gerektiğini düşünmekteyiz. Cümle vurgusunu ele almamızın en temel sebebi ise, her iki dilde de cümle öğelerinin yer değiştirmelerinin cümlenin anlamına bazı etkilerde bulunmasıdır; ayrıca konuya pek değinilmemiş olması da bizi vurguya değinmemize iten sebeplerden birisidir. Ayrıca Türkçe ve Arapça'da cümle vurgusu kısaca karşılaştırılmıştır.

Son bölümde ise, Arapça ve Türkçe'de ise "karşılaştırma yöntemi" kullanılarak isim ve fiil cümleleri karşılaştırılmış; iki dildeki cümleler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, tespit edebildiğimiz oranda, ortaya konmuştur.

Çalışmamızın sonuç kısmında ise çalışmamız genel ve önemli noktalarıyla özetlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın sonuna ise Arapça'da sıkça kullanılan birtakım isim ve fiil cümlesi kalıbı ve örnek cümleleri tablo halinde verilmiştir.

Konu çalışılırken hem Arapça hem de Türkçe kaynaklar kullanılmıştır. Kullandığımız klasik ve modern Arapça nahiv kitaplarında, genel olarak, cümlenin müstakil bir başlık altında incelenmemiş olmasından dolayı cümlenin öğeleri bu gramer kitaplarının ilgili yerlerinde (Bâb-ı mansûbât, bâb-ı merfûât, bâb-ı mecrûrât gibi) bulunup yazılmıştır. Ayrıca günümüzde cümle üzerine müstakil yapılan çalışmaları da kullandık. Konuyla ilgili Türkçe çalışmaların azlığı da göze çarpmaktadır.

Çalışmanın büyük bir bölümü teorik olarak ele alındığı için daha iyi anlaşılması için örneklerle desteklenmeye çalışılmıştır.

Tez yazılırken;

- ✓ Metin içindeki kitap isimleri italik olarak yazılmıştır.
- ✓ Metin içerisinde ismi geçen bazı yazarların ölüm tarihleri parantez içinde önce hicri, sonra da miladi olarak verilmiştir.
- ✓ Arapça özel isimler metin içinde harf-i tarifli olarak yazılmıştır.
- ✓ Tarif edilen kavramlar koyu karakterde yazılmıştır.
- ✓ Arapça olarak yazılan metinler 14 punto ile Traditional Arabic ile yazılmıştır.
- ✓ Arapça cümlelerin çevirileri parantez içinde verilmiştir.
- ✓ Metin içinde geçen ayetlerin ilk önce sure adı ile ayet numarası köşeli parantez içinde verildikten sonra parantez içinde çevirileri verilmiştir.

1.3. Konuyla İlgili Kaynaklar Ve Önceki Çalışmalar

Tezimiz ile ilgili kaynak taramasında öncelikli olarak Arapça ve Türkçe temel kaynak eserlere ulaşılmış ve bunların kullanılmasına önemli ölçüde gayret gösterilmiştir.

Tezimizin Türkçe ile ilgili bölümünde bu alanda kabul gören ve bilimsel özelliği olan temel dilbilgisi kitapları ile cümle üzerine yazılmış müstakil kitaplara da müracaat edilmiştir.

Tezimizin Arapça ilgili bölümünde ise ağırlıklı olarak temel klasik ve modern nahiv eserleri, birkaç nahiv sözlüğü ve makale ile cümle konusu üzerine müstakil olarak yazılmış eserlere müracaat edilmiştir.

Konuyla ilgili müstakil çalışmaların hem Türkçe hem de Arapça’da azlığı kaynak taraması esnasında ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte biri doktora biri de yüksek lisans tezi olmak üzere iki müstakil çalışma bulunmaktadır. Nizameddin İbrahimoğlu’nun hazırladığı “Arap Dilinde Cümleler ve Kuruluş Yolları” (1999) adlı yüksek lisans tezinde cümle tasnifine gidilerek cümle türleri formüle edilerek ele alınmıştır.

Resul Sevinç’in hazırladığı “Arap Dilinde Cümle Yapısı ve Biçimi” (2004) adlı doktora tezinde dilin tanımı, menşei, cümleyle ilgili kavramlar ile cümlenin anlamlı en küçük birimi olan kelime, çeşitleri ve özellikleri bakımından ele alındıktan sonra asıl konuya geçilmiştir. Tezin cümleyi ele alan temel bölümünde cümleler sınıflandırmaya tabi tutularak ele alınmıştır.

Bizim de yer yer faydalandığımız her iki çalışmada cümle konusunun çok geniş şekilde ele alındığı görülmektedir. Biz ise, konuyu biraz daha dar kapsamlı, derinlemesine çalışmayı düşündük ve konuyu isim ve fiil cümlesiyle sınırlandırdık. Bu iki çalışmada sadece hedef dilin cümle yapıları ve özellikleri ele alınmıştır. Biz ise sadece hedef dilin çalışılmasının yeterli olmayacağını düşünerek kaynak dil olan Türkçe’nin de cümle yapı ve özelliklerini de ele alarak her iki dilin cümle yapı ve özelliklerini karşılaştırmaya çalıştık.

1.4. Dillerin Sınıflandırılması

Günümüzde konuşulan ve yazılan dünya dillerin yapı ve köken açısından sınıflandırılması yapılmıştır. Bir dil üzerinde araştırma yapan kimse için, o dilin yapı ve köken bakımından hangi grupta olduğunun bilinmesi, bu dilin diğer dillerle karşılaştırılmasında, aralarındaki benzerliklerin ve farklılıkların ortaya konulmasını sağlamaktadır. Biz de bu itibarla, üzerinde araştırma yaptığımız Arapça ve Türkçe'nin farklı dil ailesine mensup olduklarını ortaya koymak suretiyle genelde bu iki dile ait özelliklerin, özelde ise bu iki dilin cümle yapılarının ve cümle özelliklerinin farklı olduğunu ortaya koymak istedik.

Bugün yeryüzünde konuşulan ve yazılan diller genellikle;

A- Yapı (morfoloji) akrabalığı

B- Köken (genetik) akrabalığı olmak üzere iki kategoride sınıflandırılmaktadır (Aksan, 1979: I, 103; Korkmaz, 2003: LXXIV; Ergin, 2002: 6-9; Edizkun, 1992: 16-19; Korkmaz vdğ., 2001: 31-40; Güneş, 2002: 14-19; Banguoğlu, 1990: 10-12).

1.4.1. Yapı Bakımından Dillerin Tasnifi

1. Tek heceli/yalınlayan/ayrıntılı/ayrımli diller: Çince, Tibetçe, Vietnam dili, bazı Himalaya, Afrika ve Endonezya dilleri
2. Eklemeli/bağlantılı/iltisaklı/bitişken diller: Türkçe, Moğolca, Mançutunguzca, Korece, Fince, Macarca
3. Bükümlü/çekimli/tasrifli diller: Hint-Avrupa ve Sami dilleri ailesi

1.4.2. Köken Bakımından Dillerin Tasnifi

1. Hint-Avrupa Dil Ailesi
2. Hami-Sami Dilleri Ailesi
3. Bantu Dil Ailesi
4. Çin-Tibet Dil Ailesi
5. Kafkas Dilleri
6. Ural-Altay Dilleri Ailesi/Grubu/Takımı

1.4.3. Türkçe

Türkçe, Ural-Altay dilleri ailesi/grubunun Altay kolunda yer alan sondan eklemeli bir dildir.

Altay dil ailesinin başlıca özellikleri şunlardır (Korkmaz, 2003: LXXI-LXXIV; Korkmaz vdğ., 2001: 39-40; Güneş, 2002: 16-17):

- a. Hepsi sondan eklemelidir.
- b. Kelimelerde cinsiyet farkı gözetilmez. Bunun için kelimeler şekil değişikliğine uğramaz.
- c. Kelimelerin kökü eksizdir. Kelime kök ve gövdeleri sabittir. Türetme yeni eklerle yapılır.
- d. Sayı sıfatlarından sonra gelen adlar genellikle teklik biçimindedir; özel durumlar dışında, isimlere ayrıca çokluk eki getirilmez.
- e. Cümle yapısı bakımından özne fiilden önce gelir ve genellikle baştadır. Fiil cümlelerin sonundadır. Ad ve sıfat tamlamalarında, belirtilen (tamlayan) belirtilenden (tamlanan) önce gelir. Yani *asıl unsur sonda bulunur*.

1.4.4. Arapça

Arapça, Sami dilleri ailesinin batı kolunda yer alan güney dillerinden biridir (es-Sâlih, 2004: 52; er-Râfi'î, 1997: I, 62; Furat, 1996: 41; Bergsträsser, 2006: 15; Aksan, 1979: I, 134). Sami dil ailesine mensup olan Arapça'nın belli başlı özellikleri şunlardır:

- a. Arapça'da fiilin kökü üç ünsüzden oluşur. Sesli harf bulunmaz; ünlü sesleri harekeler sağlar.
- b. Arapça çekimli bir dildir.
- c. Arapça'da cinsiyet farkı gözetilir. Yani kelimeler cinsiyet müzekker ve müennes olarak ikiye ayrılır.
- d. Kelimelerin cümle içindeki görevleri kelimelerin i'rabına göre ortaya çıkar.
- e. Arapça'da asıl unsur başta bulunur.

1.5. Temel Kavramlar

Kavl (قول) : Terkip halinde olsun, olmasın, manalı olsun veya olmasın, insanın konuştuğu her lafız (el-Fâkihî, 1993: 70; Hasan, ty.: I, 16; Uzun, 1997: 68-69). Kelime, kelâm, kelim ya da cümle olsun kendisiyle konuşulan şey (el-Hâşimî, 1998: 25). Bir anlama delalet eden lafızdır (ed-Dakr, ty.: 270; el-Fâkihî, 1993: 70). Alfabe harfleri, edat ve harf-i cerlere (hurûfu'l-meâni) de kavl denilir (el-Esterâbâdî, 1978: I, 20).

Lafız (لفظ) : Anlamalı veya anlamsız olsun insanın ağızından çıkan, insanın telaffuz ettiği her türlü söz ve sese denir (el-Esterâbâdî, 1978: I, 21; el-Curcânî, 2003: 272). Bir isimden, bir fiilden, bir harften, bir terkipten (sıfat ve izafet terkibi gibi) veya bir cümleden meydana gelen söze denir (Çörtü, 1995: 13).

Kelim (كلم) : Manalı olsun, olmasın, üç veya daha fazla kelimedenden meydana gelen lafız (İbn 'Akîl, 1964: I, 15; el-Hâşimî, 1998: 25; Hasan, ty.: I, 16; ed-Dakr, ty.: 286; el-Fâkihî, 1993: 77; Hârûn, 2001: 25; Uzun, 1997: 69).

النيل ثروة مصر (Nil, Mısır'ın servetidir) cümlesi tam bir anlam ifade ederken, إن تكثر الصناعات... (Sanayi yaygınlaşırsa...) cümlesi ise tam anlam bildirmemektedir.

Terkîb (تركيب) : İster tam bir anlam, isterse nakıs (eksik) bir anlam ifade etsin iki veya daha fazla kelimedenden oluşan kavl(söz)dir (el-Galâyînî, 1968: I, 10). Birkaç kelimenin birleşmesinden meydana gelen lafza denir (Çörtü, 1995: 13; el-Fâkihî, 1993: 76). Birden fazla kelimenin, bir şey ifade etmek üzere yan yana gelmesiyle terkip oluşur (Uzun, 1997: 136).

Terkîb-İ İsnâdî (التركيب الاسنادي) : Müsned ve müsnedün ileyhten meydana gelen terkiptir (Uzun, 1997: 138; el-Galâyînî, 1968: I, 10). Bir kelimenin bir lafızla hüküm kazanmasıdır (Çörtü, 1995: 14). Bir anlam ifade etsin veya etmesin bir kelimenin bir başka kelimeye isnad etmesidir (el-Fâkihî, 1993: 91). Terkip-i isnadî, “cümle” olarak da isimlendirilir (Uzun, 1997: 138; el-Galâyînî, 1968: I, 10, III, 286; Çörtü, 1995: 14; el-Fâkihî, 1993: 91).

İsnâd (إسناد) : Bir şeyle diğer bir şeye hüküm vermektir (Feyyâz, 1995: 90; el-Galâyînî, 1968: I, 10; Uzun, 1997: 61). Müsned ile müsnedün ileyh arasındaki ilişkiye denir ('Atîk, ty.: 118; Mubârek, 1992: 290; Wright, 1996: II, 250). İki kelimenin veya bu ikisi gibi işlevi olan şeylerin duyana bir şeyler ifade edecek şekilde bir araya gelmesidir (es-Sekkâkî, 2006: 38). Örneğin;

الطفل جميل (Çocuk güzeldir) cümlesinde çocuğun güzel olması “isnad”dır.

Müsned-Mahkûm (مسنود - محكوم) : Kendisiyle hüküm verilene (el-Galâyînî, 1968: I, 10; Feyyâz, 1995: 90) ya da başka bir ifadeyle “hüküm ifade edene” (Çörtü, 1995: 14) denir. Cümle içerisinde fiil, ism-i fiil, mübtedanın, nakıs fiillerin, inne ve grubunun, leyse gibi amel eden harflerin ve cinsini nefyeden lâm'ın haberi müsned olurlar.

Müsnedün İleyh-Mahkûmun Aleyh (المسنود عليه - المحكوم عليه) : Müsnedle hüküm kazanana (Çörtü, 1995: 14), kendisi üzerinde hükmedilene (el-Galâyînî, 1968: I, 10; Feyyâz, 1995: 90) veya “kendine nispet edilen kelime”ye (Çelebi ve Müftüoğlu, 1996: 13) denir. Cümle içerisinde fâil, nâib-i fâil, mübteda, nakıs fiillerin, inne ve grubunun, leyse gibi amel eden harflerin ve cinsini nefyeden lâm'ın ismi müsnedün ileyh olurlar.

amel eden harflerin ve cinsini nefyeden lâm'ın ismi müsnedün ileyhten olur.

Şibih Cümle (شبه الجملة) : Müteallakı ibarede bulunmayan (موجود، حصول، كائن، كون) gibi umumi manalı fiil veya şibih fiil olan zarf veya harf-i cerli isimlerdir (Çörtü, 2006: 335).

محفظتي [موجودة] عندي (Çantam yanımdadır)

المؤمنون [كائنون] في الجنة (Müminler cennettedir)

Cümle-i Müfide (الجملة المفيدة) : İki veya daha fazla kelimedenden meydana gelen, müstakil bir manası olan cümle (Uzun, 1997: 23; el-Cârim ve Emîn, 1964: I, 10). Cümle-i müfideye “kelâm” da denmektedir.

Kelâm (كلام) : Tek başına tam bir anlam ifade eden cümle-i müfidedir (el-Galâyînî, 1968: I, 11; Feyyâz, 1995: 89). Duyan kimseye tam bir mana ifade söz; cümle-i müfide (Uzun, 1997: 69). İki veya daha fazla kelimedenden oluşup müstakil bir anlam ifade eden yapı (Hasan, ty.: I, 15; el-Esterâbâdî, 1978: I, 21; Muğâlise, 1997: 13). Kendi başına müstakil ve tam anlam veren yapıdır (İbn Cinnî, 2001: I, 72). Biri diğerine isnad eden iki kelimedenden oluşan yapı (ez-Zemahşerî, 2006: I, 1; el-Esterâbâdî, 1978: I, 31; İbn Halîl, 1999: 5). İki kelimenin bir isnadla bir araya gelip oluşturdukları yapı (el-Curcânî, 2003: 266). Bir meramı, bir hükmü (kasd) ifade eden kavle denir. Bir şey ifade etmeden (müfid) kasıt ise, konuşan kimsenin sözünü işitenin başka birşeye ihtiyaç duymaksızın susmasının gerekmesidir (İbn Hişâm, 1210: II, 490; İbn Hişâm, ty.(a): 1; İbn Hişâm, ty.(b): 27; İbn ‘Akîl, 1964: I, 14; Kabâve, 1989: 15).

رأس الحكمة مخافة الله (Hikmetin başı Allah korkusudur)

نجح الطالب (Öğrenci başarılı oldu)

من صدق نجا (Doğru olan kazanır), ifadeleri tam anlam ifade ettiğinden dolayı “kelâm”dır.

لو درست... (Şayet çalışsaydın ...) ifadesi, eksik anlamı olsa da “cümle”dir; fakat eksik bir anlamı olduğundan dolayı “kelâm” olarak kabul edilmez. Zira şart cümlesinin cevabı olmadan bu cümle “kelâm” kabul edilmez. Türkçe’de ise bu tür cümleler “eksiltili cümle” diye adlandırılır.

Cümle (جملة) : Müsned ve müsnedün ileyhten oluşan kavî (söz)dir (Uzun, 1997: 22; el-Galâyînî, 1968: III, 286). Mânâ ifade edecek kadar kelimedenden meydana gelen bir emir, bir dilek, bir duygu, bir olay, bir hüküm bildiren terkiptir. Cümle birbirini takip eden veya birbirleriyle iç içe birkaç cümleden de meydana gelebilir (Çörtü, 1995: 13). Bir anlam ifade etsin veya etmesin bir araya gelmiş lafız dizgesidir (el-Hâşimî, 1998: 25, 336). Müfid olan söze “cümle” denir ki o da ya fiil ile fâilden ya da aralarında isnad ve hüküm bulunan iki isimden hasıl olur (Zihnî, 1981: 53; İbn Hişâm, 1210: II, 490; el-Mubberred, ty.: I, 8; ez-Zemahşerî, 2006: I, 1). İster bir anlam ifade etsin isterse etmesin, biri diğerine isnad eden iki kelimedenden oluşan yapıdır (el-Curcânî, 2003: 141; el-Fâkihî, 1988: 64; Hârûn, 2001: 25). Cümle kelimesini istilahi anlamda ilk defa el-Mubberred (ö. 285/898) kullanmıştır (‘Abdullatîf, 2003: 23; İbrahimoğlu, 1999: 6).

محمد ذاهبٌ (Muhammed gitmektedir) cümleleri kendi başlarına anlamlı iken لو درست... (Şayet çalışsaydın ...) cümlesi ise eksik anlam bildirmektedir.

Haberî Cümle (الجملة الخبرية) : Hakkında doğru veya yanlış hükmü verilen cümle (İbn Hişâm, ty.(b): 32; el-Cârim ve Emîn, 1999: 139).

İnşâî Cümle (الجملة الانشائية) : Hakkında doğruluk veya yanlışlık hükmü verilemeyen cümle (Hasan, ty.: I, 337; el-Cârim ve Emîn, 1999: 139).

1.6. Kelâm –Cümle İlişkisi

Kelâm-cümle ilişkisine geçmeden önce bu iki kelimenin terimleşme yolculuğuna göz atmakta fayda vardır. Arap nahvinin öncü isimlerinden olan Sîbeveyh (ö. 180/796) *el-Kitâb* adlı eserinde “cümle” ve “kelâm” kelimelerini bizim kastettiğimiz ıstılahi anlamda değil de sözlük anlamlarıyla kullanmıştır; fakat “kelâm” kelimesini kitabının sadece bir yerinde ıstılahi anlamda kullanmıştır (‘Abdullatîf, 2003: 21-22; Sâlih, 1996: 99). “Cümle”, kavram olarak Sîbeveyh’ten (180/796) sonra kullanılmaya başlanmış ve iki boyut kazanmıştır: Birincisi, “cümle” ile “kelâm”ın aynı şey olduğu, ikincisi ise, “cümle”nin kelâm’dan daha kapsamlı olduğu meselesidir (‘Abdullatîf, 2003: 22; İbâde, ty.: 18-23). İşte bu noktada, “cümle” ile “kelâm”ın tanımının yapılmasında iki görüş ortaya çıkmıştır: ez-Zemahşerî (ö. 538/1144) gibi bir kısım alim “cümle” ile “kelâm”ın aynı olduğunu düşünmekte ve bu anlayış onları cümleyi, cümlede “isnâd” (hüküm) ve “ifâde”(anlam)nin bulunması gerektiğinden hareketle tanımlamaya; İbn Hişâm (ö. 761/1360) gibi bir kısım dilci ise “cümle” ile “kelâm”ı aynı şey olarak görmemekte ve bu yaklaşım onları cümleyi, cümlede yalnızca “isnâd” olması gerektiğinden hareketle tanımlamaya götürmüştür. “Kelâm”, bir isnada sahip olduğundan ve anlamlı olduğundan dolayı “cümle”den farklıdır (el-Bâb, 2006). İbn Hişâm, bu bağlamda şöyle demektedir: “Birçok insanın yanlışlığı üzere, *cümle* ile *kelâm* aynı şey değildir. Bu durum *el-Mufasssal*’ın yazarında [ez-Zemahşerî] açıkça görülmektedir. Zira o, *kelâm*ın tanımını yaptıktan sonra *kelâmı cümle* olarak isimlendirmiştir. İşin doğrusuna gelecek olursak, *cümle kelâm*dan daha kapsamlıdır. Çünkü *kelâm*ın şartı, cümlelerin aksine anlamlı olmasıdır. Bundan dolayı böyle düşünen o kimselerin *şart, cevap, sıla cümlesi* vb... dediklerini görürsün. Bunların hiçbiri anlamlı değil dolayısıyla *kelâm* da değildir (İbn Hişâm, 1210: II, 490). “Cümle”, kendi başına tam bir anlam ifade etmiyorsa bu, “kelâm” olarak isimlendirilemez.

Örneğin, *إن تجتهد في عملك* (İşinde gayret gösterirsen ...) cümlesi eksik anlama (ناقصة الإفادة) sahiptir. Zira şart cümlesinin cevabı burada zikredilmemiştir ve bilinmemektedir. Bundan dolayı da “kelâm” olarak isimlendirilemez.

Şayet cevap cümlesi zikredilip *إن تجتهد في عملك تنجح* (İşinde gayret gösterirsen başarılı olursun) denilseydi “cümle”, “kelâm” olurdu (el-Galâyîni, 1968: I, 12; Feyyâz, 1995: 89).

“Kelâm” ile “cümle”yi aynı şey olarak kabul eden ‘Abbâs Hasan şöyle demektedir: “Kelâmda terkip ve bağımsız bir anlamın bulunması gerekir. Eğer biz, sadece *أقبل* (yaklaştı, geldi) veya *فاز* (kazandı) dersek bu kelâm olmaz. Zira bunlar mürekkep değildir. Yine *أقبل صباحاً* (Sabahleyin geldi), *فاز في يوم الخميس* (Perşembe günü kazandı) ya da *إن يهمل* (Görevini aksatacaksa...) terkipleri de kelâm olmaz. Bunlar her ne kadar terkip olsalar da konuşan ve dinleyenin tam şekilde anlayacağı bir anlam ifade etmemektedir (Hasan, ty.: I, 15).

Bir sözün, ibarenin “kelâm” olabilmesi için yapısında aşağıdakilerin bulunması gerekmektedir (el-Hâşimî, 1998: 24-25; Hârûn, 2001: 23; el-Fâkihî, 1993: 79)

a- İki hakiki isim	: الدين معاملة
b- Hükmen iki isim	: الصديق منح
c- Üç isim	: العدل أساس الملك
d- Bir fiil ve bir isim	: ظهر الحق
e- Bir fiil ve iki isim	: كان الله غفوراً
f- Bir fiil ve üç isim	: علمتُ الله واحداً
g- Bir fiil ve dört isim	: رايتُ جميلاً البدر طالعا
h- Bir isim ve bir cümle	: الظلم آخره ندم
i- Cümle	: إن ترد السلامة فاسلك سبيل الاستقامة

Cümle kelimesini terim anlamında ilk defa el-Mubberred (ö. 285/898) *el-Muktadab* adlı eserinde kullanmıştır. Bununla birlikte “cümle”, “kelâm” kadar sık kullanılmamış ve onun yerini alamamıştır. Her iki kavram da kullanımdayken bazıları her ikisini de aynı şey olarak kabul ederken, bazıları da ikisinin farklı şey olduğunu kabul etmişlerdir (‘Abdullatîf, 2003: 23). Sîbeveyh’ten (ö. 180/796) sonra gelen bazı nahivciler “kelâm” ile “cümle”yi aynı şey olarak görmüşler; genellik ve özelliğine (umumilik-hususilik) değinilmeksizin biriyle diğerini kastetmişlerdir (‘Abdullatîf, 2003: 23; Ayr. bkz.: ‘İbâde, ty.: 18-21). Mîşâl Zekeriyâ, klasik nahiv kitaplarının gözden geçirildiğinde “kelâm” kelimesinin geçtiği yerlerde “cümle” kelimesine de işaret edildiğini, bu kelimenin de geçtiğini söylemektedir (Zekeriyâ, 1986: 23).

Bununla birlikte “cümle” ile “kelâm”ın farklı olduğunu ve umumilik-hususilik yönünden de ayrı olduklarını söyleyen dilciler de olmuştur. Örneğin, İbn Hişâm (ö. 761/1360), “kelâm” ile “cümle”nin farklı olduklarını belirttikten sonra cümlenin kelâmdan daha kapsamlı olduğunu “her kelâm bir cümledir; fakat her cümle kelâm değildir” sözleriyle dile getirmiştir (İbn Hişâm, 1210: II, 490; İbn Hişâm, ty.(a): 1).

Yukarıda verilen bilgiler ve değerlendirmeler ışığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

- a- Cümle ve kelâmın her ikisinde müsned ve müsnedun ileyh vardır.
- b- Cümlede hem isnâd (hüküm) hem de ifâde (anlam) vardır.
- c- Kelâmda ise anlam yoktur, sadece isnâd vardır.
- d- İsnâda sahip olduklarından dolayı her ikisi de isnâdî terkiptir.
- e- Cümle, kelâmdan daha kapsamlıdır.

f- Kalam ve cümlenin kavram olma yolculuğunun dört merhaleye ayrıldığı göze çarpmaktadır. Birinci merhalede Arap nahvinin kurucu ve öncülerinden olan Sîbeveyh (ö. 180/796) “cümle” kavramını kullanmayıp *el-Kitâb* adlı eserinde sadece bir defa terim anlamıyla “kelâm” kelimesini kullanmıştır. “Cümle”yi kavram olarak el-Mubberred (ö. 285/898) ilk defa kullanmıştır. İkinci merhalede kelâm ile cümlenin aynı olduğu görüşü ağırlığını hissettirmektedir. Üçüncü merhalede kelâmın kullanım sıklığı cümleden daha fazla olup kelâm cümleden daha dar kapsamlıdır. Dördüncü aşamada ise kelâm ile cümlenin farklı olduğu görüşü yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

1.7. Kelâm-Kelim-Cümle-Kavl-Lafız Arasındaki Benzerlik Ve Farklılıklar

Yukarıda verilen tarifler göz önüne alınarak bu beş kavram genelden özele doğru lafız, kavl, cümle, kelim ve kelâm şeklinde sıralanmaktadır (İbn ‘Akîl, 1964: I, 14).

“Kavl” anlamlı olanı ve anlamlı olmayanı kapsadığından dolayı “kelâm”dan daha kapsamlıdır. “Kavl”, iki veya daha fazla kelimeyi kapsadığından dolayı “kelim”den daha kapsamlıdır. Ayrıca “kavl”, kastedileni (maksûd) ve kastedilmeyeni (ğayr-i maksûd) an-

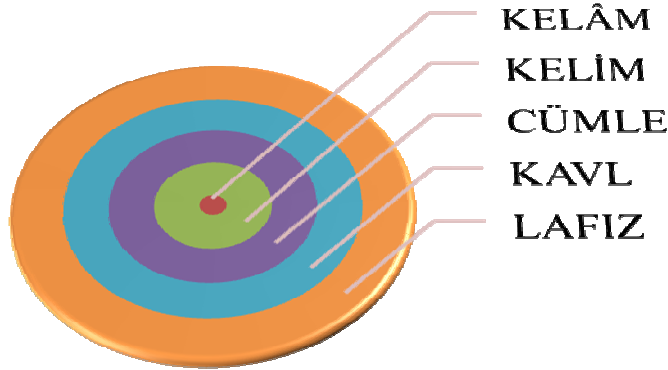
lamli veya anlamsızı kapsadığından dolayı cümleden daha kapsamlıdır (el-Hâşimî, 1998: 25-26). Yani kısaca, “kavl”, kelim, kelâm ve cümlelerin hepsini kapsar (İbn ‘Akîl, ty.: I, 16; Hasan, ty.: I, 16, 18; ed-Dakr, ty.: 270).

Kelâm müstakil cümleye denir. Buna göre sıfat, hâl, sıla ve şart gibi cümleler müstakil olmadıkları için kelâm değildirler (İbn Hişâm, 1210: II, 490; Çörtü, 1995: 14-15). Yani, cümle kelâmdan daha kapsamlı olduğu için her kelâm bir cümledir, ancak her cümle kelâm değildir (el-Esterâbâdî, 1978: I, 33; İbn Hişâm, ty.(a): 1; el-Curcânî, 2003: 141; el-Fâkihî, 1993: 62; Hârûn, 2001: 25).

Kelim, anlam bakımından, kelâmdan daha kapsamlıdır; çünkü hem kendi başına bir anlamlı olanı hem de olmayanı içerir. Kelâm ise sadece, kendi başına anlamlı olanı içerir ve kelimden daha özeldir, dar kapsamlıdır (İbn ‘Akîl, 1964: I, 16; İbnü'l-Enbârî, ty.: 3; İbn Hişâm, ty.(c): I, 12-13; el-Fâkihî, 1993: 78). Kelâm da, yapı bakımından, kelime göre daha kapsamlıdır. Zira iki kelimeden oluşan bir ifadeye kelâm denilir; fakat kelim denilmez. Üç kelimeden oluşan anlamlı bir ifade ise hem kelim hem de kelâm denmesi mümkündür. Üç kelimeden oluşan anlamsız bir ifade ise buna sadece kelim denilir. Bu özelliğiyle kelâm, kelimden daha özeldir (İbn Hişâm, ty.(c): I, 13; Hasan, ty.: I, 19; el-Fâkihî, 1993: 78).

Cümle hem kelimden hem de kelâmdan daha geneldir. Çünkü bazı cümleler yalnızca iki kelimeden oluşur. Oysa kelim en az üç kelimeden oluşur (Sevinç, 2004: 33).

ŞEKİL 1: GENELDEN ÖZELE KAVRAMLAR

1.8. Arapça'da Cümle Sınıflandırması ve Çeşitleri

Bir dilin bünyesinde birden fazla cümle çeşidi bulunabilmektedir. Bundan dolayı da bir dilde cümle konusu ele alındığında veyahut da karşılaştırmalı olarak iki farklı dilin cümle özellikleri ele alınmak istendiğinde öncelikle bu dillerdeki cümle sınıflandırmasının ortaya konulması gerekmektedir. Buradan hareketle biz de incelediğimiz iki dildeki cümle sınıflandırması ile isim ve fiil cümlelerinin her iki dilde de hangi kategoride değerlendirildiğini ortaya koymayı hedefledik.

Nahivciler, cümleyi isim ve fiil cümlesi olarak iki ana sınıfa ayırmışlardır (Bulut, 2000: 128; Çörtü, 1995: 41; el-Hâşimî, 1998: 236-237; ‘Abdulğani, 1990: 97; er-Râcihî, 2000: 83; Feyyâz, 1995: 91). Nahivciler, cümleyi cümlenin başladığı kelimenin türünü esas almak suretiyle isim ve fiil cümlesi olarak ikiye ayırmışlardır (Mubârek, 1995: 290; Zekeriyâ, 1986: 24). Arapça'da cümle, “isnad” görüşü temel alınarak isim ve fiil cümlesi olarak iki ana türe ayrılmıştır. İsim ve fiil cümlesinin dışındaki diğer cümle türleri, isim ve fiil cümlesinin alt türleridir (‘Abdullatîf, 2003: 37; ‘Abdulğani, 1990: 97; ‘Abdullatîf vdğ., 1994: 12). Nahivciler arasındaki yaygın görüş cümlenin isim ve fiil cümlesi olarak iki ana türde olmasıdır (‘İbâde, ty.: 133).

Arapça'da cümleler *anlam, yapı, biçim ve fonksiyon* özelliklerine göre bazı kategorilere ayrılmaktadır. Arapça'daki cümle tasniflerinin de çeşitlilik arz ettiğini belirtmek isteriz. Klasik kitaplarda dağınık olarak bulunan bu tasnifleri beş kategoride ele almak mümkündür (Gürkan, 2001: 53-54).

- 1- Anlam bakımından (inşâ veya haber/bildirme kipinde olan cümleler)
- 2- Yapı bakımından (cümledeki ilk kelimenin türüne göre isim, fiil veya zarf cümlesi olanlar)
- 3- Haberî cümle olup olmama açısından (büyük veya küçük cümle)
- 4- Temel cümleyle olan bağlantısı ve fonksiyonu açısından (hâl, tefsiriye/açıklama, sıla/bağlaç, haber, mef'ûl, muzafun ileyh ve şartın cevap cümlesidir)
- 5- Cümledeki konumu bakımından (İrabta yeri olanlar veya olmayan cümleler)

Arapça'da cümle taksimi, mûsnedin cümle içindeki konumuna ve cümlenin başladığı kelimeye göre yapılmıştır. Öyle ki mûsned, mûsnedun ileyhten sonra geldiğinde mûsnedin türü ne olursa olsun bu cümle, isim cümlesi olur. Şayet mûsned takdim edilirse ve aynı cümlede bulunan fâile isnat eden fiil olursa bu cümle, fiil cümlesi olur (‘Abdullatîf, 2003: 38). Başka bir ifadeyle, “Arapça'da cümle tesbit kriteri cümlenin başlangıcıdır” (Tasa, 2002: xxxvii).

Muhammed İbrâhîm ‘İbâde, eski alimlerin cümle tasnifini yaparken üç hareket noktasından hareket ettiklerini söylemekte ve bunları genel fonksiyon (anlamına göre), yapısal ve yan cümleler olduğunu söylemektedir (‘İbâde, ty.: 132-135).

İbn Hişâm cümleyi isim, fiil, ve zarf cümlesi şeklinde üç ana gruba ve farklı alt gruplara ayırmıştır (İbn Hişâm, 1210: II, 492-501). İbn Hişâm, ez-Zemahşerî'nin bu üç cümleye bir de şart cümlesini ilave ettiğini ancak bu şart cümlesini fiil cümlesinin içerisinde değerlendirmenin daha doğru olacağını söylemektedir (İbn Hişâm, 1210: II, 492).

Nizameddin İbrahimioğlu hazırladığı yüksek lisans tezinde cümleyi *yapı, tam ve ek-sik oluş, ifade, irab bakımından ve yan cümleler* şeklinde beş ana grupta incelerken (Bkz.: İbrahimioğlu, 1999: 23 vd.), R. Resul Sevinç ise hazırladığı doktora tezinde *yapısına, anlamına, zamanlarına, i'rabına göre cümleler* şeklinde dört ana grupta incelemiştir (Sevinç, 2004: 89 vd.).

Sonuç olarak, Arapça'da cümle taksimi genel olarak cümlenin baş tarafı esas alınmak suretiyle yapılmıştır. Yani başka bir ifadeyle, cümlenin başladığı kelimenin

türü (isim, fiil, zarf vb.) cümlelerin isim, fiil, zarf cümlesi vb. olarak taksim edilmesine yol açmıştır. Cümle taksimi yapılırken cümlelerin baş tarafının hangi kelime türüyle başladığının esas alınması, isim cümlesinin isim ile, fiil cümlesinin ise fiil ile başlayan cümle olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Ne var ki bu bakış açısının ortaya çıkardığı bir sorun vardır: “Cümle taksimi yapılırken cümlelerin hangi tür kelime ile başladığı mı yoksa isnadın ne tür kelime olduğu mu esas olmalıdır?”. Örneğin, “قام زيدٌ” cümlesi fiil, “زيدٌ قام” cümlesi ise isim cümlesi olarak kabul edilmektedir. Her iki cümleye baktığımızda iki cümle arasındaki tek farkın cümle öğelerinin yer değiştirmesidir. Çünkü her ikisinde de müsned “قام” fiilidir. Bu durumda, “bu iki cümle fiil cümlesi olarak değerlendirilebilir mi yoksa değerlendirilemez mi?”, “fiil cümlesi, sadece fiil ile başlayan değil; ayrıca isimle de başlayıp fiilin isnad olarak geçtiği cümle olarak da tarif edilebilir mi?” gibi sorular ortaya çıkmaktadır (ez-Za‘belâvî, 2007).

1.9. Türkçe’de Cümle Sınıflandırması Ve Çeşitleri

Cümle, yüklem durumundaki kelimenin cinsine, karşıladığı hüküm sayısı ile oluşan yapısına, şekil özelliğine ve anlam özelliğine göre çeşitli gruplara ayrılırsa da cümleler, esas olarak yapı bakımından çeşitlilik gösterirler. Cümleleri türlere ayırma, daha çok yüklem esas alınarak yapılır (Erkul, 2004: 47).

Kelimelerin, çekim ekleri ve edatlar gibi yardımcı öğelerin bir araya gelerek meydana getirdikleri anlamlı yapı, cümleyi oluşturur. Kelimeler arasında kurulan anlam ilişkisini sonuçta bir yüklem belirler. Yüklem olmadan cümle tamamlanmış sayılmaz. Cümleden çıkarılacak hüküm ancak yüklemle sağlanır. Demek ki cümlenin en belli başlı ögesi yüklemdir ve cümlenin sınıflandırılmasında birinci derecede rol oynar.

Cümleleri türlere ayırma işlemleri çoğunlukla yüklem esas alınarak yapılır. Yüklem, çok yönlü olduğu için cümlenin yapısı, sahip olduğu birçok özelliğe göre sınıflandırılır (Korkmaz vdğ., 2001: 190-191).

Farklı şekillerde sınıflandırmalar olmakla birlikte, Türkçe’deki cümle çeşitlerini şu şekilde tasnif edebiliriz:

A- Yüklemlerine Göre Cümleler

1. İsim Cümlesi

2. Fiil Cümlesi

B- Yüklemin Yerine (Öğelerin Dizilişine) Göre Cümleler

1- Kurallı (Düz) Cümle

2- Devrik Cümle

C- Anlamına Göre Cümleler

1- Olumlu Cümle

2- Olumsuz Cümle

3- Soru Cümlesi

D- Yapılarına (Yargı Sayısına) Göre Cümleler

1- Yalın (Basit) Cümle

2- Birleşik Cümle

3- Bağlı Cümleler

4- Sıralı Cümle

2. TÜRKÇE'DE İSİM VE FİİL CÜMLESİ

Tezimizin bu bölümünde, Türkçe'de isim ve fiil cümlesi ele alınacaktır. İsim ve fiil cümlesi konusuna, öncelikle bu iki cümle çeşidine ait birçok tanımı verildikten sonra tarafımızdan bir tanım yapılmaya çalışılacaktır. Ardından da iki cümle çeşidinin öge dizilişi bir örnek ile açıklanıp daha sonra da cümle öğeleri detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

2.1. İsim Cümlesi (Ad Tümcəsi)

Türkçe'de isim cümlesi farklı ve birçok şekilde tarif edilmektedir. Bunların belli başlıları şunlardır:

Yüklemi isim ya da isim soylu kelime olan cümleye (Abatay vdğ., 2003: 79; Gencan, 1971: 72; Karahan, 2004: 96; Korkmaz vdğ., 2001: 197), yüklemi isim soyundan bir kelime olan bağımsız yargılı cümleye (Edizkun, 1992: 342), predikatı, fiil unsuru isim fiili ile bir isim unsurundan mürekkep cümleye (Ergin, 2002: 403), yüklemi, ek fiil almış isim ya da isim soylu kelime olan cümleye (Kavruk vdğ., 2001: 127), fiili ek fiil (imek fiili/cevher fiili/varlık fiili/ekeylem) ya da hüküm bildiren isim soylu bir kelimeyle kurulan cümleye (Gülensoy, 2000: 441), yüklemi, ek fiille (öz fiil-cevher fiil) çekimlenmiş bir kelime veya kelime grubundan meydana gelen cümleye (Erkul, 2004: 47) "isim cümlesi" denir. Yukarıda verilen tariflerden hareketle isim cümlesini, *yüklemi ek-fiil almış olan isim veya isim soylu kelime veya kelime grupları ile kurulan ve bir yargı bildiren cümle* diyerek tarif edebiliriz.

2.1.1. İsim Cümlesinin Öğeleri Ve Öge Dizilişi

İsim cümlesi, genellikle iki öğeden, özne ve yüklemden meydana gelir (Karahan, 2004: 97; Abatay vdğ., 2003: 79; Erkul, 2004: 49; Ergin, 2002: 403).

Duvar yüksektir. (Duvar: özne, yüksek: fiil, -tir: ekfiil)

İsim cümlelerinde zarf ve bulunma hali ekli yerli tamlayıcıları da sık kullanılır (Karahan, 2004: 97; Ergin, 2002: 403; Erkul, 2004: 49; Abatay vdğ., 2003: 79).

İstanbul'un havası sonbaharda çok güzeldir. (İstanbul'un havası: özne, sonbaharda: tümleç, çok: zarf, güzel: yüklem).

-e'li ve -den'li yer tamlayıcıları isim cümlelerine pek girmemekle birlikte (R. Şimşek, 1997: 85), isim cümlelerinde yönelme ve uzaklaşma hali yer tamlayıcıları da seyrek olarak bulunur (Karahan, 2004: 98).

Kendi kendileriyle dolu olanlarda başkalarına yer yoktur. (Kendi kendileriyle dolu olanlarda: -de'li yer tamlayıcısı, başkalarına: -e'li yer tamlayıcısı, yer: özne, yoktur: yüklem).

İsim yüklemi doğrudan doğruya eylem bildirmediği için isim cümlesinde nesne bulunmaz (R. Şimşek, 1997: 85; Ergin, 2002: 403; Edizkun, 1992: 349; Gencan, 1971: 95; Karahan, 2004: 12; Güneş, 2002: 342; Korkmaz vdğ., 2001: 184). Zira yüklemi yapma veya yaptırma bildirmeyen bir cümlede yüklem nesneye ihtiyacı yoktur (Karahan, 2004: 97). Bununla birlikte, yüklemi "borçlu" kelimesi olan isim cümleleri ile (Karahan, 2004: 98; Erkul, 2004: 50) yüklemi geçişli (ettirgen-oldurgan) çatılı fiilimsi ya da fiilimsi niteliğinde bir kelime olan isim cümleleri (Edizkun, 1992: 349) nesne alabilir.

Hayatımı sana borçluyum. (Hayatımı: nesne)

İsim cümlelerinde yön zarfı bulunmaz (R. Şimşek, 1997: 85)

Yapılan açıklamalardan hareketle isim cümlesinin, özne-yüklem başta olmak üzere zarf ve tümleçlerden meydana geldiğini söyleyebiliriz. İsim cümlesinde sözdizimi ise genel olarak şöyledir:

ÖZNE+TÜMLEÇ+ZARF+YÜKLEM

Bunun yanı sıra fiil cümlesinde olduğu gibi isim cümlesinde de öğelerin yeri değişebilir.

2.1.1.1. Yüklem

İsim cümlesinde yüklem, isim veya isim soylu kelimelere ekfiil eklenmek suretiyle oluşturulur (Gencan, 1971: 73; R. Şimşek, 1997: 45; Korkmaz vdğ., 2001: 179; Abatay vdğ., 2003: 21, 79; Erkul, 2004: 25, 48; Ergin, 2002: 399; Gülensoy, 2000: 441; Edizkun, 1992: 342; Karahan, 2004: 96). İsim veya isim soyundan kelimeler ekfiil (i-mek fiili) ile görülen/-di'li geçmiş zaman, öğrenilen/-miş'li geçmiş zaman ve geniş zaman kipinde çekimlenerek yüklem görevi yaparlar (Karahan, 2004: 96; Edizkun, 1992: 342; Korkmaz vdğ., 2001: 179; Erkul, 2004: 48). Bütün isim ve fiillerin sonuna gelerek, onlardan birleşik fiil yaptığından “ana yardımcı fiil”, isimleri birleştirdiği için de “isim fiili-cevher fiil” de denilen ekfiilin tek başına kök olarak kesin ve belirli bir anlamı yoktur. Yalnız kök olarak belirli çekim şekilleri içerisinde görülen ekfiil, hiçbir yapım eki almaz, hiçbir isim veya fiil gövdesi oluşturmaz. Bir halde bulunmak halinde, bir durum fiilidir. “ol-“ yardımcı fiiline yakın bir anlamı vardır. Birlikte kullanıldığı ismi *o halde olma* ifadesiyle fiilleştirir (Güneş, 2002: 199). Ekfiilin gelecek zamanı olmamakla birlikte “i-mek” ekfiili yerine “olmak” fiili kullanılarak gelecek zaman da ifade edebileceğini söyleyenler de vardır (Banguoğlu, 1990: 476; Edizkun, 1992: 194). Ayrıca geniş zaman ifade eden “i-mek” ekfiili şimdiki zamanı da içerisinde bulundurur (Korkmaz, 2003: 703).

Geniş Zaman

Ben güzel-im	Biz güzel-iz
Sen güzel-sin	Siz güzel-siniz
O güzel-dir	Onlar güzel-dirler

Görülen (Belirli/Hikaye) Geçmiş Zaman

Ben güzel-i-di-m	Biz güzel-i-di-k
Sen güzel-i-di-n	Siz güzel-i-di-niz
O güzel-i-di	Onlar güzel-i-di-ler

Öğrenilen (Belirsiz/Rivayet) Geçmiş Zaman

Ben güzel-i-miş-im	Biz güzel-i-miş-iz
Sen güzel-i-miş-sin	Siz güzel-i-miş-siniz
O güzel-i-miş	Onlar güzel-i-miş-ler

Görüldüğü üzere, Türkçe’de isim cümlelerinin yüklemi zaman bakımından geniş, rivayet ve hikaye geçmiş zamanı kapsamaktadır.

Yüklem Olan Kelime Ve Kelime Grupları

Yüklemi isim ve isim cinsinden olan kelimeler çeşitli türlerde ortaya çıkar. Bunların başlıcaları şunlardır (R. Şimşek, 1997: 83-84; Karahan, 2004: 17-18; Gülensoy, 2000: 429; Erkul, 2004: 49; Edizkun, 1992: 342-343; Abatay vdğ., 2003: 21-25; Korkmaz vdğ.,

2001: 179-180):

- a-İsim: Bizim ülkemiz *Türkiye'dir*.
- b-Sıfat: Hava bugün çok *güzel*dir.
- c-Sıfat-fiil: At *binenin*, kılıç *kuşananın*.
- d-Sıfat tamlaması: Onlar *birinci sınıftır*.
- e-Zamir: O kalem *benimdir*.
- f-İsim-fiil: Amacımız *yükselmektir*.
- g-İsim tamlaması: Burası *okulun bahçesidir*.

2.1.1.2. Özne

Özne, yüklemi isim olan cümlelerde “olan”ı yani durumu karşılayan ögedir. İsim veya isim soylu kelimeler özne olabilir (Abatay vdğ., 2003: 32-33; Karahan, 2004: 22; Edizkun, 1992: 332-333; Erkul, 2004: 28-29; R. Şimşek, 1997: 48). Başlıcaları şunlardır:

- a-İsim: *Gül*, sevginin sembolüdür.
- b-Sıfat: *Kırmızı*, güzel bir renktir.
- c-Sıfat-fiil: *Okuyan* her zaman üstündür.
- d-Sıfat tamlaması: *Altın yüzük* çok pahalıydı.
- e-Zamir: *Onlar*, bu ülkenin gururudurlar.
- f-İsim-fiil: *Şiir okumak* bir sanattır.
- g-İsim tamlaması: *Sabrın sonu* selamettir.

2.2. Fiil Cümlesi (Eylem Tümcəsi)

Türkçe'de fiil cümlesi farklı ve birçok şekilde tarif edilmektedir. Bunların belli başlıcaları şunlardır:

Yüklemi, çekimli bir fiil olan cümledir (Erkul, 2004: 50; Banguoğlu, 1990: 532; R. Şimşek, 1997: 85). Yüklemi çekimli bir fiil olan bağımsız yargılı cümledir (Gencan, 1971: 72; Ergin, 2002: 401; Abatay vdğ., 2003: 70; Korkmaz vdğ., 2001: 197). Yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik fiil olan cümledir (Karahan, 2004: 96). Haber (bildirme) veya dilek (isteme/tasarlama) kiplerinden biriyle kurulan cümledir (Gülensoy, 2000: 442). Yukarıda verilen tariflerden hareketle fiil cümlesini, *yüklemi haber veya dilek kipinden çekimli bir fiil olan ve bir hüküm ifade eden cümle* diye tarif edebiliriz.

2.2.1. Fiil Cümlesinin Öğeleri Ve Öge Dizilişi

Türkçe fiil cümlesinde öğelerin yerleri sabit değildir; değişkenlik arz etmektedir (Karahan, 2004: 12). Bununla birlikte, Türkçe fiil cümlesinde öğelerin dizilişi genel olarak şöyledir (Banguoğlu, 1990: 532; Karahan, 2004: 12; Güneş, 2002: 340):

ÖZNE+ZARF+TÜMLEÇ+NESNE+YÜKLEM

Ali bugün annesini okula getirdi.

Cümledeki bu öğelerin varlığı, sayısı ve yeri, yüklem anlamına, soy ve çatı bakımından niteliğine ve ihtiyaca göre değişir. Öğeler cümle içinde *zorunlu* veya *yardımcı* öge olarak görev yaparlar (Karahan, 2004: 13). Fiil cümlesinin yüklemine geçişli ya da geçişsiz olması cümle öğelerinin sayısını ve dizilişini etkilemektedir (Abatay vdğ., 2003: 70). Yüklemi geçişli fiil olan fiil cümlesi bütün öğeleri alabilir (Karahan, 2004: 11, 96; Ergin, 2002: 401-402; R. Şimşek, 1997: 86; Erkul, 2004: 50; Abatay vdğ., 2003: 70). Yani böyle bir fiil cümlesindeki öğeler şunlardır: Yüklem, özne, nesne, tümleç ve zarf (Erkul, 2004: 50; Abatay vdğ., 2003: 70; Ergin, 2002: 401-402). Cümle fiili geçişsiz olursa, bu cümlede nesne bulunmayacağından cümle öğeleri fiil, özne, tümleç ve zarftan oluşur (Abatay vdğ., 2003: 70; Ergin, 2002: 402; Erkul, 2004: 50; Karahan, 2004: 96).

2.2.1.1. Yüklem

Tümcede yargıyı yüklenen çekimli eylem (Abatay vdğ., 2003: 20), cümlede yargıyı üzerinde taşıyan öge (Karahan, 2004: 14), cümlede işi, oluşu, hareketi, duygu ve düşüncüyü anlatan kelime (Gülensoy, 2000: 432), çekime girmiş iş, hareket veya oluş bildiren kelime (Korkmaz vdğ., 2001: 178), cümlede iş veya oluşu, bir zaman ve şahsa bağlı olarak bildiren kelime ya da kelime grubu (Kavruk vdğ., 2001: 118), tümcede iş, oluş, kılış, düşünce, duygu, imge, yargı... anlatan sözcük (Gencan, 1971: 71), cümleyi bir yargıyla sonuca hazırlayan ya da cümleyi sonuca bağlayan kelime öbeği; kelime niteliğinde bir hece ya da harfe (Edizkun, 1992: 328) "yüklem" denir.

Görüldüğü üzere yüklem,

- a- Bir iş, oluş, yargı, kılış vb. ifade etmeli
- b- Çekimli olmalı
- c- Zamanı olmalı
- d- Bir şahsa bağlı olmalı

e- İsim veya fiil soylu olmalıdır

Yüklemın Özellikleri

1- Yüklem cümledeki en önemli kelimedir; cümlenin temel unsurudur (Korkmaz vdğ., 2001: 178; Ergin, 2002: 398; Edizkun, 1992: 328; Erkul, 2004: 24; Abatay vdğ., 2003: 20; Karahan, 2004: 14).

2- Cümle yüklem üzerine kurulur. Bu öge, ihtiyaca göre başka ögelerle desteklenir (Karahan, 2004: 10).

3- Cümlenin diğer unsurları, yükleme bağılı olarak, onu çeşitli yönlerden tamamlar (Karahan, 2004: 14; Erkul, 2004: 24).

4- Yüklem, genellikle cümlenin sonunda bulunur. Ancak bir anlamı öne çıkarma, vurgulama ihtiyacı, özellikle şiirde ahenk endişesi vb. sebepler, diğer ögelerin olduğu gibi yüklemın de yerini değiştirebilmektedir (Karahan, 2004: 14). Daha çok konuşma dilinde görülen ve aslında mantıkça, duyguya sebeplere dayanan durumlarda yüklem cümlenin sonunda olmayabilir (Erkul, 2004: 24; Abatay vdğ., 2003: 21; Edizkun, 1992: 331).

5- Fiil cümlesinde yüklem çekimli bir fiil olarak bulunur. Fiillerden kurulmuş yüklemeler beşi esas zaman dördü kip olmak üzere çekimlenen kelimelerdir (Korkmaz vdğ., 2001: 178).

6- Bir cümlede birden fazla özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf bulunabilir. Ancak yüklem tektir. Bir söz dizisi içindeki yüklem sayısı, cümle sayısını gösterir (Karahan, 2004: 15).

7- Yüklemın yapısı diğer cümle ögelerin de belirleyicisidir (Karahan, 2004: 17). Örneğin, yüklemi geçişsiz fiil olan bir cümlede nesne bulunmaz (Karahan, 2004: 25).

8- Çekimli bir fiil bir cümlenin oluşması için gerekli olan asgari şarttır. Çekimli bir fiilde, sonuna eklenen eklerin şahıs da bildirmesi dolayısıyla fiilin yanı sıra fail de bulunmaktadır. Yani çekimli bir fiilden oluşan tek kelimelik bir cümlede biri kapalı diğeri açık olmak üzere fiil ve öznenen oluşan iki unsur bulunmaktadır (Ergin, 2002: 398). Örneğin, "Yazdım" kelimesinde "yaz-mak" fiil kökü, "-dı" geçmiş zaman eki ve "-m" de birinci tekil şahıs eki olup özne pozisyonundadır.

2.2.1.1.1. Yüklemde (Fiilde) Zaman

Fiil cümlesinde yüklem, kişi ve zaman kavramı taşıyan çekimli bir fiildir (Abatay vdğ., 2003: 70). Fiil cümlesinde yüklem olan fiil, bildirme ve istek kiplerinden bir tanesiyle yalın ya da bileşik zamanda çekime girer (Abatay vdğ., 2003: 70; Ergin, 2002: 399; Erkul, 2004: 26-27; Korkmaz vdğ., 2001: 178).

Türkçe'de fiiller ya haber (bildirme) ya da dilek (tasarlama) kiplerinden biriyle çekimlenirler. Ortaya çıkan veya çıkacak olan hareketi bildiren, yani belli bir zaman kavramı veren fiil şekillerine *bildirme kipleri* denir (Korkmaz vdğ., 2001: 142). Bunlar da şunlardır:

- belirli/hikaye/-di'li geçmiş zaman	: Gel-di
- anlatılan/rivayet/-miş'li geçmiş zaman	: Gel-miş
- şimdiki zaman	: Gel-i-yor
- geniş zaman	: Gel-i-r
- gelecek zaman	: Gel-ecek

Bildirme kiplerinin aksine, tasarlama kiplerinde zaman kavramı yoktur. Bu kipleri yapan ekler şart, istek, gereklilik veya emir şeklinde görülür.

- şart	: Gel-se
- istek	: Gel-e
- gereklilik	: Gel-meli
- emir	: Gel-sin

2.2.1.1.1.1. Bildirme (İhbar) Kipleri

2.2.1.1.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman (Hikaye Geçmiş Zaman)

Görülen geçmiş zaman kipi, özel kullanımları dışında, genel olarak fiildeki oluş ve kılışın söylendiği andan yani içinde bulunulan zamandan daha önceki bir zamanda bitmiş, tamamlanmış olduğunu gösteren bir zaman kesimini içine alır. Bu zaman kesimindeki oluş ve kılışın bitmişliğine, konuşan ya tanık olmuştur; bitmişlik onun gözleri önünde gerçekleşmiştir. Yahut da bu bitmişlik konuşanın kesin bilgi ve kanısına dayanmaktadır. Bu bakımdan konuşan tarafından görülmemiş olsa da gerçekleştiği görülmüş kadar kesin olarak bilinen ve kaynaklarda tarihe geçmiş bulunan belgeler bu kiple karşılanır (Korkmaz, 2003: 584).

İşlevleri

1- Konuşan ve dinleyen tarafından bilinen ve konuşma anında bitmiş, tamamlanmış olan bir olayı anlatmada kullanılır (Korkmaz, 2003: 585; Edizkun, 1992: 175; Güneş, 2002: 82). Konuşan ve dinleyen de fiilin oluş anını biliyorsa ayrıca zaman belirtmeye gerek yoktur (Güneş, 2002: 82).

Birlikte okuldan ayrıldılar.

2- Konuşma anında tamamlanmış bulunan, konuşanın görüp tanık olduğu veya bildiği ancak, dinleyen veya dinleyenlerin bilmediği bir oluş ve kılışın ya da bir düşüncenin anlatılmasında kullanılır (Korkmaz, 2003: 586). Bu durumlarda söze, olayın zamanını belirten bir tamlayıcı eklenir (Güneş, 2002: 82).

Ablamlar, *dün akşam* tiyatroya gittiler.

3- Konuşanın tanık olmadığı, ancak, konuşanca gerçekleştiği kesin olarak bilinen olay ve bilgilerin anlatımında kullanılır (Güneş, 2002: 82; Kavruk vdğ., 2001: 88).

Atatürk, 1881 yılında Selanik'te dünyaya geldi.

Görülen Geçmiş Zaman Kipindeki Zaman Kaymaları

Görülen geçmiş zaman kipi, çekimli fiillerde *görünüş* (aspect) bakımından konuşan veya yazanın kasteddiği özel niyet ve anlama bağlı olarak cümle içinde yer yer zaman ve işlev kaymasına uğramıştır. Bu kaymalarda fiil her ne kadar biçim bakımından geçmiş zaman kalıbında ise de, işlev bakımından görülen geçmiş zamana yakın olan veya onun dışında kalan daha farklı bir zamanı göstermektedir (Korkmaz, 2003: 596).

Görülen geçmiş zaman kipinde görülen başlıca zaman kaymaları şunlardır:

a- Yakın Geçmiş Zaman İfade Eder

Biraz, önce, birdenbire, hemen, hemencecik, şimdi gibi yönlendirici zarfların kullanılmasıyla görülen geçmiş zaman kipi yakın geçmiş zamanı ifade eder (Korkmaz, 2003: 596).

Mektup *biraz önce* postaya verildi.

b- Duyulan Geçmiş Zaman İfade Eder

Görülen geçmiş zaman kalıbı içinde olduğu halde, konuşan tarafından görülüp tanık olunmayan ve ancak duyuma veya sonradan öğrenime dayanan bilgi ve olaylar, öğrenilen geçmiş zaman değerindedir (Korkmaz, 2003: 597; Edizkun, 1992: 340; Banguoğlu, 1990: 459).

Geçen yüzyıl boyunca İstanbul zaman zaman büyük yangın felaketleri geçirdi.

c- Şimdiki Zaman İfade Eder

Bu gruba girenler, şekilce geçmiş zaman kalıbında olsalar da, işlev bakımından o anda yapılagelmekte olan bir eylemi gösterirler (Korkmaz, 2003: 598).

Sonunda, öğrencinin öğretmene not vermek, memurun amire emretmek istediği günlere geldik.

d- Geçmiş Zaman İfade Eder

Karım çok kıskançtır beyefendi, bir duyarsa yanarım.

e- Gelecek Zaman İfade Eder

Görülen geçmiş zaman kalıbındaki bazı fiiller de eylemin gerçekleşmesi ve cümledeki anlamı açısından, gelecek zamana yönelmiş geniş zaman yahut da gelecek zaman ifade eder (Korkmaz, 2003: 599).

Dediğin çıkmazsa, seni vurdum bil. (= vururum, vuracağım)

Bizim diyar olarak kaldı ta kıyamete kadar. (= kalacak)

2.2.1.1.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman (Rivayet Geçmiş Zaman)

Geçmiş zaman kipi, fiilin karşıladığı oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; ancak, konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren bir şekil ve zaman kalıbıdır (Korkmaz, 2003: 599-600; Ayr. bkz.: Banguoğlu, 1990: 460; Edizkun, 1992: 176; Kavruk vdğ., 2001: 88; Güneş, 2002: 81). Bu zaman kipinde, görülen geçmiş zaman kipinde görülenin aksine, konuşan eylemin yapıp yapılmadığını *kesin* olarak bilmemektedir (Edizkun, 1992: 176, 340; Banguoğlu, 1990: 460). Görülen geçmiş zaman ile duyulan geçmiş zaman arasındaki en önemli fark, gerçekleşen olayı görüp-görmeme, bilip-bilmeme ve duyuma dayanma noktasında toplanmaktadır (Korkmaz, 2003: 600).

İşlevleri

1- Konuşan tarafından görülüp bilinmeyen ve başkasından duyulan veya öğrenilen oluş ve kılışları anlatmak için kullanılır (Korkmaz, 2003: 600; Güneş, 2002: 81; Kavruk vdğ., 2001: 88).

Hastalandığı için, Ayşe okula gelememiş.

Dün, Japonya'da büyük bir deprem olmuş.

2- Konuşulan tarafından sonradan görülen, sonradan fark edilen oluş ve kılışları anlatmak için kullanılır (Korkmaz, 2003: 601; Güneş, 2002: 81).

Duydum ki unutmuşsun gözlerimin rengini...

3- Şaşma, hayıflanma, yakınma, yanılma, pişmanlık, sitem, küçümseme ve teslimiyet bildiren anlatımlarda kullanılır (Korkmaz, 2003: 603)

4- Fiilin oluşumu tahmine, öyle kabullenmeye, varsayıma dayanan anlatımlarda (Korkmaz, 2003: 605) ve gerçekleştiğinden emin olmadığımız veya inanmadığımız hareket ve hükümleri ifade etmek için (Kavruk vdğ., 2001: 88) kullanılır.

Duyulan Geçmiş Zaman Kipindeki Zaman Kaymaları

a- Görülen Geçmiş Zaman İfade Eder

Bu tür kullanımlarda, fiilin karşıladığı eylem başkasından duyup öğrenmeye dayanmamakta, doğrudan doğruya cümlenin öznesi tarafından gerçekleştirilmiş bulunmaktadır (Korkmaz, 2003: 608).

Hazinenin arazisini parselleyip satmışız.

b- Geniş veya Gelecek Zaman İfade Eder

Dilimizde seyrek rastlanan bu zaman kayması, ileride gerçekleşmesi muhtemel bir oluş ve kılışın, geçmiş zaman kalıbına aktarılarak gerçekleşmiş gibi bir üslupla anlatılmasından kaynaklanmıştır. Burada gerçekleşmiş gibi görünen anlatım aslında geleceğe yönelmiş bir gerçekleşmenin ifadesidir (Korkmaz, 2003: 609).

Bir gün baksam ki gelmişsin. (= gelirsin, geleceksin)

2.2.1.1.1.1.3. Şimdiki Zaman Kipi

Şimdiki zaman kipi fiilin belirttiği iş, oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanla başladığını ve devam ettiğini ifade eden kiptir (Korkmaz, 2003: 610-611; Edizkun, 1992: 177, 339; Kavruk vdğ., 2001: 87; Güneş, 2002: 82). Fiilin sonuna “-yor” ekinin yanı sıra “-makta”, “-mada” ekleri de eklenmek suretiyle oluşturulur (Güneş, 2002: 82; Kavruk vdğ., 2001: 87; Korkmaz, 2003: 611). “-yor” eki ile “-makta”, “-mada” ekleri arasında farklılık bulunmaktadır. “-yor” ekinin temel görevi içinde bulunulan zamanda yani konuşma anında sürmekte olan iş, oluş ve kılışları ifade eder (Korkmaz, 2003: 611; Güneş, 2002: 83). “-yor” eki, belirtilenden çok daha geniş bir zaman dilimini içine almaktadır (Korkmaz, 2003: 611). “-yor” ekli kelimeyi gelecekte yapacağımız hareketi ifade ederken kullanabildiğimiz halde, “-makta”, “-mada” eklerinin kullanıldığı kelimeleri bu maksatla kullanamıyoruz. Mesela, “Yarın Elazığ’a gelmekteyim, beni garajdan alın.” Diyemeyiz. Çünkü bunlar, ancak başlamış hareketleri ifade etmektedir (Kavruk vdğ., 2001: 87-88). “-makta”, “-mada” ekiyle yapılan şimdiki zaman “-yor” ekiyle yapılan şimdiki zamandan büyük bir farklılık göstermemekle birlikte bunlar, başlanmış ve halen devam etmekte olan olayları kesin olarak anlatan şimdiki zaman ifadesini taşırlar (Güneş, 2002: 84; Korkmaz, 2003: 621; Banguoğlu, 1990: 451-452). “-yor” ekli şimdiki zaman, kimi kez eylemin başlamadığını, “-mekte”li şimdiki zaman ise eylemin kesin olarak başladığını gösterir (Edizkun, 1992: 178). Bu eklerdeki “sürmekte” oluş özelliği, yapılarındaki “içinde bulunma” işlevi taşıyan +DA bulunma durumu ekinden gelmiştir (Korkmaz, 2003: 621). “-yor” şimdiki zaman ekinin, zaman çerçevesi daha geniş olduğu halde “-mada” ve “-makta” eklerinde zaman çerçevesi daha dardır (Korkmaz, 2003: 621). Yani, bu eklerle karşılanan şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman dilimini kapsayacak genişlikte değildir (Güneş, 2002: 84). Bunlardan “-mada” eki “-makta”nın hafifletilmiş şekli olup, onun kadar sık kullanıma sahip değildir (Güneş, 2002: 84; Korkmaz, 2003: 621).

İşlevleri

1- Şimdiki zaman kipinin temel işlevi, eylemin konuşma anında yapılmakta olduğunu ya da yapılmaya başlanacağını bildirmektir.

Şimdiki Zaman Kipindeki Zaman Kaymaları

a- Görülen Geçmiş Zaman İfade Eder

Geçmişe ait bir olay, oluş ve kılışı ifade etmek için şimdiki zaman kullanılabilir (Korkmaz, 2003: 614; Edizkun, 1992: 178, 339).

Atatürk, önemli devrimler yapmaya başlıyor.

b- Duyulan Geçmiş Zaman İfade Eder

Edebi metinlerde ve konuşma dilinde, sık sık –yor ekinin duyulan geçmiş zaman kipinin yerini tuttuğu da görülmektedir. Bu kullanımda da hem ekteki kapsam genişliği hem de üslup özellikleri etken olmuştur (Korkmaz, 2003: 616; Banguoğlu, 1990: 464).

Onu bulamayınca dönüp geliyorlar.

c- Gelecek Zaman İfade Eder

Şimdiki zaman kipinin gelecek zaman işlevi ile kullanıldığı yerler de çoktur. Bu durum, cümlelerin anlam yapısından ve söze gelecek zaman ifade eden zarf/tamlayıcılar eklenmesinden anlaşılabilir (Korkmaz, 2003: 618; Güneş, 2002: 84; Edizkun, 1992: 178, 340; Banguoğlu, 1990: 464).

Gelecek hafta İstanbul'a gidiyoruz.

d- Geniş Zaman İfade Eder

Olay az önce başlamış, şu an devam ediyor, gelecekte de devam edecektir (Güneş, 2002: 84).

Öğrenciler, dikkatle dersi dinliyorlar.

Olay, "alışkanlık, ısrar, süreklilik" gibi nedenlerle tekrarlanmaktadır (Güneş, 2002: 84; Edizkun, 1992: 178, 340).

Sabahları erken kalkıyorum.

2.2.1.1.1.4. Geniş Zaman Kipi

Geniş zaman kipi, geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman kesimindeki oluş ve kılışları içine alır. Her üç zaman arasında gidip gelen bir esnekliğe sahiptir. Ekte esas itibarıyla "her zamanı" içine alan bir süreklilik işlevi vardır. Bu işlevi dolayısıyla, sık sık yapılan, alışkanlık ya da adet haline gelen veya her zamanın kapsayan ve genellik taşıyan oluş ve kılışlar hep bu kiple anlatılır. Deyim yerindeyse, kipi zaman üstü bir anlatıma sahip olduğu söylenebilir (Korkmaz, 2003: 637).

Ekin zaman sınırındaki esneklik ve her zamana kayabilme özelliği geniş zamandan geçmiş, şimdi ve gelecek zamanlara da kaydırabilmiş ve ona bu zamanların işlevlerini de yüklemiştir (Korkmaz, 2003: 637; Ayr. bkz.; Kavruk vdğ., 2001: 89; Banguoğlu, 1990: 462; Edizkun, 1992: 180). Bununla birlikte, kipteki genişlik kavramı, üç temel zamanını (geçmiş, şimdiki, gelecek zamanın) hepsini kapsamamakta; daha çok şimdiki zaman ile, gelecek zaman sınırları içerisinde cereyan eden olayları anlatmaya yaramaktadır (Güneş, 2002: 85). Ayrıca, geniş zaman kipiyle karşılanan geçmişlik, şimdilik ve geleceklik –dı/-di, -mış/-miş ve –acak eklerindeki gibi kesin ve belirli değildir. Nispi bir belirsizlik vardır. Çünkü burada zamanı, cümledeki öznenin dayandığı maksat, öznenin söyleyiş amacı belirlemektedir (Korkmaz, 2003: 637).

İşlevleri

1- Eylemin her zaman yapılıp ya da devam eder olduğunu bildirir (Edizkun, 1992: 340; Güneş, 2002: 85).

Kitap okumayı çok sever.

Geniş Zaman Kipindeki Zaman Kaymaları

a- Görülen Geçmiş Zaman İfade Eder

Geniş zaman, geçmişte gerçekleşmiş olan ve konuşan tarafından görülen veya bilinen olayların anlatımında kullanılır (Korkmaz, 2003: 641; Edizkun, 1992: 181)

Geceleyin bir çılglık işitilir, herkes dışarı fırlar...

b- Duyulan Geçmiş Zaman İfade Eder

Bu kullanıştaki zaman eki, geçmişte gerçekleşen ancak konuşanca görülmeyen oluş ve kılışları ifade eder (Korkmaz, 2003: 642).

Halit Ziya İstanbul'da doğar.

c- Gelecek Zaman İfade Eder

Gerçekleşmesi mümkün ve muhtemel olayların anlatımında kullanılır. İhtimal ifadesi taşıyan bu sözlerde, genellikle zaman ifadeli zarf tamlayıcısı yer alır (Güneş, 2002: 86; Korkmaz, 2003: 644; Edizkun, 1992: 181).

Babam akşama gelir.

d- Şimdiki Zaman İfade Eder

Şimdiki zamanda meydana gelen olayları anlatmak için kullanılan geniş zaman sürekliliğin söz konusu olduğu durumlarda kullanılır (Güneş, 2002: 85). Bununla birlikte bu tür bir kullanımda, -yor veya -makta/-mada ekleriyle kurulmuş şimdiki zamandaki gibi bir kesinlik ve süreklilik yoktur (Korkmaz, 2003: 642).

Şimdiki zaman kullanımları başlıca şunlardır:

- Geçmişte başlayıp halen devam eden olaylarda kullanılır (Güneş, 2002: 85).

Baktı ki, çocuk inat etmekte ayak diretir...

- Alışkanlıktan kaynaklanan süreklilikleri ifade etmek için kullanılır (Güneş, 2002: 86; Banguoğlu, 1990: 462; Kavruk vdğ., 2001: 89; Edizkun, 1992: 181).

Tren, hergün bu saatte hareket eder.

O, çok sigara içer.

- Her zaman tekrarlanması mümkün olan genel geçer hakikatlerin sürekliliğini ifade etmek için kullanılır. Daha ziyade atasözleri, özdeyişler, yargılar, kanunlar, kurallar vb. bu şekilde ifade edilir (Güneş, 2002: 86; Banguoğlu, 1990: 462).

Allah'ın dediği olur.

İşleyen demir ışıldar.

2.2.1.1.1.5. Gelecek Zaman Kipi

Gelecek zaman kipi, henüz gerçekleşmemiş bulunan; ancak, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın gelecekteki bir zaman kesiminde mutlaka gerçekleşeceğini bildiren bir kiptir. Yapılacak iş niyet halinde olsa bile, gerçekleşmesinde kesinlik bulunduğu için gelecek zaman kipinde bir kesinlik vardır (Korkmaz, 2003: 623; Güneş, 2002: 88; Edizkun, 1992: 179; Banguoğlu, 1990: 465; Kavruk vdğ., 2001: 88). Bu gelecek zamanın asli işlevidir.

Ahmet yarın Ankara'ya gidecek.

Kapsamı çok geniş olan gelecek zaman kavramının fiildeki sınırını çizmek için, cümle içinde, ayrıca bugün, yarın, akşama, geceleyin, daha sonra, iki hafta önce, üç yıl sonra, beş güne kadar, yakında, önümüzdeki günlerde, sonsuza dek gibi yönlendirici bir-takım zaman zarfları da kullanılır (Korkmaz, 2003: 623).

Gelecek Zaman Kipindeki Zaman Kaymaları

- a- Görülen ve Duyulan Geçmiş Zaman İfade Eder
Askerliğini yaptıktan sonra bir süre gazeteci olarak çalışacaktır. (= çalışmış, çalıştı)
- b- Geniş Zaman İfade Eder
Sussanız, iyi olacak...
- c- Şimdiki Zaman İfade Eder
Bekle! Hemen geleceğim.

2.2.1.1.1.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri

Tasarlama kipleri, fiilin olumlu veya olumsuz yönündeki gerçekleşmesini; tasarlanan istek, emir, şart ve gereklilik kavramları içinde veren kiplerdir. Bu tanımları biraz daha açmak gerekirse; denilebilir ki, tasarlama kiplerinde, bildirme kiplerindeki gibi bildirme, haber verme biçiminde bir oluş ve kılış yoktur. Bu kipler, daha gerçekleşmemiş olan, ancak gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik şekillerinde tasarlanan kiplerdir.

Tasarlama kipleri, şekil gösteren belirli ekler ile kurulur. Bu ekler, haber kiplerinde olduğu gibi (şekil bildirme özelliği dışında, aynı zamanda) açık ve belirli bir zaman kavramını da taşımazlar. Ancak zaman ögesinden de tümüyle yoksun değildirler. Çünkü, bu kipler, konusuna ait bir eğilimi, bir isteği, bir emri ya da bir gerekliliği dile getirdikleri için, gerçekleşme şartları bakımından dolaylı da olsa yine belirsiz bir gelecek veya şimdiki zaman içerirler. Tasarlama kiplerini birleştiren ortak özellik, aralarındaki işlev ayrılıklarına rağmen, hepsinin de sonuç olarak tasarlanmış bir dileğe yönelmiş olmalarıdır. Bu kiplerin zamanlara göre değil, işlevlerine göre adlandırılmalarının nedeni de böyle açık bir zaman gösterme özelliği taşımamalarındandır (Korkmaz, 2003: 647; Ayr. bkz.: Güneş, 2002: 76).

Tasarlama kiplerinde zaman kavramını belirtmek için genellikle zarflara başvurulur. Bazen bu durum, metnin bağlamı içinde başka sözlerle de ayarlanabilir (Korkmaz, 2003: 648).

Tasarlama kipleri dört tanedir:

2.2.1.1.1.2.1. İstek Kipi

Fiil kök ya da gövdesine “-e/-a” eklenmek suretiyle oluşturulan istek kipi fiile istek, niyet, arzu gibi özellikler katar. Yani bu kip, yapılan işin istendiğini veyahut da o işe niyet edildiğini dile getirir (Korkmaz, 2003: 648; Edizkun, 1992: 183; Kavruk vd., 2001: 90; Banguoğlu, 1990: 469).

Geleyim	Gelesin
Gelesin	Gelesiniz
Gelse	Geleler

2.2.1.1.1.2.2. Dilek/Şart Kipi

Fiil kök veya gövdesine “-se/-sa” ekinin eklenmesiyle oluşturulan dilek/şart kipi, bir eylemin, oluşun ve kılışın olması veya yapılmasını bir şarta veya bir dilek, isteğe bağlayan kiptir (Korkmaz, 2003: 676; Güneş, 2002: 79; Edizkun, 1992: 185).

“-sa/-se” eklenerek oluşturulan fiil *şart* ifadesi taşıyor ise bu ek şart kipi; *dilek*, *te-*

menni, istek, arzu ifade ediyorsa dilek kipi olarak kabul edilir ve fiile, bu husus göz önünde bulundurularak dilek veyahut da şart anlamı verilir (Geniş bilgi için bkz.: Korkmaz, 2003: 676-693; Güneş, 2002: 79; Edizkun, 1992: 184).

“Yarın hava iyi olursa, Urfa taraflarına gezmeye gideriz.” cümlesindeki “olursa” fiili şart anlamı taşıırken, “Keşke benim de bir sevdiğim olsa.” cümlesindeki “olsa” fiili ise dilek anlamı taşımaktadır.

Gelsem	Gelsek
Gelsen	Gelseniz
Gelse	Gelseler

2.2.1.1.1.2.3. Gereklilik Kipi

Fiil kök veya gövdesine “-meli/-malı” ekinin eklenmesiyle oluşturulan gereklilik kipi, istenilen ya da tasarlanan eylemin, oluşun veya kılışın yapılması gerektiğini bildiren kiptir (Korkmaz, 2003: 693; Kavruk vdğ., 2001: 91; Edizkun, 1992: 182; Banguoğlu, 1990: 471). Kipin eki kullanılmazsa cümle, “gerekmek” fiilinin geniş zamanıyla bitirilir (Kavruk vdğ., 2001: 91).

Gelmeliyim	Gelmeliyiz
Gelmelisin	Gelmelisiniz
Gelmeli	Gelmeliler

2.2.1.1.1.2.4. Emir Kipi

Bir olayın olmasını ya da olmamasını, bir işin yapılmasını ya da yapılmamasını emir/hitap şeklinde ifade eden çekim şeklidir.

Geleyim	Gelesin
Gel	Gelin/Geliniz
Gelsin	Gelsinler

2.2.1.1.1.2.5. Bileşik Zaman Kipleri

2.2.1.1.1.2.6. Hikaye Bileşik Zaman

Görülen geçmiş zaman kipinin hikayesi	: Geldiydim
Duyulan geçmiş zaman kipinin hikayesi	: Gelmişim
Şimdiki zaman kipinin hikayesi	: Geliyordum, gelmekteydim
Gelecek zaman kipinin hikayesi	: Gelecektim
Geniş zaman kipinin hikayesi	: Gelirdim
Şart kipinin hikayesi	: Gelseydim
İstek kipinin hikayesi	: Geleydim
Gereklilik kipinin hikayesi	: Gelmeliydim

2.2.1.1.1.2.7. Rivayet Bileşik Zaman

Duyulan geçmiş zaman kipinin rivayeti	: Gelmişmişim
Şimdiki zaman kipinin rivayeti	: Geliyormuşum, gelmekteymişim
Gelecek zaman kipinin rivayeti	: Gelecekmişim
Geniş zaman kipinin rivayeti	: Gelirmişim
Şart kipinin rivayeti	: Gelseymişim

Gerklilik kipinin rivayeti	: Gelmeliymişim
İstek kipinin rivayeti	: Geleymişim

2.2.1.1.1.2.8. Şart Bileşik Zaman

Öğrenilen geçmiş zamanın kipinin şartı	: Geldiysem
Duyulan geçmiş zaman kipinin şartı	: Gelmişsem
Şimdiki zaman kipinin şartı	: Geliyorsam, gelmekteysem
Geniş zaman kipinin şartı	: Gelirsem
Gelecek zaman kipinin şartı	: Geleceksem
Gereklilik kipinin şartı	: Gelmeliysem

2.2.1.1.1.3. Katmerli Bileşik Kipler

2.2.1.1.1.3.1. Hikaye Bileşik Kiplerinin Şartı

Görülen geçmiş zaman hikayesinin şartı	: Geldi idiysem
Duyulan geçmiş zaman hikayesinin şartı	: Gelmiş idiysem
Şimdiki zaman hikayesinin şartı	: Geliyor idiysem
Gelecek zaman hikayesinin şartı	: Gelecek idiysem
Geniş zaman hikayesinin şartı	: Gelir idiysem
Gereklilik kipi hikayesinin şartı	: Gelmeli idiysem

2.2.1.1.1.3.2. Rivayet Bileşik Kiplerinin Şartı

Duyulan geçmiş zaman rivayetinin şartı	: Gelmiş imişsem
Şimdiki zaman rivayetinin şartı	: Geliyor imişsem
Gelecek zaman rivayetinin şartı	: Gelecek imişsem
Geniş zaman rivayetinin şartı	: Gelir imişsem
Gereklilik kipinin rivayetinin şartı	: Gelmeli imişsem

2.2.1.2. Özne

Özne, yüklemi fiil olan cümlelerde yüklem bildirdiği işi yapan veya oluş içerisinde bulunan unsurdur (Erkul, 2004: 27; R. Şimşek, 1997: 48; Ergin, 2002: 399; Edizkun, 1992: 332; Gencan, 1971: 74; Gülensoy, 2000: 432; Karahan, 2004: 18; Banguoğlu, 1990: 525; Korkmaz vdğ., 2001: 181; Kavruk vdğ., 2001: 119).

Fiil cümlesinde özne, yüklem (fiilin) çatısına göre değişiklikler göstermektedir. Fiilin etken, edilgen, dönüşlü-işteş çatılı olmasına göre öznenin durumu da farklılık göstermektedir.

Öznenin Özellikleri

1- Bir fiil cümlesinde isim veya isim soylu kelime ve kelime grupları özne olabilir (Edizkun, 1992: 332-333; Erkul, 2004: 28-29; Karahan, 2004: 22-23; Ergin, 2002: 395; Gencan, 1971: 74-75; Korkmaz vdğ., 2001: 181; Banguoğlu, 1990: 526).

2- Bir cümlede birden fazla özne bulunabilir (Korkmaz vdğ., 2001: 182; R. Şimşek, 1997: 48; Abatay vdğ., 2003: 33; Erkul, 2004: 28; Karahan, 2004: 19).

Vapur yanaşiyor, yolcular ayağa kalkıyor, süvari ise iskeleyi gözlüyordu.

3- Özne, cümlede birkaç yükleme bağlanabilir. Böylece birden çok yüklem tek/ortak öznesi olur (Erkul, 2004: 28; Karahan, 2004: 22; Abatay vdğ., 2003: 37).

Hem okudum hem yazdım...

4- Özne, fiile çokluk, iyelik ve aitlik eki dışında çekim eki almadan bağlanır (Karahan, 2004: 19; Erkul, 2004:28; R. Şimşek, 1997: 48; Ergin, 2002: 399; Gencan, 1971: 75; Abatay vdğ., 2003: 32; Korkmaz vdğ., 2001: 182).

5- Özne, bazı cümlelerde, bir kelime veya kelime grubu olarak yer almaz. Cümlenin öznesi, yüklem taşıdığı şahıs ekinden anlaşılır. Şahıs ekinin işaret ettiği zamir, cümlenin öznesidir (Karahan, 2004: 20; Abatay vdğ., 2003: 33; Edizkun, 1992: 333; Korkmaz vdğ., 2001: 183).

(Ben) Koşarak eve geldim.

Şahıs zamirleri, öznenin vurgulanması gerektiğinde cümlede yerlerini alırlar (Karahan, 2004: 20; Edizkun, 1992: 333; Abatay vdğ., 2003: 34).

6- Bazı cümlelerde, öznelerden biri, diğerlerinin açıklayıcısıdır (Karahan, 2004: 19).

Öğretmenimiz, Ahmet Bey, kalp krizi geçirmiş.

7- Kurallı cümlelerde özne cümlenin başında yer alır (Korkmaz vdğ., 2001: 183).

2.2.1.2.1. Özne Çeşitleri

2.2.1.2.1.1. Gerçek Özne

Etken, dönüşlü ve işteş çatılı fiille kurulan cümlelerin öznesidir. Bu tür cümlelerde özne, işi, eylemi doğrudan yapan veya olandır (R. Şimşek, 1997: 49; Güneş, 2002: 344; Edizkun, 1992: 333; Banguoğlu, 1990: 544).

Postacı *geldi*. (Etken çatılı fiil)

Çocuk *giyindi*. (Dönüşlü çatılı fiil)

Horozlar *dövüşüyor*. (İşteş çatılı fiil)

2.2.1.2.1.2. Gizli Özne

Bir cümlede çeşitli sebeplerle özne söylenmeyebilir. Cümlenin öznesi, yüklem taşıdığı şahıs ifadesinden anlaşılır. Şahıs ekinin gösterdiği zamir cümlenin öznesidir. İşte, sözel olarak zikredilmeyen bu öznelere “gizli özne” denir. Öznedeki bu gizlilik anlamca değil, şekil yönündendir (Güneş, 2002: 344; Kavruk vdğ., 2001: 119; Gülensoy, 2000: 432).

Akşama kadar çalıştı. (Bu cümlede gizli özne “o” üçüncü tekil şahıstır)

2.2.1.2.1.3. Sözde Özne

Yüklemi edilgen çatılı bir fiil cümlesinde yer alıp özne gibi görünen; ama gerçekten özne olmayan ve nesneden dönüşen öznelere “sözde özne” denir. Sözde özne, bir hareket, bir iş gerçekleştirmez; yapılan hareket, iş ve oluştan etkilenir (Güneş, 2002: 345; Erkul, 2004: 30; R. Şimşek, 1997: 49; Kavruk vdğ., 2001: 119; Edizkun, 1992: 333; Banguoğlu, 1990: 544). Neşe Abatay ve arkadaşlarına göre ise, yüklemi edilgen çatılı fiille kurulmuş cümlede özne (sözde özne) olmaz; nesne olur (Bkz.: Abatay vdğ., 2003: 44-47).

Eve girince *ayakkabılar* çıkarılır. (ayakkabılar: sözde özne)

2.2.1.2.2. Özne-Yüklem Uygunluğu

Türkçe'de özne ile yüklem arasında sayı ve şahıs bakımından uygunluğun olması gerekmektedir.

2.2.1.2.2.1. Sayı Bakımından Özne-Yüklem Uygunluğu

1- Genel olarak özne tekil ise yüklem de tekil olur (Erkul, 2004: 30; Abatay vdğ., 2003: 38; Gülensoy, 2000: 432; R. Şimşek, 1997: 53). Özne çoğul ise yüklem de çoğuldur (R. Şimşek, 1997: 53; Erkul, 2004: 30; Gülensoy, 2000: 432).

Ali geldi.

Çocuklar top oynadılar.

Bununla birlikte yukarıdaki genel kurala uymayan durumlar da vardır. Bunlar şunlardır:

2- Özne olan çoğul insan isimleri, tekil veya çoğul yükleme bağlanabilir (Karahan, 2004: 23; Abatay vdğ., 2003: 39).

Çocuklar geldi(ler).

Çoğul öznelerin bireyleri teker teker değil de bir bütün olarak düşünülüyorsa yüklem tekil olur (Gencan, 1971: 79).

Amerika'da işçiler grev yapmış.

Çoğul öznelerin bireyleri teker teker düşünülüyor ve düşündürülmek isteniyorsa yüklem de çoğul olur (Gencan, 1971: 80).

Genç kızlar gülümseyerek geliyorlar.

3- Öznesi çoğul bitki, hayvan ve cansız varlık ismi olan cümlede, yüklem genellikle tekil olmakla birlikte bazen de çoğul olabilmektedir (Karahan, 2004: 23; Gencan, 1971: 78; R. Şimşek, 1997: 53; Gülensoy, 2000: 432; Abatay vdğ., 2003: 42; Banguoğlu, 1990: 543; Ergin, 2002: 404; Erkul, 2004: 32; Edizkun, 1992: 335; Güneş, 2002: 346).

Yine yeşillenmiş fındık dalları.

Her tarafı sinekler pislemiş.

Dağlar yeşeriyor.

4- Öznesi çoğul organ ismi olan cümlede, yüklem tekil yükleme bağlanır (Karahan, 2004: 23; Erkul, 2004: 32; Edizkun, 1992: 335; Abatay vdğ., 2003: 41; Gülensoy, 2000: 432; R. Şimşek, 1997: 54; Gencan, 1971: 77).

Neden saçların ağarmış arkadaş...

5- Özne olan çoğul soyut isimler, genellikle, tekil yükleme bağlanır (Karahan, 2004: 23; R. Şimşek, 1997: 54).

Bakışlar ona çevrilmişti.

6- Özne olan tekil veya çoğul topluluk isimleri tekil yükleme bağlanır (Karahan, 2004: 24; Gencan, 1971: 78; Erkul, 2004: 32). Edizkun'a göre, bu durumda yüklem çoğul da olabilir (Edizkun, 1992: 334).

Kalabalık gittikçe artıyor.

İnsanlar miting alanına yavaş yavaş ilerliyor.

2.2.1.2.2.2. Şahıs Bakımından Özne-Yüklem Uygunluğu

Özne ile yüklem arasında şahıs bakımından bir uygunluk bulunur. Öznesi değişik şahıslardan oluşmuş bir cümlede öznenin yükleme uyumlu olması gerekir (Karahan,

2004: 24; Erkul, 2004: 31; Edizkun, 1992: 336; Gencan, 1971: 81).

1- Öznesi tekil veya çoğul birinci ve üçüncü şahıs olan cümlenin yüklemi çoğul birinci şahıstır.

Ali ve arkadaşları kitap okumayı çok seviyor.

2- Öznesi tekil veya çoğul birinci ve ikinci şahıs olan cümlenin yüklemi çoğul birinci şahıstır.

Sen ve ben, bu işi başarırız.

3- Öznesi tekil veya çoğul ikinci ve üçüncü şahıs olan cümlenin yüklemi ikinci çoğul şahıstır.

Sen ve o bu işi yapmalısınız.

4- Öznesi tekil veya çoğul birinci, ikinci ve üçüncü şahıs olan cümlenin yüklemi çoğul birinci şahıstır.

Biz, siz ve onlar yarın adada buluşacağız.

2.2.1.2.2.3. Öznenin Düşmesi

Bazı cümlelerde öznenin düştüğü görülür. Bu tür cümleler, öznenin anlaşılması için sebep olan cümlelerdir (Erkul, 2004: 33; Ayr. bkz.: Gencan, 1971: 121; Gülensoy, 2000: 434). Cümle içerisinde özneni düştüğü durumlar şunlardır:

1- Bir soruda geçen özne, cevapta tekrarlanmaz.

-Ahmet nerede?

-(Ahmet) İzmir'de.

2- Özneyi karşılayan varlığın gösterilmesi veya görülmesi durumunda, sadece yüklem söylenir.

Ne kadar yüksek! ("Şu dağ" ne kadar yüksek!) anlamında

3- Yüklem belirtilmesi durumunda, özne söylenmez.

"Yazdı" sözü "Mevsim yazdı" anlamındadır.

4- Farklı yüklemelerin, ortak özneye bağlı bulunduğu durumlarda, özne bir defa söylenir ve hepsini içine alır.

Ahmet kitabını açtı, notlarını çıkardı ve beklemeye başladı.

5- Yüklemi edilgen olan cümlelerde özne, ya söylenmez veya "tarafından" sözcüğüyle cümleye bağlanır.

Bu kitap, tarafından hazırlanıyor.

6- Merhamet, övme ve yerme ifade eden durumlarda, özne söylenmez.

Ne cesur adammış!

7- Konuşanlar arasında, konunun, daha önce söz konusu olmuş olması durumunda, özne atlanarak söze başlanır.

Gördü mü? (Ahmet gördü mü?) yerine

8- Şahıs zamiri olan özne düşebilir.

Dün köye gelmişler.

2.2.1.3. Nesne (Düz Tümleç)

Cümlede yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen öge, nesnedir. Nesne, sadece yüklemi geçişli olan cümlelerde bulunur. Geçişli fiiller, nesneye yönelerek onu etkiler. Nesne, geçişli fiil cümlelerinin zorunlu ögesidir. Yani geçişli fiilin gösterdiği hareketin nesne olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Geçişsiz fiillerde ise kılış ve oluş

öznenin üstündedir. Böyle fiiller nesne istemez. (Karahana, 2004: 25; Ayr. bkz.: Ergin, 2002: 339-340).

2.2.1.3.1. Nesne Çeşitleri

2.2.1.3.1.1. Belirtisiz Nesne

Yüklemi geçişli eylem olan cümledeki yalın halde bulunan nesneye “belirtisiz nesne” denir (Abatay vdğ., 2003: 53; Banguoğlu, 1990: 527; Edizkun, 1992: 349; R. Şimşek, 1997: 57; Gencan, 1971: 82).

Orhan *cam* kırdı.

2.2.1.3.1.2. Belitili Nesne

Yüklemi geçişli eylemlerden oluşan tümcelerde eylemi doğrudan etkileyen, belirtme durumunda bulunan nesnedir (Abatay vdğ., 2003: 56). Belirtili nesne, yükleme “-i yükleme eki” ile bağlandığı için *belirli, özel bir varlığı* gösterir. Bu demektir ki belirtili nesnenin gösterdiği varlık, ilgililerce bilinir (R. Şimşek, 1997: 58).

Orhan *camı* kırdı.

Nesnenin Özellikleri

1- Nesne, fiile eksiz veya yükleme hali eki ile bağlanır. Eksiz olarak bağlanan belirtisiz nesne, yükleme hali ekiyle bağlanan ise belirtili nesnedir.

2- Belirtisiz nesne, genel ve belirsiz bir varlığı karşılar. Nesnenin genel ve belirsiz bir varlığa işaret ettiğini göstermek için belirtisiz nesneden önce, gerektiği zaman, *bir* belgisiz sıfatı gelebilir (Edizkun, 1992: 351).

Bugün, *bir* telgraf aldım.

Belirtili nesne ise bilinen ve tanınan bir varlığı karşılar. Nesnenin belirli ve tanınan bir varlığa işaret ettiğini göstermek için kelimeye -i yükleme hali eki eklenir.

Nevzat, bugün *kitabı* getirecek.

-i durum takısını almış nesnelere, kendisine söylenen kişiler arasında belli olan varlığı (varlığın bütünü, hepsini) anlatmaya yarar (Gencan, 1971: 83).

Turgut, *kitabı* aldı. (“Kendisine söylenen kişinin” bildirdiği kitabı)

Turgut, *kitap* aldı. (Belirtilmemiş, herhangi bir kitap)

3- Belirtisiz nesne yüklem yanına yer alır. Belirtisiz nesne ile yüklem arasında daimi bir ilişki vardır. Bu sebeple yüklemle belirtisiz nesne arasında *da/de, dahi, bile* gibi kuvvetlendirme edatları ve soru eki dışında genellikle başka bir öge giremez (Karahana, 2004: 26).

Çocuklara şeker *de* dağıtmış...

4- Belirtili nesnenin cümle içindeki yeri değişkendir. Yükleme hali eki, nesneye sadece belirlilik değil aynı zamanda sözdizimi içindeki yeri bakımından bağımsızlık da kazandırır (Karahana, 2004: 26).

Raporu dikkatli bir şekilde inceledi.

Çocuk *şekerleri* yiyordu.

5- Bir cümlede birden çok nesne bulunabilir. Ancak bu nesnelere belirtili veya belirtisiz aynı cinsten olmalıdır. Belirtili veya belirtisiz nesnelere aynı cümle içinde yer alamaz

(Karahan, 2004: 26). Gençan ise, “Her geçişli yüklem bir tek nesnesi bulunur. Bir yüklem birden çok nesne alamaz. Bağlaçlarla bağlanan, virgüllerle ayrılan ikiz, üçüz nesnelere bir saymak gerekir” demektedir (Gençan, 1971: 84).

6- Art arda sıralan cümlelerde nesne ortak olabilir (Karahan, 2004: 27; Abatay vdğ., 2003: 53).

Ayşe *ödevini* hazırladı ve öğretmenine gösterdi.

7- İsim cümlelerinde nesne bulunmaz (Karahan, 2004: 27; Erkul, 2004: 37; Banguoğlu, 1990: 527; Gençan, 1971: 85).

8- İsim ve isim cinsinden kelime ve kelime grupları nesne olabilir (Karahan, 2004: 28; Banguoğlu, 1990: 527-528; Edizkun, 1992: 350-351; Erkul, 2004: 37-38).

2.2.1.4. Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı)

Cümlede, yüklem bildirdiği eylem ya da oluşun geçtiği, bulunduğu, çıktığı, ayrıldığı yeri; hangi yöne çevrildiğini ve değerini bildiren tümlece “dolaylı tümleç” denir. Dolaylı tümleçler ismin –e, -de ve –den hallerinde bulunurlar. Eklendikleri kelimelere, –e eki yaklaşma, yönelme, -de eki bulunma ve –den eki de çıkma, uzaklaşma anlamı katarlar (Erkul, 2004: 39-40; Kavruk vdğ., 2001: 120-121; Gülensoy, 2000: 433; Ergin, 2002: 400; Abatay vdğ., 2003: 58; Banguoğlu, 1990: 529).

Dolaylı Tümlecin Özellikleri

1- Dolaylı tümleç sonuna –e, -de ve –den eki eklenmiş kelime veya kelime grubundan oluşabilir (Karahan, 2004: 29; Erkul, 2004: 40-41; Abatay vdğ., 2003: 58-60).

2- Bir cümlede birden fazla aynı ve ayrı cinsten dolaylı tümleç bulunabilir (Karahan, 2004: 29; Abatay vdğ., 2003: 58).

Çocuk *bahçede ağaca* bakıyordu.

3- Yönelme ve uzaklaşma hali eki almış dolaylı tümleçler isim cümlesinde bulunmazlar ya da çok az kullanılırlar. Bulunma hali eki almış dolaylı tümleçler ise hem isim hem de fiil cümlesinde bulunabilir (Karahan, 2004: 30; Edizkun, 1992: 353-356).

2.2.1.5. Zarf Tümleci (Belirteç)

Cümlede yüklemi yer, zaman, yer, yön, ölçü, durum, nitelik, tarz, sebep, miktar, vasıta, şart, soru vb. gibi özellikler yönünden tamamlayan öğeye “zarf tümleci” denir (Karahan, 2004: 32; Abatay vdğ., 2003: 62; Edizkun, 1992: 360; Korkmaz vdğ., 2001: 188; Kavruk vdğ., 2001: 121; Gülensoy, 2000: 433-434; Ergin, 2002: 400; Erkul, 2004: 41; Banguoğlu, 1990: 530).

Zarf Tümlecinin Özellikleri

1- İsim cinsinden bir kelime ile kelime gruplarından zarf-fiil ve edat grubu zarf olarak kullanılabilir (Erkul, 2004: 41-42; Karahan, 2004: 32, 35).

2- Bir cümlede aynı veya ayrı türden birden fazla zarf bulunabilir. Aynı cinsten zarfların bir arada bulunduğu bir cümlede, genellikle zaman zarfı diğer zarfların önünde yer alır. Miktar bildiren zarflar ise yüklem hemen yanındadır (Karahan, 2004: 33; Kavruk vdğ., 2001: 121).

2.3. Türkçe'de Cümle Vurgusu

Cümle vurgusu, önem verilmek istenen ögenin daha baskılı biçimde söylenmesi (Abatay vdğ., 2003: 120) veyahut başka bir ifadeyle de “Cümlede, kimi kelime ya da kelime öbeklerinin ötekilerden daha dik, daha baskılı, daha belirli söylenişidir” (Edizkun, 1992: 94) şeklinde tarif edilmektedir.

Türkçe'de cümle esas olarak özne başta, yüklem sonda ve diğer ögeler özne ile yüklem arasında olacak şekilde dizilir. Bu genel eğilime rağmen, değişkenlik cümlenin bütün ögelerini kapsayabilir. Aynı kelimelerle kurulmuş birden çok cümledeki anlam farkı, ögelerin sözdizimindeki yerlerinden anlaşılmaktadır (Karahan, 2004: 12; Ayr. bkz.: Abatay vdğ., 2003: 18).

Yiğit bu akşam *tiyatroya* gidecek. (Başka yere değil, tiyatroya.)

Bu akşam tiyatroya *Yiğit* gidecek. (Başkası değil, Yiğit.)

Yiğit tiyatroya *bu akşam* gidecek. (Başka zaman değil, bu akşam.)

Ögelerin dizilişindeki bu hareketlilik, bu esneklik, Türkçe'nin anlatım imkanlarını genişleten önemli bir özelliktir (Karahan, 2004: 13). Türkçe'nin sözdizimine göre, ifadelerde geçen kelimelerin yeri çok önemlidir. Bir kelime, başka bir kelimedenden önce veya sonra kullanılırsa, kelimelerin değeri değişir. Bunun için kelimelerin görev ve değerleri yerlerine göre tespit edilmelidir (Gülensoy, 2000: 428).

Tümcede en önemli öge yüklemidir. Bu nedenle tümce içindeki sözcüklerin yüklemle ilişkileri, tümce içinde ona uzak ya da yakın oluşları açısından değişik değer ve görevler kazanırlar. Tümcede yükleme yakın olan öge yüklemenden sonra en önemli ögedir (Abatay vdğ., 2003: 19). Bu bakımdan yükleme en yakın olan kelime de o ölçüde değerlidir (Gülensoy, 2000: 428). Türkçe'de cümle vurgusu çoğu zaman cümle içinde hükmü taşıyan öge olan yüklem üzerinde. Bununla birlikte, kimi kez de önem verilmek istenen, öne çıkarılmak istenen ve yüklem yanında, önünde yer alan ögenin üzerine kaymaktadır (Abatay vdğ., 2003: 19, 120-121; Karahan, 2004: 13; Gülensoy, 2000: 428; Erkul, 2004: 44; Gencan, 1971: 96, 97). Çünkü, Türkçe'de cümle vurgusunun yeri sabit değil değişkendir (Edizkun, 1992: 95; Abatay vdğ., 2003: 121; Banguoğlu, 1990: 121). Aynı kelimelerden oluşan ve öge dizilişi aynı olan cümlede cümle vurgularının yerini değiştirerek farklı anlamlar elde etmek mümkündür (Karahan, 2004: 13). Zira, cümle vurgusu anlamla ilgilidir (Edizkun, 1992: 96; Abatay vdğ., 2003: 121).

Örneğin, “Çocuklar, az önce bahçede oynuyordu” tümcesinde vurgu, *bahçede* sözcüğünün üzerindedir. Oysa tümce, “Az önce bahçede çocuklar oynuyordu” biçiminde değiştirildiğinde önemli olan ögenin *çocuklar* olduğu görülür ve vurgu bu sözcüğün üzerine kayar (Abatay vdğ., 2003: 19).

Ayrıca, cümlede ögelerin yerleri değiştirilmeden de cümle vurgusu kaydırılabilir (Abatay vdğ., 2003: 121; Gencan, 1971: 62; Banguoğlu, 1990: 121).

Örneğin, “Ben sizi orada gördüm” cümlesi olduğu gibi söylenince kelimelerin anlamları dışında bir şey sezilmez. Fakat gereken heceler kuvvetli bir şekilde vurgulanınca cümlede anlam değişiklikleri ortaya çıkmaktadır (Gencan, 1971: 62). Aşağıdaki cümlelerde vurgular italik ve koyu harflerle belirtilmiştir.

Ben sizi orada gördüm. (başkası değil, ben)

Ben ***sizi*** orada gördüm. (başkasını değil, sizi)

Ben sizi ***orada*** gördüm. (başka yerde değil, orada)

Ben sizi orada ***gördüm***. (gördüğümde şüphe yok; inkar edemezsiniz)

Yüklemden uzak düşmüş öznelerin de cümle vurgusu aldıkları görülmektedir. Bunun için bu öznenen sonra virgül konulmalıdır (Gencan, 1971: 62).

Koca Ali, bu kararı duyunca ömründe ilk defa olarak sarsıldı.

Cümlede kelimelerin önemlerine göre sıralandığı ve en önemli kelimelerin yüklem yanında bulunduğu görülse de; nesne unsurunun yüklemden ayrılmadığı da görülür:

“Ali, dün cam kırdı” cümlesinde belirtisiz nesne “cam” yüklemden ayrılmaz. Belirtisiz nesne, “de” bağlacıyla bağlanırsa, yine yüklem yanında olur, o zaman da anlam değişir:

Size bir gömlek de alalım. (Başka alınanlar gibi)

Bir gömlek de sana alalım. (Başkalarına alındığı gibi) (Erkul, 2004: 45; Gencan, 1971: 97)

3. ARAPÇA'DA İSİM VE FİİL CÜMLESİ

Tezimizin bu bölümünde, Arapça'da isim ve fiil cümlesi ele alınacaktır. İsim ve fiil cümlesi konusuna, öncelikle bu iki cümle çeşidine ait birçok tanım verildikten sonra iki cümle çeşidinin öge dizilişi bir örnek ile açıklanıp daha sonra da cümle öğeleri detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

3.1. İsim Cümlesi

İsimle başlayan cümledir (İbn Hişâm, ty.(a): 1; İbn Hişâm, 1210: II, 490; el-Hâşimî, 1998: 337; Feyyâz, 1995: 92; Çörtü, 1995: 41). Mübteda ve haberden meydana gelen ve tam mana ifade eden (Uzun, 1997: 52-53) ya da aslı mübteda ve haberden oluşan cümledir (el-Galâyînî, 1968: III, 287; el-Antâkî, ty.: 9). İsimle veya ism-i fâil, ismin müştakları ve ism-i fiil gibi isme benzeyenle başlayan cümledir (Mubârek, 1992: 291). İsim cümlesi, bir "hüküm" bildiren ve isimle başlayan cümledir (Bulut, 2000: 128).

3.1.1. İsim Cümlesinin Öğeleri Ve Öge Dizilişi

İsim cümlesinin "mübteda" ve "haber" olarak isimlendirilen iki temel ögesi vardır.

MÜBTEDA + HABER	
(1)	(2)

$$\frac{\text{السَّيَّارَةُ}}{(2)} \quad \frac{\text{جَمِيلَةٌ}}{(1)}$$

Yukarıdaki cümlede "السَّيَّارَةُ" kelimesi isim cümlesinin ilk ögesi olan "mübteda", "جَمِيلَةٌ" kelimesi ise isim cümlesinin ikinci ögesi olan "haber"dir.

3.1.1.1.1. Mübteda

Mübteda, başında lafzî bir amil olmayıp genel olarak isim cümlesinin başında bulunan, sarîh isim, munfasıl zamir ve müevvel mastar olan, genellikle de marife olan, hükümün (isnad) üzerine inşa edildiği ve haber ile birlikte anlamlı bir cümle oluşturan ref halinde bulunan ögedir (el-Antâkî, ty.: 9; el-Hâşimî, 1998: 125; İbn Hişâm, 1950: 129-130; Hasan, ty.: I, 400-401; İbn Ya'îş, ty.: I, 162-163; el-Galâyînî, 1968: II, 257; el-Curcânî, 2003: 278; İbnu's-Serrâc, 1999: I, 58; ed-Dakr, ty.: 327).

3.1.1.1.2. Mübtedanın İsim Cümlesindeki Fonksiyonu

İsim cümlesini oluşturan iki temel öğeden biri olan mübteda, haberin hükmünü (is-

nadı) taşır. Yani, isim cümlesinde “durum”u mübteda gerçekleştirir. Bundan dolayı mübteda, müsnedun ileyh (muhtesun anı/mahkumun aleyh)tir, yani isim cümlesindeki durumu üzerine alan, yüklenendir. Mübteda olan kelime bir habere sahip olmaksızın hiç bir hüküm ifade etmez. Mübteda ile haber birleşerek anlamlı bir cümle oluşturur. Mübteda olmazsa haberin bildirdiği hüküm hiçbir şey ifade etmez.

3.1.1.1.3. Mübteda İle İlgili Durumlar

a- Mübteda irab yönünden merfû‘ olmalıdır (İbn Ya‘îş, ty.: I, 162; İbn Hişâm, 1950: 129; el-Ğalâyînî, 1968: II, 258; Hasan, ty.: I, 401; ‘Abdullatîf, 2003: 98; ed-Dakr, ty.: 329). Bununla birlikte mübteda başına zaid “ب” ve “من” ile şebih bizzaid “رُبَّ” harfi-cerini alabilir ve bu durumda lafzen mecrûr ama mahallen merfû‘ olur (el-Ğalâyînî, 1968:II, 258; el-Antâkî, ty.: 9-10).

b- Mübtedada esas olan marifeliktir, mübtedanın marife olmasıdır (el-Ğalâyînî, 1968: II, 258; İbn Ya‘îş, ty.: I, 166; el-Hâşimî, 1998: 127; İbn Hişâm, 1950: 130; Mubârek, 1992: 142; ‘Abdullatîf, 2003: 98; İbnu’s-Serrâc, 1999: I, 59; ed-Dakr, ty.: 329; Feyyâz, 1995: 94; el-Muberred, ty.: IV, 127). Çünkü mübteda, mahkûmun aleyhtir yani üzerine hüküm inşa edilen öğedir. Hükümün bir anlamı olması için de mahkûmun aleyhin marife (bilinen/belirli) olması gerekir. Zira meçhul (bilinmeyen/belirsiz) üzerine hükümde bulunmak bir anlam ifade etmez. Bir hükümde bulunmanın amacı, konuşan kimsenin muhataba, muhatabın bilmediği şeyi ifade etmesi, öğretmesi ve böylece bilgi yönünden ikisinin de aynı konuma ve seviyeye gelmesini sağlamaktır. Eğer üzerine hüküm inşa edilen mübteda marife olmazsa bu bir anlam ifade etmez (İbn Ya‘îş, ty.: I, 166; İbn Hişâm, 1950: 130; el-Hâşimî, 1998: 127; Hasan, ty.: I, 440; ‘Abdullatîf, 2003: 98; el-Hâşimî, 1984: 125; İbnu’s-Serrâc, 1999: I, 59; ed-Dakr, ty.:329; el-Esterâbâdî, 1978: I, 231; İbnu’l-Enbârî, ty.: 69; el-Muberred, ty.: IV, 126).

Mübtedada esas olan marifelik olmakla birlikte, mübtedanın nekre olduğu durumlar da vardır. Mübteda nekre olunca ya umumilik ya da hususilik ifade eder (İbn Hişâm, 1950: 130; el-Hâşimî, 1998: 127; Mubârek, 1992: 142-143; ed-Dakr, ty.: 329-331; el-Esterâbâdî, 1978: I, 230-232). Bunların başlıcaları şunlardır:

- 1- Mübteda şart ismi olursa.
فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره [Zilzal, 7] (Kim zerre ağırlığınca hayır yaparsa onu görür)
- 2- Mübteda istifham (soru) edatı olursa.
ما عندك? (Yanıdaki nedir?)
- 3- Mübteda nefy (olumsuzluk) ve istifham edatından sonra gelirse.
ما رجل في الدار (Evde hiç adam yok)
- 4- Mübteda “رُبَّ”den sonra gelirse.
رُبَّ عذرٍ أفيحٍ من ذنب (Bir özür suçundan daha nahoş olabilir)
- 5- Mübteda haberiye kem’inden (كم الخبرية) sonra gelirse
كم نصيحة بذلناها (Ne kadar da nasihat verdik)
- 6- Mübteda olan kelime, içine aldığı bütün fertleri kastediyorsa yani kelime cins isim olursa.
رجل أقوى من امرأة (Erkekler kadınlardan daha güçlüdür)
- 7- Mübteda mevsufu olmayan sıfat tamlaması olursa.
[رجل] عالم خير من جاهل (Alim [insan], cahilden hayırlıdır)

- 8- Nekre mübteda cer veya nasb görevi yapıyorsa.
 إِغَاثَةٌ مَلْهُوفٍ كَفَّارَةٌ (Üzüntülü kimseye yardım etmek kefarettir)
 إِكْرَامٌ فَقِيرًا حَسَنَةً (Yoksulu kollayıp gözetmek güzeldir)
- 9- Nekre mübtedanın başına “lâmu’l-ibtidâ” (لام الإبتداء) gelirse.
 لِرَجُلٍ نَافِعٍ (Adam gerçekten de faydalı bir kimsedir)
- 10- Taaccup (şaşkınlık, hayret) anlamı ifade ederse.
 مَا أَجْمَلَ الرَّبِيعَ (Bahar ne de güzel!)
- 11- Lafzen, takdireni veya manen “vasf” olursa.
 لِعَبْدٍ مُؤْمِنٍ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ (Mümin bir kul elbette ki müşrikten daha hayırlıdır)
 [أَمْرٌ عَظِيمٌ] أَمْرٌ آتَى بِكَ (Sana emir [büyük emir] geldi)
 [رَجُلٌ صَغِيرٌ] رَجُلٌ عِنْدَنَا (Adamcağız [zavallı adam] yanımızda)
- 12- Câr-mecrur ya da zarftan sonra gelirse.
 فَوْقَ الشَّجَرَةِ عَصْفُورٌ (Ağacın üzerinde kuş var)
 لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ (Her toplumun bir yol göstereni vardır)
- 13- Dua veya beddua olursa
 وَيَلٌ لِّلْمُطَفِّقِينَ (Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay haline!)
 سَلَامٌ عَلَيْكُمْ (Selam, üzerinize olsun)
 شِفَاءٌ لِّكُمْ (Allah şifa versin)
- 14- Kendisinden sonra gelen kısma irab bakımından tesir ettiğinde.
 إِعْطَاءٌ قَرِشًا فِي سَبِيلِ الْعِلْمِ يَنْهَضُ بِالْأُمَّةِ (İlim yolunda bir kuruş vermek milleti şahlandırır)
 أَمْرٌ بِمَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ، وَ نَهْيٌ عَنِ مَنكَرٍ صَدَقَةٌ (İyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak sadakadır)
- 15- Hâl cümlesinin başında olursa.
 سَرْنَا وَ نَجْمٌ قَدْ أَضَاءَ (Yıldızlar parıldarken yürüdük)
- 16- “İzâu’l-fucâiyye”den (إِذَا الْفَجَائِيَّةِ) sonra gelirse
 نَظَرْتُ فِإِذَا نَارٌ تَلْتَهُمُ الْقَصْرَ (Bir de baktım ki köşkü alevler sarmış)
- 17- “Levlâ”dan (لَوْ لَا) sonra gelirse
 لَوْ لَا صَبْرٌ وَ إِيمَانٌ لَقَتَلَ الْحُزْنَ الْإِنْسَانَ (Sabır ve inanç olmasaydı hüznün insanı yer bitirirdi)
- 18- Medh (övme) ve zemm (yerme) cümlesinde.
 نَعْمَ الرَّجُلُ خَالِدٌ (Halit, ne de hoş adamdır!)
- 19- Lafzen ve manen izafetle
 حَلِيَّةُ الْأَدَبِ خَيْرٌ حَلِيَّةٍ (Edebin ziyneti en hayırlı ziynettir)
 كُلٌّ [كُلٌّ وَاحِدٌ] يَمُوتُ (Herkes [her bir kimse] ölecek)
- c- Mübtedanın takdimi: İsim cümlesinde üzerine hüküm inşa edilen öge (mahkumun aleyh) olan mübteda esas olarak haberden önce cümlenin başında gelmelidir (İbn Hişâm, 1950: 137-138; İbn ‘Akîl, 1964: I, 227; el-Hâşimî, 1998: 129; el-Galâyînî, 1968: II, 270; Hasan, ty.: I, 460; el-Hâşimî, 1984: 138; İbn Halîl, 1999: 83; Hâlis Efendi, 1998: 60; el-Esterâbâdî, 1978: I, 230).

3.1.1.1.3.1. Mübtedanın Zorunlu Olarak (Vücûben) Haberden Önce Gelmesi

- 1- Mübteda, soru edatı, şart edatı, mâu’t-taaccub, kamu’l-haberiyye, ibtida lâmina bitişmiş zamir-i şân ve haberi “fâ” (فَاء) ile bitişik olan ism-i mevsulle başlayan bir kelime

olursa başta gelmek zorundadır (İbn 'Akîl, 1964: I, 238; el-Ğalâyînî, 1968:II, 270; el-Hâşimî, 1998: 129; Hasan, ty.: I, 451; 'Abdullatîf, 2003: 101-102; İbn Halîl, 1999: 83; el-Esterâbâdî, 1978: I, 256, 257).

مَنْ فِي الْبَابِ؟ (Kapıdaki kim?)

مَنْ يَطْلُبُ يَجِدُ (Arayan bulur)

مَا أَحْسَنَ الْأَدَبِ (Edep ne de güzeldir)

كَمْ نَصِيحَةً بَدَلْنَاهَا (Ne kadar da nasihat verdik)

الَّذِي يَنْجَحُ فَلَهُ جَائِزَةٌ (Başarılı olana ödül vardır)

2- Marife ve nekrelikte mübteda ile haber eşit olup, maksadı anlatacak başka bir işaret (karine) bulunmazsa mübteda başta gelmek zorundadır (el-Ğalâyînî, 1968: II, 270-271; el-Hâşimî, 1998: 130; 'Abdullatîf, 2003: 100-101; İbn 'Akîl, 1964: I, 232; Hasan, ty.: I, 448; İbn Halîl, 1999: 83; el-Esterâbâdî, 1978: I, 256, 257). Örneğin, “أخوك علي” cümlesinde iki kelime de marife olduğundan dolayı hangisinin mübteda hangisinin de haber olduğu belli değildir. Şayet biz, *kardeşten* bahsetmek istersek o zaman cümle “أخوك علي” (Senin kardeşin Ali'dir); *Ali'den* bahsetmek istersek de o zaman cümle “علي أخوك” (Ali senin kardeşindir) şeklinde olur.

3- Mübteda, habere tahsis edilmiş veya başka ifadeyle haberden “hasr” kastedilmişse yani mübteda haber ile sınırlandırılmışsa mübteda başta gelmek zorundadır (İbn 'Akîl, 1964: I, 235; el-Ğalâyînî, 1968: II, 271; el-Hâşimî, 1998: 129; Hasan, ty.: I, 451; 'Abdullatîf, 2003: 101; İbn Halîl, 1999: 83; el-Esterâbâdî, 1978: I, 258). Hasr ise, “إلا” ve “إنما” edatlarıyla yapılır.

مَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ (Muhammed, sadece bir resuldür)

إِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ (Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım)

4-Mübtedanın haberi, faili mübtedaya ait gizli bir zamir olan fiil cümlesi olursa mübteda başta gelmek zorundadır (İbn 'Akîl, 1964: I, 234; el-Hâşimî, 1998: 130; Hasan, ty.: I, 450; el-Esterâbâdî, 1978: I, 256).

الْحَقُّ [هُوَ] يَعْلَمُ (Gerçek [o] yücedir)

5- Mübtedanın başında لام harfi var ise mübteda başta gelir (İbn 'Akîl, 1964: I, 236; el-Ğalâyînî, 1968: II, 270, 310; Hasan, ty.: I, 451; el-Esterâbâdî, 1978: I, 259).

لَعَلَّمْ مَعَ تَعَبٍ خَيْرٌ مِنْ جَهْلٍ مَعَ رَاحَةٍ (Yorgunluk olsa da ilim, rahat olsa da cahillikten daha iyidir)

d- Mübtedanın zikri (cümle içerisinde bulunması) ve hazfî (cümleden düşürülmesi): Mübteda esas olan, hükmün anlamlı olması için cümle içerisinde bulunmasıdır. Bununla birlikte mübtedanın *vücûben* (zorunlu olarak) ve *cevâzen* (tercihen, tercihe bağlı olarak) düşürüldüğü yerler de vardır (el-Hâşimî, 1998: 131).

3.1.1.1.3.2. Mübtedanın Tercihe Bağlı Olarak (Cevâzen) Düşürüldüğü Durumlar

Hazfin yapıldığına dair bir delil var ise o zaman mübteda *cevâzen* hazfedilebilir (el-Ğalâyînî, 1968: II, 261; İbn Hişâm, 1950: 138; Hasan, ty.: I, 460; el-Hâşimî, 1998: 131; el-Antâkî, ty.: 10; İbn Ya'îş, ty.: I, 182; Feyyâz, 1995: 95; el-Esterâbâdî, 1978: I, 272). Böyle bir durumda hazf yapmak, konuşan veya yazan kimsenin tercihinine bağlıdır; ister hazfeder ister hazfetmez.

Mübtedanın *cevâzen* hazfedildiği belli başlı durumlar şunlardır:

1- Soru cümlesinin cevabında mübteda hazfedilebilir (el-Ğalâyîni, 1968: II, 261; Hasan, ty.: I, 460; 'Atîk, ty.: 120; İbn Hişâm, 1210: II, 822; Hâlis Efendi, 1998: 60; ed-Dakr, ty.: 331; Feyyâz, 1995: 95).

'أين الوالد؟' (Baba nerede?) sorusuna "في الحديقة" (Bahçede) şeklinde cevap veren kimse soru cümlesinde geçen "الوالد" kelimesini tekrar söylemeye gerek duymamış, sorunun cevabında mübtedayı hazfetmiştir. "في الحديقة" aslında "الوالد في الحديقة" (Baba bahçededir) anlamındadır.

2- Şart cümlesinin cevabının başında bulunan cevap "fâ"sından sonra mübteda hazfedilebilir ('Atîk, ty.: 121; İbn Hişâm, 1210: II, 822; ed-Dakr, ty.: 331).

[Fussilet, 46] (Kim iyilik yaparsa kendi lehine, kim de kötülük yaparsa kendi aleyhine) ayetinde başında "fâ" bulunan şart cümlesinin cevabında mübteda düşürülmüştür; ayet *فعمله لنفسه و إساءته عليها* (Ameli kendi lehine, kötülüğü kendi aleyhine) şeklinde takdir edilmiştir.

3- Kavlden (قول) ve türevlerinden sonra gelirse mübteda hazfedilebilir ('Atîk, ty.: 121; İbn Hişâm, 1210: II, 823).

[Furkan, 5] (Daha öncekilerin uydurdukları hikayeler dediler) ayeti *و قالوا أساطير الأولين إكتسبها...* (Kuran, daha öncekilerin uydurdukları hikayeler dediler şeklinde takdir edilmiştir.

4- Haber, anlam yönünden mübtedanın sıfatı olursa mübteda hazfedilebilir (İbn Hişâm, 1210: II, 823).

[Tevbe, 112] (Tövbe, kulluk ve hamdedenler) ayeti *التائبون العابدون الحامدون...* (Tövbe edenler, kulluk eden ve hamdedenlerdir) şeklinde takdir edilmiştir.

3.1.1.1.3.3. Mübtedanın Zorunlu Olarak (Vücûben) Düşürüldüğü Durumlar

Mübtedanın *vücûben* düşürüldüğü belli başı durumlar ise şöyledir:

1- Medih (övmeye) ya da zemm (yerme) fiillerinin mahsusu olduğunda (el-Hâşimî, 1998: 131; Hasan, ty.: I, 465; el-Ğalâyîni, 1968: II, 262; İbn 'Akîl, 1964: I, 255; el-Antâkî, ty.: 10; ed-Dakr, ty.: 331; el-Esterâbâdî, 1978: I, 273).

نعم الرجل [هو] أبو طالب (Ebu Talip ne hoştur)

2- Mübteda kaseme (yemine) delalet eden bir açık lafız olup konuşan ile dinleyen tarafından biliniyorsa (el-Hâşimî, 1998: 132; el-Antâkî, ty.: 10; el-Ğalâyîni, 1968: II, 262; Hasan, ty.: I, 466; İbn 'Akîl, 1964: I, 256; ed-Dakr, ty.: 332).

[في ذمتي يمين] (Yemin ederim ki yapacağım)

3- Haber, fiil anlamında kullanılan bir mastar (masdar-ı naib) yani haber fiilin anlamına götüreceği bir mastar ise (İbn 'Akîl, 1964: I, 256; el-Hâşimî, 1998: 131; Hasan, ty.: I, 466; el-Ğalâyîni, 1968: II, 262; el-Antâkî, ty.: 10; ed-Dakr, ty.: 332).

[صبري صبر جميل] (Benim sabrım güzel sabırdır)

4- "لا سيما" dan sonra merfu isim gelirse (Hasan, ty.: I, 468; el-Hâşimî, 1998: 132).

[هو سعد] (Liderlere özellikle de Saad'a ikramda bulun!)

5- Emir fiil yerine geçen mastardan sonra gelirse (Hasan, ty.: I, 468).

"سقيًا" cümlesindeki "سقيًا" mastarı, mübteda olan "إسقى" emir fiilinin yerine geçmiştir. Bu cümlenin aslı "إسقى يا رب" (Allahım su ver! , Yağdır mevlam su!)

demektir. “سَقِيَا يَا” cümlesine dönüşerek “لِكَ”nin mübtedası hazfedilmiştir. Yani, “سَقِيَا يَا” (Yağmur için sana dua ederiz) demektir. Burada “الدعاء” mübtedadır.

e- Mübteda cümle içinde sarıh isim, munfasıl zamir, müevvel mastar, başına zaid “مَنْ”, “بِ” almış bir kelime ve şibih zaid “رُبَّ” bir kelime olabilir (İbn Hişâm, 1950: 129; el-Hâşimî, 1998: 125; el-Ğalâyînî, 1968: II, 263; el-Antâkî, ty.: 9-10).

f- Mübteda bir veya birden çok haber alabilir (İbn Ya‘îş, ty.: I, 193; İbn Hişâm, 1950: 137; el-Esterâbâdî, 1978: I, 263; Hasan, ty.: I, 480; el-Ğalâyînî, 1968: II, 266; İbnu’s-Serrâc, 1999: I, 65). Ama birden fazla olması câiz değildir (Hâlis Efendi, 1998: 60).

3.1.1.1.4. Haber

Haber, mübtedaya isnat edilen ve mübteda ile birlikte anlamı bütünleyen, tamamlayan ögedir (İbn Hişâm, 1950: 130; el-Hâşimî, 1998: 125; Hasan, ty.: I, 401-402; el-Ğalâyînî, 1968: II, 257; ed-Dakr, ty.: 181; Uzun, 1997: 39). Duyan kimsenin hakkında bilgi sahibi olduğu ve mübteda ile birlikte bir kelâm haline geldiği, doğrulama, tasdik etme ve yanlışlama bildiren isimdir (İbnu’s-Serrâc, 1999: I, 62)

3.1.1.1.5. Haberin İsim Cümlesindeki Fonksiyonu

İsim cümlesinin diğer ögesi olan “haber”, mübtedanın üzerinde hükmü gerçekleşen ögedir yani mahkûmun bihtir. Mübteda haber ile bir anlam kazanır; haber mübtedanın durumunu ortaya koyar.

3.1.1.1.6. Haber İle İlgili Durumlar

a- İsim cümlesinin başında lafzi bir amil bulunmadığı müddetçe haber merfû‘dur (el-Ğalâyînî, 1968: II, 263; İbn Hişâm, 1950: 130).

b- Haberde esas olan müştak nekre olmaktır; bunun yanı sıra haber camit bir kelime olabilir (el-Ğalâyînî, 1968: II, 263). Bununla birlikte haber bazen marife de olabilmektedir (el-Hâşimî, 1998: 133; Hâlis Efendi, 1998: 61).

c- Haber, mübteda ile müfred-tesniye-cem‘ bakımından ve müenneslik-müzekkerlik bakımından uygun olmalıdır (el-Ğalâyînî, 1968: II, 263; Hasan, ty.: I, 410-418).

d- Haberin takdimi: İsim cümlesinin ikinci ögesi olan haberde esas olan, mahkumun bih olduğu için mübtedadan sonra gelmesidir (İbn ‘Akîl, 1964: I, 227; el-Hâşimî, 1998: 129; Hasan, ty.: I, 448; el-Ğalâyînî, 1968: II, 270; Feyyâz, 1995: 94). Bununla birlikte haber vücûben ve cevâzen mübtedan önce gelebilir (İbn Hişâm, 1950: 137; el-Ğalâyînî, 1968: II, 270; Feyyâz, 1995: 94).

3.1.1.1.6.1. Haberin Zorunlu Olarak (Vücûben) Mübtedadan Önce Gelmesi

1- Haber, cümle başında bulunma özelliği olan bir kelime ise (İbn ‘Akîl, 1964: I, 243; el-Esterâbâdî, 1978: I, 259; el-Ğalâyînî, 1968: II, 272; el-Hâşimî, 1998: 130; Hasan, ty.: I, 457; ‘Abdullatîf, 2003: 103; ed-Dakr, ty.: 186; Feyyâz, 1995: 94; Koçak, 1992: 75; Çörtü, 1995: 43).

كيف عائشة؟ (Ayşe nasıl?)

متى الامتحان؟ (Sınav ne zaman?)

2- Haber mübtedaya has ise yani mübteda ile sınırlandırılıyorsa (İbn ‘Akîl, 1964: I, 243; el-Esterâbâdî, 1978: I, 263; el-Ğalâyînî, 1968: II, 272; el-Hâşimî, 1998: 131; Hasan, ty.: I, 457; ‘Abdullatîf, 2003: 103; ed-Dakr, ty.: 186; Çörtü, 1995: 43). “إِلا” ve “إِنَّمَا” edatlarıyla yapılır.

ما عادلٌ إلا ربِّي (Yalnızca rabbim adildir)

إِنَّمَا محمودٌ من يجتهد (Sadece çalışan övülür)

3- Mübtedada habere ait bir zamir bulunursa (İbn ‘Akîl, 1964: I, 240; el-Esterâbâdî, 1978: I, 259; el-Ğalâyînî, 1968: II, 272; el-Hâşimî, 1998: 131; Hasan, ty.: I, 456; ‘Abdullatîf, 2003: 105; ed-Dakr, ty.: 185; Feyyâz, 1995: 94; Koçak, 1992: 74; Çörtü, 1995: 43; İbn Cinnî, 2001: II, 159). Bu durumda zamirin mercii, hem lafzen hem de rütbeten geride kalmaması için haber takdim edilmektedir (Sevinç, 2004: 178).

في الدار صاحبها (Evde sahibi vardır)

4- Mübteda nekre ve haber de zarf veya câr-mecrur olarak gelirse (İbn ‘Akîl, 1964: I, 240; el-Esterâbâdî, 1978: I, 259; el-Ğalâyînî, 1968: II, 271; el-Hâşimî, 1998: 131; Hasan, ty.: I, 456; ‘Abdullatîf, 2003: 103; ed-Dakr, ty.: 185; Feyyâz, 1995: 94; Koçak, 1992: 74; Çörtü, 1995: 42; İbn Cinnî, 2001: I, 304). Böyle bir durumda takdim-te’hir gereklidir. Aksi halde normal dizimde oluşan terkip, cümle olmaz, yalnızca sıfat terkibi olur (Sevinç, 2004: 178; Geniş bilgi için bkz.: İbn Ya’îş, ty.: I, 167-168; el-Esterâbâdî, 1978: I, 232; İbn Cinnî, 2001: I, 304-305).

في الدار رجلٌ (Evde adam vardır)

و على أبصارهم غشاوة (Onların bakışları örtülüdür)

e- Haberin zikri (cümle içerisinde bulunması) ve hazfi (cümleden düşürülmesi): Haberde esas olan, cümle içinde bulunması ve zorunlu olarak düşürülecek gerekçeler olmadıkça bundan uzak durulmasıdır (el-Hâşimî, 1998: 132). Bununla birlikte bazı durumlarda haber vücûben veya cevâzen düşürülebilir.

3.1.1.1.6.2. Haberin Tercihe Bağlı Olarak (Cevâzen) Düşürüldüğü Durumlar

Hazfin olduğuna dair bir işaret olması ve hazf yapıldığında anlamın etkilenmemesi şartıyla haber cevâzen hazfedilebilir (el-Ğalâyînî, 1968: II, 263; Hasan, ty.: I, 460; ed-Dakr, ty.: 186). Başlıcaları şunlardır:

1- Soru cümlelerinin cevaplarında çoğu zaman haber düşebilmektedir (el-Ğalâyînî, 1968: II, 263; Hasan, ty.: I, 460; Feyyâz, 1995: 95; İbnu’s-Serrâc, 1999: I, 69).

“من في الحقل؟” (Tarlada kim var?) sorusuna “علي” diye cevap veren kimse aslında “علي في الحقل” (Tarlada Ali vardır) demektedir.

2- “إِذَا المَفَاجَاةُ”tan (إِذَا المَفَاجَاةُ) sonra gelen mübtedanın haberi düşebilir (el-Ğalâyînî, 1968: II, 263-264; Hasan, ty.: I, 461; ed-Dakr, ty.: 186).

[خَرَجْتُ إِذَا الولد موجودٌ] [= خَرَجْتُ إِذَا الولد] (Çıktım bir de ne göreyim çocuk yerinde duruyor)

3- Mübteda farklı fakat haberleri aynı olan sıralı cümlelerde ilk mübtedadan sonraki mübtedalarda haber zikredilmeyebilir (İbn Hişâm, 1210: II, 824; el-Ğalâyînî, 1968: II, 264; ed-Dakr, ty.: 186).

[أَكَلَهَا دائِمٌ و ظلَّهَا دائِمٌ] [= أَكَلَهَا دائِمٌ و ظلَّهَا دائِمٌ] [Ra’d, 35] (Yiyecek-içecek ve gölgelenme sınırsızdır)

3.1.1.1.6.3. Haberin Zorunlu Olarak (Vücûben) Düşürüldüğü Durumlar

Hazfe delalet eden bir işaret olduğunda aşağıdaki durumlarda haber vücûben hazfedilir:

1- Haber genel bir oluş bildirip mübteda da “لولا” edatından sonra gelirse (İbn Hişâm, 1950: 139; el-Hâşimî, 1998: 132; Hasan, ty.: I, 472; el-Ğalâyînî, 1968: II, 264; el-Antâkî, ty.: 11; İbn Halîl, 1999: 86; İbnu's-Serrâc, 1999: I, 68; ed-Dakr, ty.: 187; el-Esterâbâdî, 1978: I, 274; el-Muberred, ty.: III, 76).

[لولا النيل موجودٌ لكانت مصرٌ فقيراً] (Nil olmasaydı Mısır fakir olurdu)

2- Mübteda, yemin cümlesinde açıkça görülüyorsa (İbn Hişâm, 1950: 139; İbn 'Akîl, 1964: I, 253; el-Hâşimî, 1998: 132; Hasan, ty.: I, 472; el-Ğalâyînî, 1968: II, 264; el-Antâkî, ty.: 11; İbn Halîl, 1999: 86; ed-Dakr, ty.: 186).

[لعمرك قسمي لأفعلن] (Hayatıma yemin olsun ki yapacağım)

3- Haber, birliktelik bildiren “vâv-ı maiyye” (واو المعية) ile atfedilen kelimedenden sonra gelirse (İbn Hişâm, 1950: 140; İbn 'Akîl, 1964: I, 252; el-Hâşimî, 1998: 132; Hasan, ty.: I, 373; el-Ğalâyînî, 1968: II, 266; el-Antâkî, ty.: 11; İbn Halîl, 1999: 86; ed-Dakr, ty.: 186).

[كل رجل مع ضيعته مقرونان] (Her insan memleketiyle anılır)

4- Haber, cinsini nefyeden “لا”dan sonra gelirse (İbn 'Akîl, 1964: I, 413; el-Ğalâyînî, 1968: II, 338; el-Antâkî, ty.: 11).

[لا شك موجودٌ ولا ريب موجود] (Ne şek ne de şüphe var)

f- Bir isim cümlesinde birden fazla haber bulunabilir (İbn Hişâm, 1950: 137; el-Ğalâyînî, 1968: II, 266; İbn Ya'îş, ty.: I, 193; el-Esterâbâdî, 1978: I, 263; Hasan, ty.: I, 480; 'Abdullatîf, 2003: 68-69; Hâlis Efendi, 1998: 60; İbnu's-Serrâc, 1999: I, 65; ed-Dakr, ty.: 188).

[خليلٌ كاتبٌ، شاعرٌ، خطيبٌ] (Halil, yazar, şair ve hatiptir)

3.1.1.1.7. Haber Çeşitleri

3.1.1.1.7.1. Müfred Haber (الخبر المفرد)

Tesniye veya cem' olsa bile cümle olmayan habere denir (el-Ğalâyînî, 1968: II, 266). Müfred haber, müfred isim, sıfat, izafet, cümle olmayan terkiplerden, şibh-i izafetten ve şibh-i fiillerden oluşur (Çörtü, 2006: 104; Çörtü, 1995: 43). Müfred haber, mübtedaya ait bir zamir taşıyor ve câmid bir kelimeyse mübtedaya müzekkerlik-müenneslik ve sayı bakımından uygunluk göstermeyebilir (el-Ğalâyînî, 1968: II, 268; el-Hâşimî, 1998: 165): الدين النصيحة (Din muameledir). Müfred haber, mübtedaya ait bir zamir taşırsa sayı ve şahıs yönünden uygun olmalıdır (el-Hâşimî, 1998: 164-165).

3.1.1.1.7.2. Cümle Olan Haber (الخبر الجملة)

Cümle olan haber şu şekilde bulunur:

a- İsim cümlesi olarak gelir (el-Ğalâyînî, 1968: II, 268; el-Hâşimî, 1998: 135; Hasan, ty.: I, 423; Koçak, 1992: 75; Çörtü, 1995: 44; Hâlis Efendi, 1998: 60; el-Esterâbâdî, 1978: I, 237; İbnu'l-Enbârî, ty.: 73).

محمّد أبوه مهندس (Muhammed'in babası mühendistir)

b- Fiil cümlesi olarak gelir (el-Ğalâyînî, 1968: II, 268; el-Hâşimî, 1998: 135; Hasan, ty.: I, 423; Koçak, 1992: 75; Çörtü, 1995: 44; Hâlis Efendi, 1998: 60; el-Esterâbâdî, 1978: I, 237; İbnu'l-Enbârî, ty.: 73; İbnu's-Serrâc, 1999: I, 64).

الله يعلم (Allah bilir)

c- Şart cümlesi olarak gelir (İbn Ya'îş, ty.: I, 171; Çörtü, 2006: 104; Koçak, 1992: 76; Çörtü, 1995: 44).

الكرم إن تكرمه يكرمك (Cömert kimseye ikram edersen o da sana ikram eder)

d- Şibih cümle olarak yani zarf ibaresi veya câr-mecrûr ibaresi olarak gelir (İbn Hişâm, 1950: 133; İbn Ya'îş, ty.: I, 171; el-Hâşimî, 1998: 136; el-Ğalâyînî, 1968: II, 269; Hasan, ty.: I, 431; Koçak, 1992: 76; Çörtü, 1995: 44; İbnu's-Serrâc, 1999: I, 63).

أحمد عندك (Ahmet, senin yanındadır)

الجنة تحت أقدام الأمهات (Cennet, annelerin ayakları altındadır)

Cümle olan haberin, mübtedayla ilişkisini ortaya koyan bir râbıtın olması gerekmektedir (İbn Hişâm, 1950: 131; el-Ğalâyînî, 1968: II, 268; el-Hâşimî, 1998: 135; Hasan, ty.: I, 424; el-Esterâbâdî, 1978: I, 238). Eğer bu râbıtlar olmaz ise, cümlenin öğeleri arasındaki bağın kopmasından, kesilmesinden dolayı haber cümle, mübtedaya yabancı kalır, cümle anlamsız ve ilişkisiz bir cümle haline dönüşür. Örneğin;

“فاطمة يجي القطار” ve “محمد يذهب علي” cümlelerinde terkinin (cümle öğelerinin dizilişinin) bozuk olmasından ve râbıtların ortadan kaybolması ile anlam karışıklığının ortaya çıkmasından dolayı bu cümlelerin bu şekilde söylenmesi doğru değildir (Hasan, ty.: I, 424).

Mübteda ile cümle olan haber arasında ilişki kuran kelimelerin (râbıt) başlıcaları şunlardır:

1- Mübtedaya ait gizli (müstetir/mukadder) ve açık (bâriz) zamir (İbn Hişâm, 1950: 131; el-Hâşimî, 1998: 135; el-Ğalâyînî, 1968: II, 268; Hasan, ty.: I, 424; Feyyâz, 1995: 94; el-Esterâbâdî, 1978: I, 238). Zamirin ilk mübtedaya şahıs ve sayı bakımından uygun olması gerekmektedir (Hasan, ty.: I, 425).

الزراع فضله كبير (Çiftçinin erdemi büyüktür)

الحق (هو) يعلو (Hakikat yücelir)

2- İsm-i işaret (İbn Hişâm, 1950: 132; el-Hâşimî, 1998: 135; el-Ğalâyînî, 1968: II, 268; Hasan, ty.: I, 425; 'Abdullatîf, 2003: 111).

لباس التقوى ذلك خير (Takva örtüsü en hayırlı şeydir)

3- Lafzen, manen (anlamca) veya daha genel bir ifade ile mübtedanın cümle içerisinde tekrarlanması (İbn Hişâm, 1950: 132; el-Hâşimî, 1998: 135; el-Ğalâyînî, 1968: II, 268; 'Abdullatîf, 2003: 110).

الحاقة * ما الحاقة [Hakka, 1-2]

الاسد ما الغضنفر

سعيد نعم الرجل

3.1.2. İsim Cümlesinin Başına Gelen Nâkıs Fiiller Ve Harfler

3.1.2.1. Nâkıs/Nâsih Filler

Mübteda ve haberin başına gelip, mübtedayı faile benzeterek ref' eden ve haberi de mefule benzeterek nasb eden fillere "nâkıs/nâsih fiil" denir. İsim cümlesinin başına gelen bu nâkıs fiiller mübtedayı ismi olarak ref', haberi ise haberi olarak nasb eder (el-Ğalâyîni, 1968: II, 275; el-Hâşimî, 1998: 142; Hasan, ty.: I, 494; Mubârek, 1992: 150; Koçak, 1992: 79).

İsim cümlesinin başına gelen bu nakıs fiiller cümleye *i'rab*, *anlam ve zaman* bakımından tesir ederler.

3.1.2.1.1. Kâne Ve Grubu

"كان" ve grubundan olan fiiller, fiil cümlesinin başında kullanıldıkları zaman yardımcı fiil kabul edilirler. Bu fiiller "oldu" anlamında kullanıldıkları zaman "nakıs fiiller"dir. Bunların, mazi, muzari ve emir çekimleri yapılabilir. Yalnız, "ليس"nin sadece mazi çekimi yapılır (Koçak, 1992: 80). Bu nâkıs fiiller on üç tanedir: كان، ليس، صار، أصبح، أمسى، ظل، بات، ما زال، ما دام، ما برح، ما فتى، ما إنفكّ أضحى، أمسى، ظل، بات، ما زال، ما دام، ما برح، ما فتى، ما إنفكّ.

3.1.2.1.1.1. İ'râb Yönünden İsim Cümlesine Etkisi

Nâkıs fiiller, isim cümlesinin başına geldiklerinde mübtedayı ismi olarak ref, haberi de haberi olarak nasb ederler.

ليس الطعام لذيذًا	الطعام لذيذٌ
-------------------	--------------

3.1.2.1.1.2. Anlam Yönünden İsim Cümlesine Etkisi

Nâkıs fiiller, isim cümlesinin başına geldiklerinde cümlelerin anlamını çeşitli bakımlardan etkilemektedir.

- ليس, başına geldiği isim cümlesinin anlamını olumsuzlaştırır.

الوردة جميلة	غül güzeldir.
ليست الوردة جميلة	غül güzel değildir.

- صار، أصبح، أضحى، أمسى، ظل، بات nâkıs fiil olarak isim cümlesinin başına geldiklerinde isim cümlesine "tahavvül" (bir halden başka bir hale dönüşme) anlamı katar.

الثمر ناضج	meyve olgundur.
(صار، أصبح، أضحى، أمسى، ظل، بات) الثمر ناضجًا	meyve olunlaştı / olgun hale geldi.

- ما إنفكّ، ما فتي، ما برح، ما زال، ما نأكس fiilleri, isim cümlesinin başına geldiklerinde isim cümlesine sürekli olma, süreklilik anlamı katarlar.

Yolculuk faydalıdır.	السفر مفيدٌ
Yolculuk her daim faydalıdır.	(ما زال، ما برح، ما فتي، ما إنفكّ) السفر مفيدًا

3.1.2.1.1.3. Zaman Bakımından İsim Cümlesine Etkisi

Haberi câmid isim veya câmid isim konumunda olan bir isim cümlesinin önüne herhangi bir lafzi amil gelmediği müddetçe, cümle geniş ve şimdiki zaman bildirir. Cümlelerin başına gelen bazı nâkıs fiiller cümlelerin zamanını değiştirmektedir.

- Başına كان gelmiş bir isim cümlesinin zamanı şimdiki/geniş zamandan geçmiş zamana ve gelecek zamana dönüşür.

Hava sıcaktır.	الجو حارٌ
Hava sıcaktı.	كان الجو حارًا
Hava sıcak olacak.	سيكون الجو حارًا

- كان dışındaki nâkıs fiiller, isim cümlesinin başında geldiğinde isim cümlesinin zamanı değişmez.

3.1.2.1.2. Kad Ve Grubu (Mukarebe Fiilleri)

İsim cümlesinin başına gelen kad ve grubundaki nâkıs fiiller, isim cümlesinin mübtedasını isimi olarak ref', haberini de haberi olarak nasb eder. Bu fiillerin haberleri daima muzari fiille başlar (Çörtü, 2006: 139). Yaklaşma (mukarebe), ümit (tereci) ve başlama (şürû') fiilleri olarak üç kısma ayrılır (el-Ğalâyînî, 1968: II, 289).

Mukarebe fiilleri, haberin meydana gelmesinin yakın olduğunu ifade eder (el-Ğalâyînî, 1968: II, 289). أوشك، كرب، كاد olmak üzere üç tanedir.

(كاد، كرب، أوشك) (Neredeyse / az kalsın yağmur yağıyordu)

Terecci fiilleri, haberin meydana gelmesi için ümit ifade eder (el-Ğalâyînî, 1968: II, 289). إخلولق، حرى، عسى olmak üzere üç tanedir.

(عسى، حرى، إخلولق) (Hasta inşallah iyileşir)

Şurû' fiilleri ise işin başladığını ifade eder (el-Ğalâyînî, 1968: II, 290). Birçok başlama fiili bulunmakla birlikte (Çörtü, 2006: 140; el-Ğalâyînî, 1968: II, 290) sık kullanılanlar şunlardır: قام، بدأ، أخذ، جعل.

(جعل، بدأ، أخذ، قام) (Çocuk ağlamaya başladı)

3.1.2.1.3. **إِنَّ Ve Grubu**

Bu harfler, isim cümlesinin başına geldiklerinde mübtedasını ismi olarak nasb, haberini de haberi olarak ref' ederler. Nâkıs fiillerin aksine cümlenin zamanını etkilemez; yalnızca cümlenin anlamını etkiler. Bu harfler لعلّ، ليت، لكنّ، كأنّ، أنّ، إنّ olmak üzere altı tanedir.

a- Anlam Yönünden İsim Cümlesine Etkisi

- إنّ başına geldiği isim cümlesinin anlamını pekiştirir.

Öğrenci çalışkandır.	الطالب مجتهدٌ
Öğrenci (kesin/muhakkak) çalışkandır.	إنّ الطالب مجتهدٌ

- أنّ başına geldiği isim cümlesini mastara çevirir ve aynen إنّ gibi cümlenin anlamını pekiştirir.

- كأنّ başına geldiği isim cümlesine benzetme anlamı katar. Cümlenin mübtedası haberine benzetilir.

Kitap, öğretmen gibidir.	كأنّ الكتابَ أستاذٌ
--------------------------	---------------------

- لكنّ, kendinden önce gelen cümleden kaynaklanan yanlış anlaşılmayı önlemek için kullanılır.

Ahmet zengindir; ama ne var ki cimridir.	أحمدٌ غنيٌّ لكنّه جعيلٌ
--	-------------------------

- ليت başına geldiği isim cümlesine meydana gelmesi mümkün olmayan veya olması çok güç anlamı katar.

Keşke gençlik geri gelseydi...	ليت الشبابَ عائدٌ
Keşke babam yaşasaydı...	ليت أبي حياً

- لعلّ, başına geldiği cümleye beklenti, umut anlamı katar.

Muhtemelen bugün hava güzel olacak.	لعلّ الجوَّ جميل اليومَ
-------------------------------------	-------------------------

3.1.2.1.4. **ليس'ye Benzeyen Olumsuzluk Harfleri**

ليس'ye benzeyen لات، إنّ، لا، olumsuzluk harfleri de aynı ليس gibi isim cümlesinin

anlamını olumsuzlaştırır ve ismini ref', haberini de nasb ederler (el-Ğalâ'yînî, 1968: II, 296; Çörtü, 2006: 169).

ما الطالب مجتهداً (Öğrenci çalışkan değildir)

لا شارع مزدحم (Hiçbir sokak kalabalık değildir)

إن شفيق محتالاً (Şefik hilekar değildir)

لات وقت راحة ([Vakit] Dinlenme vakti değildir)

Örneğin, لات الوقت وقت راحة cümlesinin aslı لات الوقت وقت راحة cümlesidir.

3.1.2.1.5. Cinsini Nefyeden Lâ (لا النافية للجنس)

Cinsini nefyeden lâ, ismin kapsadığı fert veya eşyanın tamamının olumsuz olduğunu ifade eder (el-Ğalâ'yînî, 1968: II, 333; Çörtü, 2006: 174). Cinsini nefyeden lâ, إن ve benzerleri gibi ismini nasb, haberini ref' eder (el-Ğalâ'yînî, 1968: II, 334; Çörtü, 2006: 174). Cinsini nefyeden lâ'nın ismi mansûb ve mebni olarak iki şekilde gelir.

Cinsini nefyeden lâ'nın isminin mansûb olması için (Çörtü, 2006: 174);

1- Nekre olmalı

2- İzafet olmalı

3- Şibih izafet olmalı

4- (لا) ile ismi arasına başka kelime girmemeli

5- Önüne harf-i cer gelmemeli

لا عابد ربه محروم من رضاء الله (Rabbine ibadet eden hiç kimse Allah'ın rızasından mahrum kalmaz).

Cinsini nefyeden lâ'nın mebni olması için (Çörtü, 2006: 174);

1- Nekre olmalı

2- Müfred olmalı

3- (لا)'nın başına harf-i cer gelmemeli

4- (لا) ile arasına başka isim girmemeli

لا ثروة أعظم من صحة (Hiçbir servet, sıhatten daha kıymetli değildir).

3.1.3. Arapça İsim Cümlesinde Zaman

Arapça'da isim cümlesini zaman açısından ele almak için isim cümlesinin haberine göz atılması gerekmektedir.

3.1.3.1. Haberi Câmid veya Câmid Konumdaki İsimden Oluşan İsim Cümle-

si

İsim cümlesinin haberi, fiil (mazi ve muzari fiil gibi) ya da fiil manasında isim (ism-i fâil ve ism-i mef'ûl gibi) olarak gelmezse ve isim cümlesi كان gibi zaman ifadesi bulunan nâkis fiillere mamul olmazsa, yani zamanını sınırlayan bir karine bulunmazsa şimdiki zaman ifade eder (M. Şimşek, 1997: 137).

الطالبُ مجتهدٌ (Öğrenci çalışmaktadır: Geniş zaman)

كان الطالبُ مجتهدًا (Öğrenci çalıştı: Geçmiş zaman)

سيكون الطالبُ مجتهدًا (Öğrenci çalışacak: Gelecek zaman)

Görüleceği üzere, mazi fiil كان, geçmiş zaman için kullanılırken, muzarisi olan يكون şimdiki zaman için kullanılmamaktadır (M. Şimşek, 1997: 137).

3.1.3.2. Haberi Müştak İsimden Oluşan İsim Cümlesi

3.1.3.2.1. Haberi İsm-i Tafdil Olan İsim Cümlesi

İsm-i tafdil, çoğunlukla, aksine bir işaret (karine) bulunmadığı sürece süreklilik ve devam bildirir (Hasan, ty.: III, 395).

الشمس أكبرُ من الأرض (Güneş yeryüzünden daha büyüktür).

İsm-i tafdil, süreklilik anlamının yanı sıra karinelerle geçmiş veya gelecek zamanı ifade edebilir (Sevinç, 2004: 215). Yukarıdaki cümlenin başına كان getirilirse geçmiş zamanda süreklilik, سيكون getirilirse gelecek zamanda süreklilik ifadesi sağlanır. Ancak, dikkat edilmelidir ki, bu durumda أفعل kalıbı, sadece süreklilik ifade etmekte, gelecek zaman ya da geçmiş zaman ifadelerini أفعل kalıbı değil كان ve سيكون kalıpları sağlamaktadır. O halde, أفعل kalıbı, cümlenin zamanını değiştirecek bir karine bulunmadığı sürece, mutlak süreklilik, bulunursa bu karinenin ifade ettiği zamanda süreklilik manasını verir (M. Şimşek, 1997: 136).

3.1.3.2.2. Haberi Sıfat-ı Müşebbehe Olan İsim Cümlesi

Sıfat-ı müşebbehe, belirli bir zaman ile sınırlanmayan ve böylece geçmişten geleceğe devam etmekte olan bir sübuta ve devamlılığa delalet eder (el-Ğalâyînî, 1968; I, 189; Hasan, ty.: III, 282, 294; ed-Dakr, ty.: 211; Mubârek, 1992: 78).

سعيدٌ كريمٌ النفسِ (Sait, gönlü cömert biridir).

Belirli bir zaman ile sınırlanmayan ve bundan dolayı da süreklilik ve devamlılık ifade eden sıfat-ı müşebbehe belli bir zamana tahsis edilmek istendiğinde ism-i fâil (فاعل) kalıbına sokulur istenilen zamana uygun bir karineyle bu zamana tahsis edilir (el-Ğalâyînî, 1968; I, 197; Hasan, ty.: III, 307; ed-Dakr, ty.: 213; Mubârek, 1992: 78).

الوجه حاسنٌ أمس (Yüz, dün güzeldi)

الوجه حاسنٌ الآن (Yüz, şu an güzeldir)

الوجه حاسنٌ غدًا (Yüz, yarın güzel olacak)

3.1.3.2.3. Haberi İsm-i Mef'ûl Olan İsim Cümlesi

İsm-i mef'ûl, ism-i fâilde geçerli olan şartlarla etkili olur ve meçhul muzari gibi kendisinden sonra gelen kelimeyi nâib-i fâil olarak ref' eder ve fiilin gösterdiği zamanı ifade eder (Sevinç, 2004: 213).

Kendisinden sonra mansup ya da merfu bir isim bulunmaksızın ve izafeti yapılmaksızın yalın olarak kullanılan ism-i mef'ûl, ism-i fâilde olduğu gibi geçmiş zaman, gelecek zaman ya da şimdiki zaman için gelmiş olabilir ve ifade ettiği zaman karinelerle ortaya çıkar (M. Şimşek, 1997: 130).

ذلك يوم مجموع له الناس [Hud, 11/103] (O, insanların kendisi için toplanacağı bir gündür)

و ما نحن بمبعوثين [En'âm, 6/29] (Bizler diriltilecek değiliz)

ألا يوم يأتيهم ليس مصروفًا عنهم [Hud, 11/8] (Onlara azap geldiği gün, onlardan çevrilmeyecek).

İsm-i mef'ûlün fiili iki veya daha fazla mef'ûl alan fiilden türemişse birincisini nâib-i fâil ref' eder, diğerleri ise mef'ûl oldukları için mansup olarak kalırlar (Hasan, ty.: III, 275; Mubârek, 1992: 110).

المُعطى أبوه ثوبًا (Babasına elbise verildi).

İsm-i mef'ûl ال'lı ve ال'sız olarak iki şekilde kullanılır (ed-Dakr, ty.: 24; Feyyâz, 1995: 211; Mubârek, 1992: 110). İsm-i mef'ûl ال'lı olarak kullanıldığında geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanın her birine delalet edebilir (ed-Dakr, ty.: 24; Feyyâz, 1995: 211; Mubârek, 1992: 110). Yani, ال'a bitişik ism-i mef'ûl, geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman manasında âmil olur. Ancak, ifade ettiği zaman karinelerle belli olur.

جاء المعطى كتابًا غدًا أو أمس (Yarın/Dün kitap verilecek/verilen kişi geldi) (M. Şimşek, 1997: 131).

İsm-i mef'ûl ال'sız kullanıldığında, soru, nida ve olumsuz edatlarından sonra ya da sıfat veya haber olarak gelmesi şartlarıyla şimdiki zaman ve gelecek zamana delalet eder (ed-Dakr, ty.: 24; Feyyâz, 1995: 211; Mubârek, 1992: 110).

عامرٌ معطى أبوه حقه الآن أو غدًا (Âmir, babasına hakkını şimdi veriyor ya da yarın verecek). Burada da zamanı karine belirler (M. Şimşek, 1997: 131).

İsm-i mef'ûlün izafetine gelince, ism-i fâilde olduğu gibi şimdiki zaman, gelecek zaman, geçmiş zaman ve süreklilik ifadesi için izafetli şekli kullanılır. Ancak, geçmiş zaman ifadesi için yapılan izafet hakiki izafet olduğu için, kendisine sıfat olarak geldiği kendisinden önceki ismin marife olması gerekmektedir.

سافر بطرس محبوس الأخ (Kardeşi hapsedilmiş olan Butros gitti) örneğinde olduğu gibi. Kendisinden önceki isim nekre olursa, muzaf olarak gelen ism-i mef'ûl, şimdiki zaman ya

da gelecek zaman manasında olur.

سافر طالبٌ محبوبٌ الأخ (Kardeşi hapsedilmekte olan/hapsedilecek olan bir öğrenci gitti) gibi (M. Şimşek, 1997: 131).

İsm-i mef'ûl, nâib-i fâiline muzaf olduğunda sıfat-ı müşebbehe yani sabit sıfat anlamı ve süreklilik ifade eder (Hasan, ty.: III, 277; İbn 'Akîl, 1964: II, 122).

أنت مرموق المكانة دائماً (Sen her daim gözde birisin).

3.1.3.2.4. Haberi İsm-i Fâil Olan İsim Cümlesi

İsm-i fâil, kullanım şekline göre geçmiş, hâl veya gelecek zaman anlamına gelir ve tıpkı fiili gibi iş görür (Sevinç, 2004: 211). İsm-i fâil ile muzari fiil arasındaki benzerlik, özellikle mef'ûlünü nasbettiği durumlarda sözkonusudur. Hiçbir mef'ûl nasbetmeyen ism-i fâil ise, mana açısından muzari fiile tam olarak benzemez (er-Râzî, ty.: I, 176'dan aktaran M. Şimşek, 1997: 117).

İsm-i fâilin iki türlü kullanımı vardır:

a. ال 'sız olarak: ال'sız olarak kullanılan ism-i fâil, mana, lafız ve mef'ûlünü nasbetmesi açısından muzari fiile tam olarak benzer ve onun gibi, şimdiki zaman veya gelecek zamanı ifade eder (M. Şimşek, 1997: 117). ال'sız kullanılan ism-i fâilin şimdiki zaman ya da gelecek zaman ifade etmesi için haber, sıfat veya hâl olması, başında soru veya olumsuzluk edatının bulunması veya nida harfinden sonra gelmesi gerekmektedir (el-Ğalâyînî, 1968: III, 282; Hasan, ty.: III, 249; ed-Dakr, ty.: 18; Mubârek, 1992: 107; 'Abdullatîf, 1994: 546; Feyyâz, 1995: 208; Nûreddîn, 1996: 209).

إنَّ زيدًا ضاربٌ عمرًا (Zeyd, Amr'ı dövecek/dövüyor)

جاء زيدٌ ركبًا فرسًا (Zeyd, bir ata binerek geldi)

أ ضاربٌ زيدٌ عمرًا (Zeyd, Amr'ı dövüyor mu?)

ما ضاربٌ زيدٌ عمرًا (Zeyd, Amr'ı dövmüyor)

İsm-i fâil, ال'sız olarak geçmiş zaman manasında kullanıldığında mef'ûlünü nasbetmez, dolayısıyla muzari fiile benzemez (er-Râzî, ty.: I, 308'den aktaran M. Şimşek, 1997: 117).

مررتُ برجلٍ ضاربٍ زيدٍ (Bir adama, Zeydi dövene uğradım).

İsm-i fâil, ال'sız olarak geçmiş zaman manasında kullanıldığında mef'ûlüne muzaf olması gerekmektedir.

أنا كاتبٌ رسالةً (Bir mektup yazdım)

b- ال'lı olarak: İsm-i fâil, ال ile birlikte, şimdiki veya gelecek zaman kullanımında muzari fiil, geçmiş zaman kullanımında ise mazi fiil kullanımında olmaktadır (M. Şimşek, 1997: 118). İsm-i fâil, ال'lı kullanımında her üç zaman ifadesinde de mef'ûlünü nasbeder (el-Ğalâyînî, 1968: III, 282; Hasan, ty.: III, 254; İbn 'Akîl, 1964: II, 110).

جاء المُعطيُّ المساكينَ أمسٍ أو الآن أو غدًا (Yoksullara dün verdi/bugün veriyor/yarın verecek).

3.2. Arapça'da Fiil Cümlesi

Fiil ve fâil, fiil ve nâib-i fâil veya nakıs fiil ile nakıs fiilin isim ve haberinden oluşan (İbn Hişam, ty.(c): II, 492; el-Ğalâyînî, 1968: III, 287; Mubârek, 1992: 291; Kabâve, 1989: 19), âmîl bir fiil ile başlayan yani tam bir şekil veya tam bir olayı tam olarak ifade eden (Mubârek, 1992: 291), fiille başlayan ve anlamlı bir kelâm olabilmesi için bulunması gereken iki temel öğeye sahip (Feyyâz, 1995: 108), nâkıs fiille başlamayan (er-Râcihî, 2000: 173), fiil ve fâilden veyahut da fiil ve nâib-i fâilden meydana gelen (Uzun, 1997: 37), fiille başlayan; fiil, fâil ve mef'ulden oluşan (Çörtü, 1995: 45), cümleye “fiil cümlesi” denir. İbn Hişam, fiil cümlesini fiil ile başlayan cümle diye tarif ettikten sonra “زيداً ضربته” ve “يا عبد الله” cümlelerinin de fiil cümlesi olduğunu söylemektedir. Çünkü, İbn Hişam'a göre, bu iki cümlenin takdiri “زيداً ضربته ضربت” (Zeyd'i dövdüm, onu dövdüm), “أدعو عبد الله” (Abdullah'ı çağırıyorum) şeklindedir (İbn Hişam, ty.(a): 2-3).

3.2.1. Fiil Cümlesinin Öğeleri Ve Öge Dizilişi

Arapça'da fiil cümlesi birçok unsurdan oluşmaktadır. Bunlar, temel öğeler (عمدة) ve yan öğeler (فضلة) şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Temel öğeler, fiil, fâil ve nâib-i fâil; yan öğeler, mef'ûl, hâl, temyiz ve müstesnadır.

Arapça'da fiil cümlesi genel olarak *fiil – fâil - mef'ûl* şeklinde sıralanmaktadır.

قرأ	الطالب	كتاباً
-----	--------	--------

3.2.1.1. Fiil

Fiil cümlesinin temel öğelerinden biri olan “fiil” farklı şekillerde tarif edilmiş ve açıklanmıştır (Bkz.: Özbalkıç, 1996: 6-7; Sevinç, 2004: 62). Tanımların ortak noktası fiilin, eylem (حدث) ve zamanı (زمان) birlikte ifade etmesidir.

Arapça'da fiil, biçim, binâ, cins (şahıs), sayı, i'rab ve amel (etkinliği) yönüyle ele alınmıştır. Klasik gramer kitaplarında zaman yönünden çok amel etme yönü öne çıkarılmış ve buna vurgu yapılmıştır. Gramer bilginlerine göre Arapça'da zamanları ayırt etmek o kadar önemli değildir. Önemli olan fiilin amel etmesi veya etmemesidir (Sevinç, 2004: 62-63; Ayr. bkz.: Özbalkıç, 1996: 1-2; Akyüz, 1995: 12; es-Semerrâî, 2001: 351-352; İşler, 2003: 57).

Arapça'da fiiller esas olarak mazi, muzari ve emir diye üçe ayrılmaktadır. Biz de, emir fiili hariç tutarak, fiilde zaman konusunu mazi ve muzari ana başlığı altında inceleyeceğiz. Fiillerin zamanlarını incelerken ilk önce o fiilin asıl işlevini ele alacağız daha sonra da fiillerdeki zaman kaymalarını irdeleyeceğiz. Fiiller konusunda Türkçe'de müstakil iki çalışma olduğu ve çalışmamızın esasını oluşturmadığı için fiiller konusuna kısaca değineceğimizi ve çoğu zamanda ilgili çalışmalara müracaat edilmesini dipnotlar vasıtasıyla sağlayacağımızı da hatırlatmak istiyoruz.

3.2.1.1.1. Mazi Fiil

Mazi fiil, asıl olarak konuşma anından önce başlamış ve bitmiş, tamamlanmış eylemleri ifade eder. Ancak konuşma anından beş dakika öncesi de, bir yıl, bir asır öncesi de geçmiş zaman kapsamına girmektedir (Özbalıkcı, 1996: 31). Bundan dolayı, mazi fiili aşağıdaki gibi tasnif edip inceleyeceğiz.

3.2.1.1.1.1. Basit/Mutlak Geçmiş Zaman

Mutlak geçmiş zamandan kasıt, içinde bulunulan vakitten önceki geçmiş zamandır. Bu zaman yakın ya da uzak olabilir. Mutlak geçmiş zaman ifadesi, geçmiş zamanın tümünü içerebildiği gibi geçmiş zamanın sadece belli bir bölümüyle de sınırlı kalabilir. Bu gibi geçmiş zaman içeren cümlelerde, zamandan çok olay önem önplandadır (Sevinç, 2004: 7). Bu kipin kullanıldığı belli başlı durumlar şunlardır:

Geçmişte olup biten bir oluşu bildirir (İşler, 2003: 58; M. Şimşek, 1997: 7).

نَجَحْتُ فِي الْإِمْتِحَانِ (Sınavda başarılı oldum).

Bir iş veya oluşun çok defa olduğunu ve yine çok defa olabileceğini bildirir (İşler, 2003: 58).

إِتَّفَقَ النَّحَاةُ (Nahivciler anlaştı).

Geçmişte meydana gelip hala devam eden eylemleri ifadede kullanılır (Özbalıkcı, 1996: 44).

Örneğin, اذْكُرُوا نِعْمِي الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ [Bakara, 40] (Size verdiğim nimetleri hatırlayın) ayetinde أَنْعَمْتُ mazi fiili verme eyleminin geçmişte olduğunu ve devam ettiğini bildirmektedir.

Bunun yanı sıra mazi fiil, bazı edat ve harflerle kullanıldığında da mutlak geçmiş zaman ifade etmektedir (Bkz.: M. Şimşek, 1997: 9-14).

يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تَرَابًا [Nebe, 40] (Keşke toprak olsaydım...)

إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحَسَنَى [Tevbe, 107] (Biz, ancak iyilik istedik)

لَوْلَا حَرَارَةُ الشَّمْسِ لَهْلَكَ الْأَحْيَاءُ بَرْدًا (Güneşin sıcaklığı olmasaydı, canlılar soğuktan ölürdü)

3.2.1.1.1.2. Yakın Geçmiş Zaman

Arap dilinde mazi fiil, geçmiş zaman ifade ettiğinde, bu zamanın yakın geçmişe de, uzak geçmişe de ihtimali vardır. Bu durumda olan fiil, lafız ve zaman olarak mazi yani geçmiş zamandır. Daha doğrusu sınırsız bir geçmiş zamandır. Mutlak mazi diye ifade edilebilecek bu sınırsız geçmiş, yakın geçmişe tahsis etmek için başına bazı kelimeler getirilir (Özbalıkcı, 1996: 32); ayrıca mazi fiil bazı zarflarla birlikte kullanıldığında da yakın geçmiş zamana tahsis edilir (Özbalıkcı, 1996: 35).

Mutlak maziye yakın geçmişe tahsis etmek için kullanılan edatlardan biri “قَدْ”dır (Sîbeveyh, 1988: III, 117; Özbalıkcı, 1996: 32; Hasan, ty.: I, 52; İşler, 2003: 59).

قَدْ غَادَرَتِ الْحَافِلَةُ cümlesi “Otobüs yeni/biraz önce/demin ayrıldı” anlamına gelmekte-

dir. Bunun yanında, mazi fiili yakın geçmişe tahsis etmek için başka edatlar da kullanılmaktadır (Bkz.: Özbalıkçı, 1996: 34-35; M. Şimşek, 1997: 19-22).

ما أمطر السماء و لا نزل الثلج (Ne yağmur yağdı, ne de kar)

جاء علي و قد علاه الشيب (Ali, saç ağarmış olarak geldi)

لولا ضربت اللص (Hırsızı dövseydin ya!)

3.2.1.1.1.3. Uzak Geçmiş Zaman

Uzak geçmiş zaman, bir iş veya oluşun uzak geçmişte olduğunu veya geçmişte olan iş veya oluşlardan birinin diğerinden önce gerçekleştiğini bildirir (İşler, 2003: 59). Mutlak geçmiş zamanı uzak geçmiş zamana tahsis etmek için;

قد + كان + فعل

كان + قد + فعل

كان + فعل kalıpları kullanılmaktadır (Özbalıkçı, 1996: 36-37; İşler, 2003: 59; M. Şimşek, 1997: 22). Mutlak maziye, uzak geçmiş zamana tahsis etmek için ayrıca bazı zarflar da kullanılmaktadır (Özbalıkçı, 1996: 37).

كان قد خرج قبل وصولي (Ben gelmeden çıkmıştı.)

كان قد فارق الحياة قبل وصول الاسعاف (Ambulans gelmeden ölmüştü.)

حينما وصل المعلم كان الطلاب قد ذهبوا (Öğretmen geldiğinde öğrenciler gitmişti.)

[Yunus, 13] و لقد أهلكتنا القرون من قبلكم ... (And olsun ki sizden önce nice nesilleri yok etmiştik ...)

3.2.1.1.1.4. Mazi Fiildeki Zaman Kaymaları

Arapça'da mazi fiil esas olarak, geçmişte olan olayları ifade etmekle birlikte şimdiki zaman (hâl), gelecek zaman (müstakbel) ve geçmiş zamana da ihtimali ifade etmektedir (Özbalıkçı, 1996: 30).

3.2.1.1.1.4.1. Hâl (Şimdiki Zaman)

Mazi fiil, şu durumlarda şimdiki zaman ifade eder:

1- Evlenme, alış-veriş, kiralama gibi sözleşmelerde (Özbalıkçı, 1996: 64; Hasan, ty.: I, 53; İşler, 2003: 58). Bu tür kullanımda fiilin yapılması ile yapıldığı zamanın birbirine yakın olmasından dolayı mazi fiil hâl (şimdiki zaman) ifade eder (Özbalıkçı, 1996: 64; Hasan, ty.: I, 53).

تزوجتك (Seninle evlendim) cümlesi esasen mazi görünüşlü olsa da anlam bakımından "Seninle evlendim" değil "Seninle evleniyorum" anlamındadır.

2- Başlama fiilleri (ef'âl-i şürû'), mazi olarak kullanıldıkları halde şimdiki zaman ifade eder (Özbalıkçı, 1996: 65; Hasan, ty.: I, 53).

Örneğin, بدأ أحمد يضحك (Ahmet gülmeye başladı) ifadesiyle anlatılmak istenen, Ahmet'in konuşma anında gülmesidir (Özbalıkçı, 1996: 65).

met'in konuşma anında gülmesidir (Özbalıkcı, 1996: 65).

Bunun yanı sıra taaccüp kalıbı, övme ve verme fiili, karinesiz olarak kullanılan ليس, إذا ile birlikte kase m cümlesi içinde ve şimdiki zaman karinesiyle kullanılan mazi fiiller de hâl ifade eder (Bkz.: Özbalıkcı, 1996: 66-71; M. Şimşek, 1997: 41-45).

3.2.1.1.4.2. Müstakbel (Gelecek Zaman)

Mazi fiil, şu durumlarda gelecek zaman ifade eder:

1- Fiil talep, yani fiil emir, dua, beddua, temenni gibi anlamlar ifade ettiğinde (Özbalıkcı, 1996: 72-77; Hasan, ty.: I, 53).

رحم الله فلاناً (Allah falancaya rahmet etsin) dua cümlesinde mazi fiil gelecek zaman ifade etmiştir (Bkz.: Bostancı, 2004: 27; Çöğenli, 1999: 18).

إتقى الله إمرؤً و فعل خيراً يثب عليه (Kişi Allah'tan korksun da sevap kazanacağı bir iyilik yapsın). Bu cümledeki إتقى ve ليتق fiilleri ليفعل anlamında olup bu suretle gelecek zaman ifade etmektedir (Sibeveyh, 1988: III, 100).

2- Müjde ve tehdit ifade ettiğinde (Özbalıkcı, 1996: 77; Hasan, ty.: I, 54; ez-Zerkeşî, ty.: III, 372).

Örneğin, إنا أعطيناك الكوثر [Kevser, 1] (Biz sana Kevseri verdik) ayetinde verme işi gelecekte yani ahirette gerçekleşecektir. Zira Kevser cennettir ve cennete girme zamanı henüz gelmemiştir (Hasan, ty.: I, 54). Kıyamet günü, kafirlerin tehdit edildikleri azap anlamına da gelen "أمر الله" terimi "أنى أمر الله" (Allah'ın buyruğu gelecektir) ayetinde "يأتى" yerine "أنى" kullanılarak burada da istiare yolu tutulmuş ve mazi gelecek zaman anlamında kullanılmıştır (Özbalıkcı, 1996: 78).

3- Mazi fiil, geleceği anlatan bir fiile atfedildiğinde (Özbalıkcı, 1996: 79; Hasan, ty.: I, 54).

و يوم يُفخ في الصور ففرع من في السموات و من في الارض [Neml, 87] (Sura üflendiğinde göklerde ve yerde bulunan kimseler korku içinde kalkacaklar) ayetinde "فزع" mazi fiili "ينفخ" muzari fiiline atfedilerek gelecek zaman manası kazanmıştır (ez-Zerkeşî, ty.: III, 373). Mazi fiil, bunun dışında da farklı yollarla gelecek zaman anlamı ifade etmektedir (Bkz.: Özbalıkcı, 1996: 81-99; M. Şimşek, 1997: 29-39).

3.2.1.1.4.3. Hem Geçmiş Hem De Gelecek Zaman Anlamına Geldiği Yerler

1- Mazi fiil, bir şart edatı olan "كُلَّمَا" sonra gelirse belli karinelerle hem geçmiş hem de gelecek zaman ifade eder (Hasan, ty.: I, 55; Özbalıkcı, 1996: 105).

كُلَّمَا جاء أمةً رسولها كذّبوه [Mü'minun, 44] (Herhangi bir ümmete peygamberliğin geldiği her defasında, onlar peygamberlerini yalandılar) ayetinde olayın meydana geldiğini bildiren kesin haberler olduğu için mazi fiil anlamında kullanılmıştır (Hasan, ty.: I, 55).

مأويهم جهنم كلما خبت زدناهم سعيراً [İsra, 97] (Yatacakları yer cehennemdir. Onun ateşi her ne zaman sönmeye yüz tutsa, hemen alevini arttırız) ayetinde cehennemliklerden bah-

sedilmekte ve bunun ahirette gerçekleşecek bir olay olmasından dolayı **خَبِثٌ** ve **زُدْنَا** mazi fiilleri gelecek zaman ifade etmektedir (Özbalıkçı, 1996: 107).

2- **حيث**'den sonra mazi fiil geldiğinde (Özbalıkçı, 1996: 107-108; Hasan, ty.: I, 55).

أَدْخُلُ الْهَرَمَ مِنْ حَيْثُ دَخَلَ بَانِيهِ (Piramide onu yapan ustanın girdiği yerden girerim) cümlesinde **دَخَلَ** fiili tarih karinesiyle geçmiş zaman ifade eder. Çünkü yıllar önce ölen bir ustanın şimdi veya gelecekte girmesi gibi bir durum ortaya çıkamaz (Hasan, ty.: I, 55).

[Bakara, 149] **وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ** (Her nereden yola çıkarsan, yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir) ayetinde **خَرَجْتَ** mazi fiili şarta bağlı bir fiil olup ileriye dönük bir eylemi ifade ettiğinden dolayı gelecek zaman ifade etmektedir (Özbalıkçı, 1996: 108).

Bunların yanı sıra mazi fiil, başka yollarla da hem geçmiş hem de gelecek zaman ifade edebilmektedir. Biz bunları vermeye yetiniyoruz (Bkz.: Özbalıkçı, 1996: 99-112; M. Şimşek, 1997: 47-49).

3.2.1.1.2. Muzari Fiil

Konuşma anında meydana gelen (şimdiki zaman) ya da daha sonra meydana gelecek (gelecek zaman) olayları, eylemleri ifade eden fiile “muzari fiil” denir (el-Ğalâyînî, 1968: I, 30; ed-Dakr, ty.: 349; Özbalıkçı, 1996: 113-115). Bu, muzari fiilin sarf açısından ifade ettiği zamanları gösterir (M. Şimşek, 1997: 51). Bunların yanı sıra muzari fiil bir takım ek ve karinelerle geçmiş zaman ve geniş zaman da ifade edebilir. Biz de bundan dolayı muzari fiili şimdiki zaman, gelecek zaman, geçmiş zaman ve geniş zaman olarak dört kısımda ele alacağız.

3.2.1.1.2.1. Şimdiki Zaman

Arapça'da hâl, hâzır, dâim gibi adlarla da anılan şimdiki zaman eylemin konuşma anında yapıldığını ve devam ettiğini ifade eder (Özbalıkçı, 1996: 121; Wright, 1996: II, 18; İşler, 2003: 59). Muzari fiil, iki şekilde şimdiki zaman ifade eder:

1- Yalın olarak kullanıldığında veya başka bir ifadeyle herhangi bir karineden yoksun olarak kullanıldığında (Hasan, ty.: I, 57; Özbalıkçı, 1996: 122).

يُدْرَسُ الطَّالِبُ فِي الصَّفِّ (Öğrenci sınıfta ders çalışıyor).

2- Birtakım zarf, ek ve edatlarla kullanıldığında muzari fiil “şimdiki zaman” ifade eder (Bkz.: Özbalıkçı, 1996: 122-130; M. Şimşek, 1997: 53-59; Hasan, ty.: I, 57-58).

3.2.1.1.2.2. Gelecek Zaman

İçinde bulunduğumuz zamandan sonraki süreyi kapsayan gelecek zamanın temel kalıbı, **يَفْعَلُ** muzari fiil kalıbıdır. Bu kalıp, bazen yalın olarak, bazen de bazı ek ve karinelerle; istek, arzu ve tasarımı, yapılması planlanan ve henüz gerçekleşmemiş eylemleri anlatır, aynı zamanda kararlılık bildirir. Muzari fiilin gelecek zaman için kullanıldığı yerler;

emir, nehiy, talep beklenti, kararlılık, kesinlik ve şart ifade eden kullanımlardır (M. Şimşek, 1997: 59; Örnek kullanımlar için bkz.: Özbalıkcı, 1996: 136-182; M. Şimşek, 1997: 60-88).

3.2.1.1.2.3. Şimdiki Zaman

Tabiat kanunları, sabit ve kesinliği kanıtlanmış bilimsel bilgiler, alışkanlık haline gelmiş eylemler, beceri ve yetenekler, yönetmelik, anayasa, tüzük gibi metinler, atasözleri geniş zaman ifade eden muzari fiil kalıbıyla ifade edilir (Bkz.: Özbalıkcı, 1996: 119-121; M. Şimşek, 1997: 88-89; İşler, 2003: 59).

تدور الأرض حول الشمس (Dünya, güneşin etrafında döner).

يذهب الطالب الى المدرسة كل يوم (Öğrenci, her gün okula gider).

يخلو مقعد النائب بموته أو يارتكابه جريمة يعاقب عليها بالسجن (Milletvekilinin koltuğu, ölümü ya da hapisle cezalandırılacağı bir suç işlemesiyle bozulur).

اليد الواحدة لا تصفق (Bir elin nesi var, iki elin sesi var).

3.2.1.1.2.4. Geçmiş Zaman

Muzari fiil, birtakım karine ve edatlarla geçmiş zaman ifade edebilmektedir (Bkz.: Özbalıkcı, 1996: 182-192; M. Şimşek, 1997: 90-100).

كنتُ سأزورك في المستشفى (Seni hastanede ziyaret edecektim)

لو يطيعكم في كثير من الأمر لعنتم [Hucurat, 7] (Şayet o, birçok işte size uysaydı sıkıntıya düşerdiniz)

3.2.1.2. Fâil

Ma'lûm fiile isnat eden merfû' isimdir (el-Antâkî, ty.: 25; Feyyâz, 1995: 108). Ma'lûm tam fiile ya da o anlama gelen fiile isnat eden isimdir (Hâlis Efendi, 1998: 21; ed-Dakr, ty.: 259; el-Ğalâyînî, 1968: II, 237). Kendisinden önce gelen ma'lûm ve tam fiil veya şibh-i fiilin isnat edildiği sarîh ve müevvel merfû' isimdir (Uzun, 1997: 35; İbn 'Akîl, 1964: I, 462; İbn Hişâm, ty.(c): II, 83; 'Abdullatîf vdğ., 1994 : 432). Fiili yapana fâil denir (er-Râcihî, 2000: 173). Tam veya tam hükmündeki fiilden sonra gelip ona, fiili yaparak veya fiile konu olarak isnat eden isimdir (el-Fâkihî, 1993: 193; Mubârek, 1992: 134).

Fâilin Özellikleri

1- Fâil mahallen, lafzen ve manen de olsa her zaman merfû'dur (İbn Hişâm, ty.(c): II, 84; el-Ğalâyînî, 1968: II, 238; ed-Dakr, ty.: 259, 260; İbn 'Akîl, 1964: I, 462; 'Abdullatîf, 2003: 128; Mubârek, 1992: 134; Nûreddîn, 1996: 71)

2- Fâil, müsnedden yani fiilden sonra gelmek zorundadır (İbn Hişâm, ty.(c): II, 85; el-Ğalâyînî, 1968: II, 238; el-Antâkî, ty.: 25; ed-Dakr, ty.: 259, 260-261; İbn 'Akîl, 1964: I, 465; 'Abdullatîf, 2003: 128; Mubârek, 1992: 136; Nûreddîn, 1996: 71; İbnu'l-Enbârî,

ty.: 76; el-Esterâbâdî, 1978: I, 187)

3- Fâil cümlelerin vazgeçilmez temel öğelerinden biri olduğu için (Sîbeveyh, 1988; I, 23; ed-Dakr, ty.: 261) cümlede bulunması (zıkr) zorunludur, yani hafzedilmemesi gereklidir (İbn Hişâm, ty.(c): II, 88; el-Ğalâyînî, 1968: II, 240; ‘Abdullatîf, 2003: 131; er-Râcihî, 2000: 176; Mubârek, 1992: 136; Nüreddîn, 1996: 71; el-Muberred, ty.: I, 19). Bununla birlikte fâilin düşürüldüğü yerler olduğu görüşü de vardır (Bkz.: İbn Hişâm, ty.(c): II, 88 [1 nolu dipnot]). Fâilin cümlede bulunup hafzedilmemesi gerektiği görüşü fiil cümlesinin temel yapısının göz önüne alınmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü fiil cümlesine özgü bu temel yapı fiilin bir fâile ihtiyacı olduğu ve fiillerin kendi başlarına meydana gelmeyeceği görüşünü vurgulamaktadır. Böylece bu görüş dilde yaygınlık kazanmış ve bundan dolayı da fâil hafzedilmeyip, fiilin zâhir veya mukadder, müstetir veya bâriz bir faile sahip olması şart haline gelmiştir (‘Abdullatîf, 2003: 131-132). Sîbeveyh de “İsimler fiile bakarak daha önceliklidir. Çünkü, isim fiilsiz edebilir ama, fiil isimsiz edemez. Yani isim olmadan fiil bir işe yaramaz” demektedir (Sîbeveyh, 1988; I, 20; Ayrıca bkz.: el-Esterâbâdî, 1978: I, 230; el-Muberred, ty.: I, 19, IV, 50).

4- Fâil cümlede olmak şartıyla cümlelerin fiili, hafze delalet eden bir karine varsa hafzedilebilir (el-Ğalâyînî, 1968: II, 241; ed-Dakr, ty.: 261; İbn ‘Akîl, 1964: I, 473).

5- Fâil, müsenna ve cem‘ olsa bile fiil her zaman müfret olur (el-Ğalâyînî, 1968: II, 243; ed-Dakr, ty.: 259, 261-262; ‘Abdullatîf, 2003:131; İbn ‘Akîl, 1964: I, 476; Hasan, ty.: II, 71; İbn Hişâm, ty.(c): II, 98).

6- Fâilde esas olan fiilden sonra ve mef‘ûlden önce gelmektedir. Başka bir ifadeyle, fiil cümlesinde fâilin yeri fiil ile mef‘ûl arasındadır (İbn Hişâm, ty.(c): II, 119; İbn ‘Akîl, 1964: I, 484; el-Ğalâyînî, 1968: II, 243; ed-Dakr, ty.: 260, 264; Sîbeveyh, 1988: I, 34; Mubârek, 1992: 136).

7- Bir fiil cümlesinde birden fazla fâil bulunmaz; sadece fâilin ma‘tûfun aleyhi olarak i‘râb edilirler (er-Râcihî, 2000: 176; İbn ‘Akîl, 1964: I, 473).

Örneğin, قام زيدٌ و عمروٌ وعليٌّ و محمدٌ (Zeyd, Amr, Ali ve Muhammet ayağa kalktı) cümlesinde tek fâil زيدٌ kelimesidir, diğerleri ise fâil olan kelimeye atfedilmiştir.

8- Fâil ile fiil arasında nitelik (müzekkerlik-müenneslik) bakımından uyum olmak zorundadır. Bunların belli başlıları şunlardır:

a- Fâil, akıl sahibi müfred, tesniye veya cem‘ bir kelime olursa fiil de müzekker olur (Hasan, ty.: II, 79)

نجح المهندس / المهندسان / المهندسون (Mühendis/iki mühendis/mühendisler başarılı oldu)

b- Fiil ile müennes fâilin arası “إلا” edatıyla ayrılmışsa fiil müzekker veya müennes olabilir; fakat fiil daha çok müzekker olarak kullanılmaktadır (İbn ‘Akîl, 1964: I, 477; el-Ğalâyînî, 1968: II, 240; Koçak, 1992: 131).

ما قام إلا فاطمة (Yalnızca Fatma ayağa kalktı)

c- Hakiki müennes olan fâil fiilden ayrı düşerse fiil müzekker veya müennes olabilir (Hasan, ty.: II, 76; Çörtü, 1995: 49; İbn ‘Akîl, 1964: I, 477; el-Ğalâyînî, 1968: II, 246).

حضرت القاضي امرأة = حضر القاضي امرأة (Bir kadın, yargıcın huzuruna çıktı)

d- Fâil hakiki müennes olarak gelirse fiil de müennes olur (el-Ğalâyînî, 1968: II, 245; Çörtü, 1995: 48).

جاءت فاطمة / الفاطماتان / الفاطمات (Fatma/iki Fatma/Fatmalar geldi)

e- Fâil, hakiki veya mecazi müennesine ait gizli bir zamir ise fiil müennes olur (el-Ğalâyînî, 1968: II, 245).

خديجة ذهب (Hatice gitti)

الشمس تطلع (Güneş doğuyor)

f- Zahir fâil hakiki olarak değil de mecazi olarak gelirse fiil müzekker veya müennes olabilir; fakat müennes olarak kullanımı daha fazladır (el-Ğalâyînî, 1968: II, 245; Hasan, ty.: II, 76; Çörtü, 1995: 49; Koçak, 1992: 133).

طلع الشمس = طلعت الشمس (Güneş doğdu)

g- Fiil, övme ve yérme ifade eden câmid bir fiil ve fâil ise müfred hakiki müennes bir kelime ise bu takdirde, fiil müzekker veya müennes olabilir (İbn 'Akîl, 1964: I, 483; el-Ğalâyînî, 1968: II, 246).

نعم الولدُ عمرُ (Ömer ne hoş çocuktur)

h- Fâil, ات – ile cem' olmuş müzekker bir kelime ise fiil müzekker veya müennes olabilir; fakat müzekker olması daha tercihe şayandır (el-Ğalâyînî, 1968: II, 246).

جاء / جاءت الطلحات (Talhalar geldi)

j- Fâil, akıllı cem' müzekker salime raci bir zamir olursa fiil müzekker veya müennes olabilir; fakat müzekker olması daha tercihe şayandır (el-Ğalâyînî, 1968: II, 246-247).

الرجال جاءوا = الرجال جاءت (Adamlar geldi)

i- Fâil, ism-i cem' veya ism-i cins olursa fiil müzekker veya müennes olabilir (el-Ğalâyînî, 1968: II, 247; Koçak, 1992: 133).

جاء / جاءت القومُ (Topluluk geldi)

قال / قالت الروم (Rumlar derlerdi ki...)

k- Fâil, cem' müzekker sâlim veya cem' müennes sâlime mülhak ise yani yan yana ise fiil müzekker veya müennes olabilir (el-Ğalâyînî, 1968: II, 247).

جاء / جاءت البنون (Oğullar geldi)

قام / قامت البنات (Kızlar ayağa kalktı)

l- Gayr-i âkıl (insanın dışındaki) cemi'ler müfred müennes olarak kabul edildiğinden bu kelimeler fâil aldıklarında fiilleri müennes olur (Çörtü, 1995: 49; Koçak, 1992: 132).

ماتت البهائم كلها (Hayvanların tamamı öldü)

m- Müzekker fâil ile müennes fâil atf suretiyle bir araya gelirse önce bulunana bakılır. Önce bulunan (matufun aleyh) müzekker ise fiil müzekker, müennes ise fiil müennes olur (Çörtü, 1995: 49).

اجتهدت الطالبة و الطالب (Kız ve erkek öğrenci çalıştılar)

اجتهد الطالب و الطالبة (Erkek ve kız öğrenciler çalıştı)

9- Fâil, cümle içerisinde şu şekillerde gelir:

a- Sarih (açık) bir isim olarak (el-Ğalâyînî, 1968: II, 248; el-Antâkî, ty.: 26; Mubârek, 1992: 134)

عاد محمدُ (Muhammet döndü)

b- Gizli bir zamir olarak (el-Ğalâyînî, 1968: II, 248; el-Antâkî, ty.: 26; Mubârek, 1992: 134).

أخوك سيسافر غدًا (Kardeşin yola çıkacak) cümlesinde fâil, gizli zamir هو'dur.

c- Açık zamir olarak (el-Ğalâyînî, 1968: II, 248; el-Antâkî, ty.: 26; Mubârek, 1992: 134).

لعبنا بالكرة (Topla oynadık)

ما قام إلا أنا (Sadece ben ayağa kalktım)

d- Müevvel mastar olarak (el-Ğalâyînî, 1968: II, 249; el-Antâkî, ty.: 26; Mubârek, 1992: 134).

يُعجبي اجتهدك (Çalışman hoşuma gidiyor)cümlesi اجتهدك anlamındadır.

e- Zâid 'ba'dan sonra lafzen mecrur, mahallen merfû' olarak (el-Antâkî, ty.: 26).

كفى الله شهيداً (Şahit olarak Allah yeter) cümlesi كفى بالله شهيداً şeklinde.

f- Zâid من 'den sonra lafzen mecrur, mahallen merfû' olarak (el-Antâkî, ty.: 26).

هل جاء أحد؟ (Kimse geldi mi?) cümlesi هل جاء أحد؟ şeklinde.

g- Şeklî izafet ile lafzen mecrur, mahallen merfû' olarak (el-Antâkî, ty.: 26).

سرّني أنك (Düzene dikkat etmen beni mutlu ediyor) cümlesi سرّني أنك سرّني معافطتك على النظام ile aynıdır. معافطتك kelimesindeki كاف harfi şeklen muzafun ileyhtir; fakat anlam yönünden معافطة mastarının fâilidir.

h- Taaccüp terkindeki zâid باء harfi ile lafzen mecrur, mahallen merfû' olarak (el-Antâkî, ty.: 26).

أكرم سعيد (Sait ne de cömerttir) cümlesi ile كرم سعيد cümlesi aynı anlamdadır.

3.2.1.3. Nâib-i Fâil

Meçhul veya meçhul fiil hükmündeki fiilden (şibih fiil) sonra gelen müsnedun ileyhtir, isimdir (el-Ğalâyînî, 1968: II, 250; ed-Dakr, ty.: 386). Kendisinden önce gelen meçhul ve tam fiil veya şibh-i fiilin isnat edildiği sarih veya müevvel merfû' isme denir (Uzun, 1997: 104). Meçhul fiilden sonra gelen ve fâil hazfedildikten sonra fâilin yerine geçen sarih ve müevvel isme denir (Mubârek, 1992: 139). Fâilin düşüp onun yerine geçen mef'ûldür (el-Curcânî, 2003: 312). Şibih fiilden kasıt ise ism-i mef'ûl ve ism-i mensûptur (el-Ğalâyînî, 1968: II, 250).

يُكْرَمُ اجْتِهَادُ (Çalışkan kimse taltif edilir)

الْحَمْدُ خَلْقَهُ مَمْدُوحٌ (Ahlakî övülen kişi methodilir)

صاحب رجلاً نبوياً خلقه (Peygamber ahlakî olan ile dost ol!) cümlesinde خلقه kelimesi نبوياً kelimesinin nâib-i fâilidir. Zira ism-i mensup ileyh olan kelime ism-i mef'ûl olarak yorumlanır.

Cümle ise صاحب رجلاً منسوباً خلقه الى الأنبياء (Huyu peygamberlerinki gibi olan kimseyle arkadaşlık et) anlamındadır.

Cümlede fâil düşürüldükten sonra nâib-i fâil, fâilin yerine geçer ve fâilin hükümlerine (özelliklerine) tabi olur (İbn 'Akîl, 1964: I, 499; el-Ğalâyînî, 1968: II, 251; ed-Dakr, ty.: 386). Cümlede fâilin hazfedilip yerine nâib-i fâilin geçmesinin lafzi ve manevi sebepleri vardır:

a- Lafzi Sebepler

a1. Cümlede icâz (sözü kısa tutmak) kastedildiğinde (İbn 'Akîl, 1964: I, 499 [2 nolu dipnot]; İbn Mâlik, 1990: II, 124; ed-Dakr, ty.: 386; Mubârek, 1992: 139).

و إن عاقبتكم فعاقبوا بمثل ما عوقبتكم به [Nahl, 126] (Eğer cezalandırarak olursanız, o takdirde, size verilen cezanın aynısıyla cezalandırın) ayeti فعاقبوا بمثل ما عاقبتكم به (Sizi cezalandırdıklarının aynısıyla cezalandırın) şeklindedir (Mubârek, 1992: 139).

a2. Nesirde secinin düzgün olması ve korunması için (İbn 'Akîl, 1964: I, 499 [2 nolu dipnot]; İbn Mâlik, 1990: II, 125; ed-Dakr, ty.: 386).

من طابت سريره حمده سيرة (Sırrına iyi sahip çıkanın tutumu övülür) cümlesi من طابت سريره حمده سيرة (İnsanlar, sırrına iyi sahip çıkanın tutumunu överler) şeklindedir (İbn 'Akîl, 1964: I, 499 [2 nolu dipnot]).

a3. Manzum sözde nazmın (veznin) düzgün olması için (İbn 'Akîl, 1964: I, 499 [2

nolu dipnot]; İbn Mâlik, 1990: II, 125; ed-Dakr, ty.: 386).

غُلِقَتْهَا عَرَضًا، وَ غُلِقَتْ رَجُلًا	غَيْرِي، وَ غُلِقَ أُخْرَى غَيْرَهَا الرَّجُلُ
--	--

b- Manevi Sebepler

b1. Fâilin muhatap tarafından bilinip değinilmesine ihtiyaç olmadığında (İbn 'Akîl, 1964: I, 499 [2 nolu dipnot]; ez-Zerkeşî, ty.: III, 144; İbn Mâlik, 1990: II, 125; el-Ğalâyînî, 1968: II, 251; Mubârek, 1992: 139).

خُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا [Nisa, 28] (İnsan zayıf olarak yaratılmıştır)

b2. Fâil, muhatap tarafından bilinmiyor ve belirlenemiyorsa (İbn 'Akîl, 1964: I, 499 [2 nolu dipnot]; el-Ğalâyînî, 1968: II, 251).

سُرِقَ الْبَيْتُ (Ev soyuldu)

b3. Cümledeki karışıklığı, belirsizliği gizlemek için (İbn 'Akîl, 1964: I, 499-500 [2 nolu dipnot]; el-Ğalâyînî, 1968: II, 251; Mubârek, 1992: 139). Örneğin, sözü söyleyen kimse biniciyi tanıyor ama bunun muhatap tarafından bilinmesini istemiyorsa yani biniciyi zikretmek istemiyorsa رُكِبَ الْحِصَانُ (Ata binildi) cümlesini kurar (el-Ğalâyînî, 1968: II, 251).

b4. Fâilden veya fâilin yaptığı işten korkulduğunda (İbn 'Akîl, 1964: I, 500 [2 nolu dipnot]; İbn Mâlik, 1990: II, 126; el-Ğalâyînî, 1968: II, 251; Mubârek, 1992: 139). Döven kimse konuşan tarafından biliniyor ama yaptığı işten dolayı ondan çekinilip fâil zikredilmek istenmiyorsa ضَرَبَ فُلَانٌ (Birisi dövüldü) denilir. Bir hırsız muhatap tarafından biliniyor ama ondan çekiniliyorsa fâil zikredilmez ve سُرِقَ الْحِصَانُ (At çalındı) denilir.

b5. Fâil tahkir edilmek isteniyorsa (İbn 'Akîl, 1964: I, 500 [2 nolu dipnot]; İbn Mâlik, 1990: II, 126; Mubârek, 1992: 139).

أُغْتِيلَ الرَّئِيسُ (Başkana suikast yapıldı)

b6. Fâil yüceltilmek ve fâilin onuru muhafaza edilmek isteniyorsa (İbn 'Akîl, 1964: I, 500 [2 nolu dipnot]; ez-Zerkeşî, ty.: III, 144; İbn Mâlik, 1990: II, 126; el-Ğalâyînî, 1968: II, 251; Mubârek, 1992: 139).

خُلِقَ الْخَتِيرُ (Domuz yaratıldı)

b7. Fâilin zikredilmesi bir anlam ifade etmiyorsa yani fâilin zikredilmesi önemli değilse (İbn Mâlik, 1990: II, 125; el-Ğalâyînî, 1968: II, 251; Mubârek, 1992: 139; ed-Dakr, ty.: 387).

وَ إِذَا حَيَّيْتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنِ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا [Nisa, 86] (Size selam verildiğinde daha güzeliyle veya misliyle selam verin) ayetinde selam verenin zikredilmesi önemli değildir; önemli olan, selam veren herkese selam ile mukabele etmektir (el-Ğalâyînî, 1968: II, 251).

Cümlede Fâilin Düşmesiyle Onun Yerine Geçen Unsurlar

1- Mef'ûlün bih (İbn 'Akîl, 1964: I, 507; el-Ğalâyînî, 1968: II, 252; ed-Dakr, ty.: 387; Mubârek, 1992: 140; el-Antâkî, ty.: 71; Çörtü, 1995: 50). Bunun için fiil müteaddi olmalıdır (el-Antâkî, ty.: 71).

يُكْرَمُ الْمُجْتَهِدُ (Çalışkan kimse övülür)

2- Câr-mecrûr (İbn 'Akîl, 1964: I, 507; el-Ğalâyînî, 1968: II, 253; ed-Dakr, ty.: 387; Mubârek, 1992: 140; el-Antâkî, ty.: 71; Çörtü, 1995: 51; Koçak, 1992: 117). Bunun için fiil müteaddi (ed-Dakr, ty.: 387) veya lâzım olabilir (ed-Dakr, ty.: 387; el-Antâkî, ty.: 71). Fiille kullanılan harf-i cerin de "ta'lîl" (sebeplendirme, gerekçe bildirme) ifade etmesi gerek-

tedir (el-Ğalâyîni, 1968: II, 253; Mubârek, 1992: 140).

3- Muhtas mutasarrıf mastar (İbn 'Akîl, 1964: I, 507; ed-Dakr, ty.: 387; el-Ğalâyîni, 1968: II, 254). Muhtas mutasarrıf mastar, cümlede müsnedün ileyh olarak gelebilen yani mef'ûlün mutlak olduğu gibi başka i'rab alabilen (Uzun, 1997: 92) ve vasıf (durum), izafet, nev' ve aded ile mukayyed (sınırlandırılmış) mastardır (el-Ğalâyîni, 1968: II, 254; İbn 'Akîl, 1964: I, 508 [1 nolu dipnot]).

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةً وَاحِدَةً [Hâkka, 13] (Sura bir üfürülüş ile üfürüldüğünde...) ayetindeki نَفْخَةً mastarı aded (sayı) ile mukayyed olduğu için nâib-i fâil olabilirken يُسَارِ سِيرٌ cümlesindeki سِيرٌ mastarı ise mutasarrıf olmakla birlikte muhtas olmadığı için bir anlam ifade etmez ve bundan dolayı da fâilin yerine geçemez. Zira mutasarrıf mastar muhtas olmadıkça fâilin yerine geçip de nâib-i fâil olamaz (el-Ğalâyîni, 1968: II, 254).

4- Muhtas mutasarrıf zarf (İbn 'Akîl, 1964: I, 507; el-Ğalâyîni, 1968: II, 253; ed-Dakr, ty.: 387). Muhtas mutasarrıf zarf, cümlede müsnedün ileyh olarak vaki olabilen yani mef'ûl-ü fihten başka i'rab alabilen (Uzun, 1997: 92) ve vasıf, izafet ve alem ile mukayyed (el-Ğalâyîni, 1968: II, 254) mastardır.

سُهِرَتْ لَيْلَةُ الْقَدْرِ مُشِيَّ يَوْمٍ كَامِلٍ (Tüm gün yüründü) cümlesinde zarf bir vasıf/sıfat ile, سُهْرَتٌ لَيْلَةُ الْقَدْرِ (Kadir gecesi geçirildi) cümlesinde izafetle, صِيَمَ رَمَضَانَ (Ramazanda oruç tutuldu) cümlesinde ise alem bir kelime ile mukayyed olduğu için nâib-i fâil olabilirken أُنتَظِرَ وَقْتُ (Bir vakit beklendi) veya جُلِسَ مَكَانٌ (Mekana oturuldu) cümlelerindeki zarflar muhtas olmadıkları için fâilin yerine geçemezler; fakat bir alem, vasıf veyahut da bir izafetle mukayyed hale gelirlse fâilin yerine geçebilirler (el-Ğalâyîni, 1968: II, 254).

أُنتَظِرَ وَقْتُ طَوِيلٌ (Uzun bir süre beklendi)

جُلِسَ مَكَانٌ رُحْبٌ (Bol bir yere oturuldu)

Nâib-i fâil, fâilin özelliklerine (hüküm) tabidir ya da başka bir ifadeyle nâib-i fâil ile fâilin özellikleri aynıdır. Fâilin özelliklerine daha önce değindiğimiz için bu özellikleri tekrar zikretmek istemiyoruz.

3.2.1.4. Mef'ûl

Cümlede fiilin tarzını, yöneldiği şahsı veya nesneyi, sebebini, yerini, zamanını ve fâile fiilde eşlik ettiğini bildiren kelimeler mef'ûl genel adıyla anılmaktadır (Sevinç, 2004: 101).

3.2.1.4.1. Mef'ûlün Bih

Fâilin yaptığı işin (fiil) üzerinde meydana geleni olumlu veya olumsuz olarak gösteren ve bundan dolayı fiilin şeklini değiştirmeyen mansup isme denir (el-Ğalâyîni, 1968: III, 3; ed-Dakr, ty.: 355; el-Antâkî, ty.: 65; Mubârek, 1992: 188; Feyyâz, 1995: 119; 'Abdullatîf vdğ., 1994: 445; Nûreddîn, 1996: 77). Fâilin yaptığı işin (fiil), harf-i cer alarak veya almayarak, üzerinde meydana geldiği öge (el-Curcânî, 2003: 312).

Mef'ûlün Bihin Özellikleri

1- Mansuptur (el-Ğalâyîni, 1968: III, 5; 'Abdullatîf vdğ., 1994: 445; Nûreddîn, 1996: 78).

2- Mef'ûlün bih lafzi ve manevi sebeplerden dolayı hazfedilebilir [cevâzen hazfî] (İbn Hişâm, ty.(c): II, 184; Mubârek, 1992: 189; ed-Dakr, ty.: 356).

2a. Lafzi Sebepler

a- Soru cümlesinin cevabında (el-Ğalâyînî, 1968: III, 5; ed-Dakr, ty.: 355; Nüreddîn, 1996: 78).

هل رأيتَ خليلًا؟ (Halil'i gördün mü?) sorusuna رأيتُ şeklinde cevap verildiğinde mef'ûl olan خليلًا kelimesi düşmektedir.

b- Ayetlerdeki fasılalarda (İbn Hişâm, ty.c.: II, 184; Mubârek, 1992: 189; ed-Dakr, ty.: 356; el-Ğalâyînî, 1968: III, 5).

ما ودّعت ربك وما قلى [Duha, 3] (Rabbin seni ne bıraktı ve ne de sana darıldı) ayetinde ك fasıladan dolayı düşürülmüştür. Ayet, ما ودّعت ربك و ما قلاك (Sana darılmadı) anlamındadır.

c- Karine ile sözü kısaltmada yani îcâzda (ez-Zerkeşî, ty.: III, 163; İbn Hişâm, ty.(c): II, 184; İbn Mâlik, 1990: II, 124; el-Ğalâyînî, 1968: III, 5; Mubârek, 1992: 189; ed-Dakr, ty.: 356; Nüreddîn, 1996: 78).

فإن لم تفعلوا شيئاً هلكتم (Bir şey yapmasaydınız helak olmuştunuz) cümlesi فإن لم تفعلوا هلكتم (Yapmasaydınız helak olmuştunuz) anlamındadır.

2b. Manevi Sebepler

a- Küçük düşürme (tahkir) olduğunda (ez-Zerkeşî, ty.: III, 164; İbn Hişâm, ty.(c): II, 184; ed-Dakr, ty.: 356; Mubârek, 1992: 189).

كتب الله لأغلبن [Mücadele, 21] (Allah, mutlaka galip geleceğiz diye yazdı) ayeti كتب الله لأغلبن الكافرين (Allah, kafirlere karşı mutlaka galip geleceğiz diye yazdı) anlamındadır.

b- Edepten dolayı söylenmesi uygun olmayan şeyler olduğunda (İbn Hişâm, ty.(c): II, 184; ed-Dakr, ty.: 356).

Hız. Âişe'nin "ما رأى مني ، و لا رأيتُ منه" (O, benimkini görmedi, ben de onunkini görmedim) cümlesinde "عورة" (cinsel organ) kelimesi düşürülmüştür.

Mef'ûlün bihi şu durumlarda hazfetmekten uzak durmak gerekir:

a- Mef'ûlün bih hasredilmişse (İbn Hişâm, ty.(c): II, 184; İbn 'Akîl, 1964: I, 544; ed-Dakr, ty.: 356).

ما أدبتُ إلا إبراهيم (Yalnız İbrahim'i cezalandırdım)

b- Soru cümlesinin cevabında gerekli ise (İbn Hişâm, ty.(c): II, 185; İbn 'Akîl, 1964: I, 544; ed-Dakr, ty.: 356).

من أكرمت؟ (Kime ikramda bulundun?) sorusunda istenilen cevap علياً'dır. Bundan dolayı düşürülmemelidir.

3- Bir cümlede birden fazla mef'ûlün bih olabilir. Bunun için cümlenin fiilinin birden fazla mef'ûl alan müteaddi fiil olması gerekir (el-Ğalâyînî, 1968: III, 3).

4- Mef'ûlün bih cümle içerisinde üç konumda bulunur: Fâilden sonra, fâilden önce, fiil ve fâilden önce ('Abdullatîf, 2003: 143).

a- Fâilden sonra (Fiil – Fâil – Mef'ûl)

Arapça fiil cümlesinin temel yapısı fiil – fâil – mef'ûlün bih şeklindedir. Bu söz diziminin bu şekilde olması gereken durumlar şunlardır:

- Fâil ve mef'ûlün irabı gizli olup fâil ile mef'ûlü birbirinden ayırt edecek bir karine yoksa ve bundan dolayı da her ikisinin karıştırılacağı endişesi varsa (el-Esterâbâdî, 1978: I, 190; İbn 'Akîl, 1964: I, 487; Hasan, ty.: II, 84; el-Ğalâyînî, 1968: III, 7; ed-Dakr, ty.: 264; 'Abdullatîf, 2003: 145).

ضرب موسى عيسى (Musa, İsa'ya vurdu)

- Fâil muttasıl zamir, mef'ûl ise sarîh bir isim ise (el-Esterâbâdî, 1978: I, 191; İbn

‘Akîl, 1964: I, 488; el-Ğalâyîni, 1968: III, 8; ed-Dakr, ty.: 264; ‘Abdullatîf, 2003: 145).

ضربتُ زيدًا (Zeyd’e vurdum)

- Fâil ve mef’ûl muttasıl zamir ise (el-Esterâbâdî, 1978: I, 191; Hasan, ty.: II, 84; el-Ğalâyîni, 1968: III, 8; ‘Abdullatîf, 2003: 145).

ضربتُه (Ona vurdum)

- Mef’ûl, إلا veya إنما edatlarından sonra gelmişse (el-Esterâbâdî, 1978: I, 191; İbn ‘Akîl, 1964: I, 489; el-Ğalâyîni, 1968: III, 8; ed-Dakr, ty.: 265; ‘Abdullatîf, 2003: 145).

إنما زرع زيد قمحًا (Yalnız Zeyd, buğday ekti)

ما علم علي إلا أخاه (Yalnız Ali, kardeşine öğretti)

b- Fâilden önce (Fiil - Mef’ûl - Fâil)

- Mef’ûl muttasıl zamir, fâil ise sarîh isim ise (ed-Dakr, ty.: 265; Feyyâz, 1995: 123; Mubârek, 1992: 188).

زارني صديق (Beni bir dost ziyaret etti)

- Fâil, mef’ûle ait bir zamir taşıyorsa (el-Ğalâyîni, 1968: III, 7; ed-Dakr, ty.: 265; Feyyâz, 1995: 123; Mubârek, 1992: 188; İbn Cinnî, 2001: I, 300).

يوم لا ينفع الظالمين معذرتهم [Mü’min, 52] (O gün, zalimlere bahaneleri yarar sağlamayacak)

- Fâil, إلا veya إنما ’dan sonra gelirse (el-Ğalâyîni, 1968: III, 8; ed-Dakr, ty.: 265; Mubârek, 1992: 188; ‘Abdullatîf, 2003: 146).

إنما يخشى الله من عباده العلماء [Fatır, 28] (Allah’tan yalnızca Allah’ın alim kulları korkar)

لا يزيد المحبة إلا المعروف (Muhabbeti yalnızca iyi şeyler çoğaltır)

c- Fiil ve fâilden önce (Mef’ûl – Fiil – Fâil)

- Mef’ûl başta gelmesi gereken kelime ise veya böyle bir kelimeye muzaf olmuş ise (İbn ‘Akîl, 1964: I, 485; el-Ğalâyîni, 1968: III, 10; ed-Dakr, ty.: 266; ‘Abdullatîf, 2003: 144; Feyyâz, 1995: 122; Mubârek, 1992: 188).

فأي آيات الله تُنكرون [Mü’min, 81] (Allah’ın hangi ayetlerini inkar ediyorsunuz?)

؟ كتاب من أخذت (Hangi kitabı aldın?)

- Mef’ûl, munfasıl zamir ise (İbn ‘Akîl, 1964: I, 485; Feyyâz, 1995: 122; Mubârek, 1992: 189; ‘Abdullatîf, 2003: 144).

إياك نعبد [Fatiha, 5] (Yalnızca sana kulluk ederiz)

- Mef’ûlün önünde أما, kendinden sonra gelen fiilin önünde de فاء harfî ya da mef’ûlden sonra gelen fiilin başında فاء harfî varsa (el-Ğalâyîni, 1968: III, 11; ed-Dakr, ty.: 266; ‘Abdullatîf, 2003: 144; Mubârek, 1992: 189).

فأما اليتيم فلا تقهر [Duha, 9] (Yetimi hor görme!)

و ربك فكبر [Müddesir, 3] (Ve Rabbini yücelt!)

5- Mef’ûl, cümle içerisinde şu şekillerde gelir:

a- Sarîh isim olarak (el-Ğalâyîni, 1968: III, 4; el-Antâkî, ty.: 65; ed-Dakr, ty.: 355; Mubârek, 1992: 188).

أكل الطفل التفاحة (Çocuk, meyve yedi)

b- Muttasıl zamir olarak (el-Ğalâyîni, 1968: III, 4; el-Antâkî, ty.: 65; ed-Dakr, ty.: 355; Mubârek, 1992: 188).

أرشدني الأستاذ (Usta, bana yol gösterdi)

c- Munfasıl zamir olarak (el-Ğalâyîni, 1968: III, 4; el-Antâkî, ty.: 65; ed-Dakr, ty.: 355).

إياك نعبد و إياك نستعين [Fatiha, 5] (Yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım di-

leriz)

d- Müevvel mastar olarak (el-Ğalâyîni, 1968: III, 4; el-Antâkî, ty.: 65; Mubârek, 1992: 188).

علمتُ أنك مجتهدٌ (Senin çalışkan olduğunu öğrendim)

e- Cümle olarak (el-Antâkî, ty.: 65).

قال: إني عبد الله (Dedi ki: Ben Abdullah)

6- Mef'ûlün bih, sarîh ve gayr-ı sarîh olarak ikiye ayrılır. Sarîh mef'ûlün bih, müteaddi bir fiilin harf-i cersiz aldığı mef'ûldür (Uzun, 1997: 85; el-Hâşimî, 1998: 189). درس التلميذ واجبه (Öğrenci, ödevine çalıştı) cümlesinde درس fiili müteaddi bir fiil olduğu için mef'ûlün bihini doğrudan almıştır. Gayr-ı sarîh mef'ûl ise, fiillerin harf-i cer ile aldığı mef'ûldür (el-Hâşimî, 1998:189). Bazı fiiller de, mef'ûllerine, ancak çekim harfî [harf-i cer, ZN] ile tesir ederler. Böyle, önünde çekim harfî bulunan mef'ûlün bihe de gayr-ı sarîh denir (Maksutoğlu, 1969: 162). مررتُ بصديقي (Arkadaşıma uğradım) cümlesinde مررتُ fiili mef'ûlün bihini doğrudan ve tek başına alamadığından dolayı ب harf-i ceri ile mef'ûlün bihini almıştır.

7- Fiil cümlesinde mef'ûlün bihin âmîlinin yani fiilin hazfedilmesinin zorunlu (vâcib) olduğu durumlar vardır. Bunlar şunlardır:

a- Atasözlerinde (İbn Hişâm, ty.(c): II, 185; el-Ğalâyîni, 1968: III, 6; ed-Dakr, ty.: 355). أرسل الكلاب على البقر (Köpekleri ineklerin üzerine sal!) şeklinde.

b- Tahzir üslubunda (İbn Hişâm, ty.(c): II, 185; el-Ğalâyîni, 1968: III, 13; ed-Dakr, ty.: 356).

3.2.1.4.2. Mef'ûlün Fîh (Zarf)

Fiilin yapıldığı yeri ve zamanı bildiren kelimedir (el-Ğalâyîni, 1968: III, 44; Mubârek, 1992: 215; Koçak, 1992: 145; Uzun, 1997: 85).

Mef'ûlün Fîhin Özellikleri

1- Mansuptur (ed-Dakr, ty.: 358; 'Abdullatîf, 2003: 150; İbn Hişâm, ty.(c): II, 236; İbn 'Akîl, 1964: I, 580; Mubârek, 1992: 218). Bunun için zarf olan kelimenin zaman veya müphem mekan zarfı olması gerekmektedir (el-Ğalâyîni, 1968: III, 47).

سافرتُ ليلةً (Geceleyin yola çıktım)

Mef'ûlün fîh ayrıca mecrûr ve mebni de olabilir:

استيقظ الطفلُ في الصباح (Çocuk, sabahleyin uyandı)

ما فعلته قط (Hiç yapmadım)

2- Arapça'da cümle içerisinde yer değiştirme bakımından en esnek olan mef'ûl, mef'ûlün fihtir (Bkz.: 'Abdullatîf, 2003: 153).

3.2.1.4.3. Mef'ûlün Lieclih /Leh / Min Eclih

Fiilin yapılaş sebebini bildiren kelimeye denir (İbn 'Akîl, 1964: I, 574; el-Ğalâyîni, 1968: III, 44; ed-Dakr, ty.: 359; Mubârek, 1992: 210; el-Curcânî, 2003: 312).

Mef'ûlün Lieclihin Özellikleri

1- Mef'ûlün lieclih cümle içerisinde üç şekilde bulunur:

a- ال'sız olarak ve muzaf olmayarak kullanıldığında çoğu zaman mansuptur (İbn Hişâm, ty.(c): II, 228; İbn 'Akîl, 1964: I, 575; ed-Dakr, ty.: 360; el-Ğalâyînî, 1968: III, 43; Mubârek, 1992: 210; İbnu'l-Enbârî, ty.: 187).

زَيْتُ الْمَدِينَةِ إِكْرَامًا لِلْقَادِمِ (Şehir, gelecek olan kimseye hürmetten dolayı süslendi)
Çok az da olsa mecrur olabilmektedir.

وَمَنْ تَكُونُوا نَاصِرِيهِ يَنْصُرُ	مَنْ أَمَّكُمْ لِرَغْبَةِ جُبُرٍ
--------------------------------------	----------------------------------

Beyitte geçen لِرَغْبَةِ kelimesi رَغْبَةً anlamına gelmektedir.

b- ال ile marife olmuş ise çoğunlukla harf-i cer ile mecrur olur (İbn Hişâm, ty.(c): II, 228; İbn 'Akîl, 1964: I, 575; ed-Dakr, ty.: 360; el-Ğalâyînî, 1968: III, 44; Hasan, ty.: II, 226). سَافَرْتُ لِلرَّغْبَةِ فِي الْعِلْمِ.

Çok az da olsa mansup olabilmektedir.

وَلَوْ تَوَالَتْ زَمْرُ الْأَعْدَاءِ	لَا أَقْعَدُ الْجُبْنَ عَنِ الْمُهَيْجَاءِ
--------------------------------------	--

Yukarıdaki beyitte geçen الْجُبْنَ kelimesi لِلْجُبْنَ anlamına gelmektedir.

c- Muzaf olarak gelirse hem mansup olarak hem de ta'lil ifade eden harf-i cer ile mecrur olur (İbn 'Akîl, 1964: I, 578; İbn Hişâm, ty.(c): II, 230; ed-Dakr, ty.: 361; el-Ğalâyînî, 1968: III, 44; Hasan, ty.: II, 226; İbnu'l-Enbârî, ty.: 187).

تَرَكْتُ الْمَنْكَرَ خَشْيَةَ اللَّهِ / لَخَشْيَةِ اللَّهِ / مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ (Kötü şeyleri Allah'tan korkudan bıraktım)

2- Mef'ûlün lieclihin mansup olması için şu şartları taşıması gerekmektedir (İbn Hişâm, ty.(c): II, 225-226; el-Ğalâyînî, 1968: III, 41-42; ed-Dakr, ty.: 359-360; Mubârek, 1992: 210; 'Abdullatîf, 2003: 148-149; Uzun, 1997: 86-87; Koçak, 1992: 158).

a- Nekre ve kalbi mastar olmalıdır.

b- Fiilin yapılış sebebini bildirmelidir.

c- Mastarın fâiliyle fiilin fâili aynı olmalıdır.

d- Fiil ile mastar arasında uyum olmalıdır.

e- Fiil kendi mastarı dışında bir mastar olmalıdır.

Yukarıdaki şartlardan herhangi biri olmazsa mef'ûlün lieclih olan kelimenin ta'lil (sebeb) ifade eden harf-i cerlerden biriyle mecrur olarak gelmesi gerekir (İbn 'Akîl, 1964: I, 574; İbn Hişâm, ty.(c): II, 226; ed-Dakr, ty.: 360; el-Ğalâyînî, 1968: III, 42; Mubârek, 1992: 210).

3- Mef'ûlün lieclihte esas olan, fiilden sonra gelmesidir. Bununla birlikte, gerek mansup gerekse de harf-i cer ile mecrur olarak âmilinden yani fiilinden önce gelebilir (el-Ğalâyînî, 1968: III, 43; 'Abdullatîf, 2003: 149; İbnu'l-Enbârî, ty.: 189; İbn Cinnî, 2001: II, 159).

رَغْبَةً فِي الْعِلْمِ أَتَيْتُ (İlim öğrenme aşkıyla geldim)

لِلتِّجَارَةِ سَافَرْتُ (Ticaret için yola çıktım)

3.2.1.4.4. Mef'ûlün Ma'ah

مع anlamındaki وَاو harfinden sonra gelen ve birliktelik, beraberlik ifade eden mef'ûldür (İbn 'Akîl, 1964: I, 590). Öncesinde cümle bulunan مع anlamına gelen وَاو'dan sonra gelen ve fiilin bir şeyle birlikte yapıldığına delalet eden mef'ûldür (Uzun, 1997: 85).

Mef'ûlün Ma'ahın Özellikleri

1- Mef'ûlün ma'ah ile fiil arasında irtibatı مع anlamına gelen واو harfi sağlar. Bu itibarla, mef'ûlün ma'ahtan önce gelen واو harfi (vâv-ı ma'iyye) atıf vâvından farklıdır. Mef'ûlün maah ile atıf ve mâ'tûfun birbirine karıştırılmaması için şu iki hususa dikkat etmek gerekmektedir:

a. Cümlede atıf kuralına aykırı bir durumun bulunması gerekir (İbn 'Akîl, 1964: I, 594; 'Abdullatîf, 2003: 154; el-Ğalâyînî, 1968: III, 71; Mubârek, 1992: 213; ed-Dadr, ty.: 366; Koçak, 1992: 155).

Örneğin, قَمْتُ و زَيْدًا (Zeyd ile beraber kalktım) cümlesinde زَيْدًا kelimesi mef'ûlün ma'ah durumundadır. “و” da “vâv-ı ma'iyye”dir. Zira “vâv”ın atıf olması için “قمت” fiilindeki bitişik zamiri ayrı olarak tekrarlamak yani, “قمتُ أنا و زَيْدًا” (Ben ve Zeyd kalktık) demek gerekir. “أنا” zamiri tekrarlanmazsa, cümlede yukarıda da görüldüğü gibi “mef'ûlün ma'ah” ifadesi yer alır (Koçak, 1992: 155-156).

b. Anlamın atfa uygun olmaması gerekir ('Abdullatîf, 2003: 154; el-Ğalâyînî, 1968: III, 70; Mubârek, 1992: 213; ed-Dadr, ty.: 366; Koçak, 1992: 156).

Örneğin, حضرَ أحمدٌ و طلوعَ الشمسِ (Ahmet, güneş doğarken/güneşin doğuşuyla birlikte geldi) cümlesinde واو'dan sonra gelen kelime atıf yapılarak طلوعَ الشمسِ şeklinde okunursa cümle anlamsız olur. Çünkü bu takdirde cümle “Ahmet ve güneşin doğuşu geldi” diye anlamsız bir hale girer.

2- Mef'ûlün ma'ah cümlelerin temel unsuru değil yan unsuru olmalıdır. Yani cümle onsuz da kurulabilmelidir (el-Ğalâyînî, 1968: III, 68).

3- Mef'ûlün ma'ah *daima* mansuptur.

4- Mef'ûlün ma'ahın önünde cümle bulunmalıdır (el-Ğalâyînî, 1968: III, 69).

5- Fiilden ve birliktelik ifade ettiği kelimedenden önce gelmemelidir (İbn 'Akîl, 1964: I, 592; İbnu'l-Enbârî, ty.: 185; el-Ğalâyînî, 1968: III, 74; ed-Dadr, ty.: 365; 'Abdullatîf, 2003: 154; İbn Cinnî, 2001: II, 159).

الجبلَ سارَ و الجبلَ عليٌّ cümlesinde mef'ûlün ma'ah fiilden önce, سارَ و الجبلَ عليٌّ cümlesinde ise mef'ûlün bih birliktelik (musâhabe) ifade ettiği عليٌّ kelimesinden önce geldiğinden dolayı bu şekilde bir anlamlı ve kurallı cümle kurulamaz.

3.2.1.4.5. Mef'ûlün Mutlak

Fiilin anlamını pekiştiren, vurgulayan, hangi şekilde ve kaç kez yapıldığını açıklayan mansup mastardır (İbn 'Akîl, 1964: I, 557; el-Ğalâyînî, 1968: III, 29; el-Antâkî, ty.: 99; ed-Dadr, ty.: 361; Koçak, 1992: 150).

Mef'ûlün Mutlakın Özellikleri

1- Her zaman mansuptur (el-Ğalâyînî, 1968: III, 33).

2- Mef'ûlün mutlak, te'kid anlamı bildiren mastar ise fiilden sonra gelmek zorundadır; tarz ve sayı bildiren mastar ise soru veya şart edatı olmadığı müddetçe fiilden önce veya sonra da gelebilir (el-Ğalâyînî, 1968: III, 34).

3- Bir karine varsa mef'ûlün mutlağın âmili (fiil) düşebilir. Bunun için mastarın tarz veya sayı bildiren mastar olması gereklidir (el-Ğalâyînî, 1968: III, 34).

4- Mef'ûlün mutlakta esas olan mastarının fiilinden türemesidir. Bununla birlikte, eş anlamlı mastarlardan da mef'ûlün mutlak oluşturulabilir (Koçak, 1992: 151).

قعدتُ جلوسًا (Bir oturuşla oturdum) cümlesinde fiil olan kelime ile mef'ûlün mutlak olan mastarın fiili eş anlamlıdır. Ayrıca bazen, mef'ûlün mutlak olarak, rubai mastar yerine sülasi mastar da kullanılabilir. Bu durumda, fiil aynı köktendir (Koçak, 1992: 151). سافر صاحبنا سفرًا متعبًا (Arkadaşımız, yorucu bir yolculuk yaptı) cümlesinin fiili rubai iken mef'ûlün mutlak olan kelime ise cümlenin fiilinin sülasi köküne ait mastarıdır.

3.2.1.5. Hâl

Fiilin meydana geldiği anda, fâilin, mef'ûlün veya her ikisinin durumunu açıklamak için getirilen vasfa (niteliğe) hâl denir (Uzun, 1997: 42; ed-Dakr, ty.: 162).

Hâlin Özellikleri

1- Cümle içerisinde ism-i fâil, mübalağa ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdil hâl olabilir (Mubârek, 1992: 220; Uzun, 1997: 42).

2- Hâlde esas olan müfret olmaktır; bununla birlikte cümle (isim veya fiil cümlesi) veya şibih cümle (zarf veya câr-mecrûr) olabilir (Uzun, 1997: 43; Mubârek, 1992: 225; el-Ğalâyînî, 1968: III, 95-96; ed-Dakr, ty.: 169; Koçak, 1992: 162-163).

جاء زيدٌ راكضًا (Zeyd, koşarak geldi)

جاء سعيدٌ يضحك (Sait, gülererek geldi)

ذهب خالدٌ دمه متحدثًا (Halit, gözlerinden yaşlar süzülerek gitti)

رأيت الهلال بين السحاب (Bulutların arasında hilali gördüm)

جاء زيدٌ يده على رأسه (Zeyd, eli başının üzerinde geldi)

3- Mahallen veya takdirens mansuptur.

4- Cümlede hâl bir ve birden çok olabildiği gibi zülhâl de (hâl sahibi) bir ve birden çok olabilir (İbn 'Akîl, 1964: I, 651; İbn Mâlik, ty.: II, 348; ; İbn Hişâm, ty.(c): II, 335; el-Ğalâyînî, 1968: III, 106-107; ed-Dakr, ty.: 168; Mubârek, 1992: 224-225; Uzun, 1997: 42).

جئت ماشيًا مسرعًا (Hızlı hızlı yürüyerek geldim) cümlesinde iki tane hâl ve bir sahibi vardır.

5- Hâl, genel olarak nekre; zülhâl (hâl sahibi) ise marife olarak gelmektedir (İbn 'Akîl, 1964: I, 630, 633; el-Ğalâyînî, 1968: III, 78, 83; Koçak, 1992: 161; ed-Dakr, ty.: 164, 165; İbn Hişâm, ty.(c): II, 300, 308; Mubârek, 1992: 222; İbn Mâlik, ty.: II, 325, 331). Bununla birlikte, hâlin marife, zülhâlin ise nekre olduğu durumlar da vardır. Bu durumda hâl, zülhâlden önce gelmeli, zülhâle sıfat veya izafet ile tahsis edilmeli, kendinden önceki cümle ya olumsuz ya da soru cümlesi şeklinde olmalıdır (Mubârek, 1992: 222; İbn Hişâm, ty.(c): II, 309-314; İbn 'Akîl, 1964: I, 633 [2 nolu dipnot]; ed-Dakr, ty.: 165; el-Ğalâyînî, 1968: III, 83-84; İbn Mâlik, ty.: II, 331).

ما جاء أحدٌ إلا راكبًا (Binerek gelen dışında kimse gelmedi)

أ جاءك أحدٌ راكبًا (Sana birisi binmiş olarak geldi mi?)

جاءني صديقٌ حميمٌ طالبًا معونتي (Samimi dost yardım istemek için bana geldi)

6- Hâl ile zülhâl sayı ve cins bakımından uygun olmalıdır (Koçak, 1992: 164).

جاءت البنت ضاحكةً (Kız çocuğu, gülererek geldi)

ذهبوا مسرعين (Hızlı hızlı gittiler)

جاء الولد باكياً (Çocuk, ağlayarak geldi)

خرجنا متوجهين إلى اليمن (Yemen'e gitmek üzere yola çıktık)

7- Esas olan hâlin hem fiilden hem de sahibinden/zülhalden sonra gelmesidir. Bununla birlikte, hâlin vucûben ve cevâzen hem fiilden hem de sahibinden önce geldiği durumlar vardır (Bkz.: el-Ğalâyînî, 1968: III, 85-91; Mubârek, 1992: 224; ed-Dakr, ty.: 166-167; İbn 'Akîl, 1964: I, 643, 647; İbn Hişâm, ty.(c): II, 318-335; İbn Mâlik, ty.: II, 334-348; İbn Cinnî, 2001: II, 160).

3.2.1.6. Temyiz

Câmid, nekre ve mansûb bir isim olan temyîz, cümlede sayı, ağırlık, uzunluk, hacim, alan ölçüsü veya üstü kapalı anlatılan (kinayeli) lafızları veya cümledeki nisbeti açıklamaktadır (Sevinç, 2004: 108).

يومًا مكثت في القاهرة سبعة عشر يومًا (Kahire'de on yedi gün oturdum) cümlesinde يومًا kelimesi سبعة عشر (on yedi) sayısını açıklamaktadır.

Ölçüleri (vezn, keyl, misâha) ve sayıyı (aded) açıklayan temyiz cümle içindeki i'rabı şöyledir (el-Ğalâyînî, 1968: III, 110 vd.; Çörtü, 2006: 224 vd.):

a- Genel olarak mansuptur. باع التاجر قنطارًا قطنًا. (Tacir, bir kintar pamuk sattı)

b- باع التاجر قنطارًا من قطنٍ. (Tacir, bir kintar pamuk sattı) harf-i ceriyle mecrur olarak.

c- Muzafun ileyh olarak mecrur. باع التاجر قنطار قطنٍ. (Tacir, bir kintar pamuk sattı)

3.2.1.7. Müstesna

إلا ve benzeri edatlardan sonrakinin ifade ettiği hükmü, öncekilerin hükmünden çıkarmaya (Uzun, 1997: 64) "istisna" denir. İstisna edatından sonra gelen isme "müstesna", istisna edatından önce gelen isme de "müstesna minh" denir.

عاد المسافرون إلا أخاك (Kardeşin hariç yolcular geri döndü) cümlesinde istisna edatı "إلا", müstesna minh "المسافرون" ve müstesna da "أخاك" kelimeleridir. Bu cümlede "إلا" dan sonra gelen isim, önceki ismin hükmünün dışındadır.

إلا'dan sonra gelen müstesnanın i'rabı şu şekillerde olmaktadır:

a- Mansûb

1. Cümle olumlu ve müstesna minh cümlede geçiyorsa (el-Ğalâyînî, 1968: III, 126; Çörtü, 2006: 248; 'Abdullatîf, 2003: 170).

جاء الرجال إلا أحمد (Ahmet hariç adamlar geldi)

2. Müstesna, müstesna minhten önce gelirse (el-Ğalâyînî, 1968: III, 132).

ينجح إلا الكسول التلاميذ (Tembeller hariç öğrenciler başarılı olurlar)

3. Müstesna, müstesna minh grubundan değilse (el-Ğalâyînî, 1968: III, 132).

b- Müstesna minh cümlede var ve cümle olumsuz ise, müstesna ya mansup olur ya da müstesna minhten bedel olur yani aynı i'rabı alır (Çörtü, 2006: 248).

ما رأيتَ الأزهارَ إلاَّ الوردَ في الحديقة (Gül dışında bahçede çiçek görmedim) cümlesinde الورد müstesna iken ما رأيتَ الأزهارَ إلاَّ الوردَ في الحديقة cümlesinde aynı kelime bedeldir.

ما ذهبَ أحدٌ إلاَّ نجيباً (Necip dışında hiç kimse gelmedi) cümlesinde نجيباً kelimesi müstesna iken ما ذهبَ أحدٌ إلاَّ نجيباً cümlesinde نجيباً kelimesi bedeldir.

c- Cümlede müstesna minh yoksa, müstesna mahzuf müstesna minhin i'rabını alır (Çörtü, 2006: 248).

لا يفوز إلاَّ المجتهدُ (Sadece çalışan kazanır) cümlesinde müstesna olan المجتهدُ kelimesi fâil yerinde olduğu için merfû' olmuştur.

إلاَّ dışındaki istisna edatlarından sonra gelen müstesnanın i'rabı şu şekildedir:

a- Mecrur

1. غير ve سوى istisna edatları, kendilerinden sonra gelen müstesnalara muzaf oldukları için müstesna da muzafun ileyh olarak mecrur olur (Çörtü, 2006: 249).

قرأتُ الكتبَ سوى كتاب (Bir kitabın dışında kitapları okudum)

لا يخاف المؤمنُ غيرَ الله (Mü'min, Allah'tan başka kimseden korkmaz)

2. حاشا، خلا، حاشا، عدا istisna edatları harf-i cer olarak kabul edildikleri zaman kendilerinden sonra gelen müstesna mecrur olur (el-Ğalâyînî, 1968: III, 139; Çörtü, 2006: 249). جاء المعلمون خلا/حاشا/عدا عمر (Ömer dışında öğretmenler geldi)

b- Mansup

حاشا، خلا، حاشا، عدا fiil olarak kabul edildiklerinde veya başına masdar (ما)'sı gelince bunlardan sonraki kısım mef'ûl olduğundan mansuptur (Çörtü, 2006: 250).

غادرت القطاراتُ الحطّةَ ما خلا/ما عدا واحداً (Biri hariç trenler istasyonu terk etti)

3.2.2. Arapça'da Cümle Vurgusu

Türkçe'de olduğu gibi Arapça'da da cümle vurgusu bulunmaktadır. Bununla birlikte vurgu konusunun geçmişte ve günümüzde tam ve net bir şekilde ele alınmadığı dile getirilmektedir. Klasik dönem Arapça nahiv ve belâğat kitapları gözden geçirildiğinde bu husus açıkça görülmektedir. Vurgu terimini karşılayan herhangi bir kelime kullanılmakla birlikte, Arapça'da cümle vurgusu genellikle *kasr edatları ve yöntemleriyle* yapılmıştır (Akçay, 1994: 82, 84). Günümüzde ise vurgu üzerine araştırmalar yapıldığı görülmektedir; bu bağlamda vurgu kavramı Arapça'da "نبر" (www.arabization.org.ma, 2008; www.arabicacademy.org.eg, 2008) ya da "ضغط" (Bkz.: Bergsträsser, 1994: 72; www.arabization.org.ma, 2008; www.arabicacademy.org.eg, 2008) kelimeleri ile karşılanmaktadır. Bu noktada, Arap dil çalışmalarında bu kavramın hala tam olarak oturmadığı veya bir kavram kargaşasının olduğu ortaya çıkmaktadır. Merkezi Kahire'de bulunan Arap Dil Akademisi'nin (Mecma'u'l-luğati'l-'arabiyye) resmi internet sitesinde "vurgu" kavramı (İng. Accent) "نبر" ve (İng. Accent, Stress) "ضغط" kelimeleri ile karşılanırken; merkezi Fas'ın Rabat kentinde bulunan Arapçalaştırma Koordinasyon Ofisi'nin (Mektebetu tensiki't-ta'rib) resmi internet sitesinde (İng; Fr. Accent, Stress) "نبر" ve "تطويح" kelimeleri karşılanmaktadır. "Cümle vurgusu" kavramı Arap Dil Akademisi'nin resmi internet sitesinde "نبر الجملة" terkiibiyle, Arapçalaştırma Koordinasyon Ofisi'nin resmi internet sitesinde ise "نبر الجملة" ve "تطويح كلامي" terkipleriyle karşılanmıştır (www.arabicacademy.org.eg, 2008; www.arabization.org.ma, 2008).

Cümle vurgusu, "bir cümledeki kelimelerden birini öteki kelimelere göre daha baskılı söylemektir" (Rudeynî, 2002: 219'dan aktaran Yıldırım, 2003: 200; www.arabicacademy.org.eg, 2008).

İsim cümlesinde "vurgu" (nebr) takdim-tehir ile yapılır. İsim cümlesinin anlamına etki eden bu takdim-tehir, isim cümlesinde anlama etki etmeyen diğer çeşit takdim-tehirden farklıdır; zira birincisinde yerleri değişen kelimelerin görevi değişir, anlamı etkiler, ikincisinde ise görevleri değişmez ve anlamı etkilemez.

Bir başka deyişle, normal sıralamada takdim-tehir ile tahsis meydana gelir. Ancak gramer kuralı gereği takdim edilen kelime tahsis anlamı ifade etmez. Mesela, زيدٌ في الدار زيدٌ في الدار زيدٌ في الدار şeklinde haberin takdimi tahsis ifade eder, ancak زيدٌ في الدار زيدٌ في الدار زيدٌ في الدار (في) takdimi tahsis ifade etmez. Çünkü burada haber, mübtedayı tashih etmektedir (Sevinç, 2004: 163 [787 nolu dipnot]).

Arapça'da mübteda ve haberden oluşan cümlelerde mübteda ve haberden hangisinin vurgulanacağı, ortama göre belirlenir. Şu cümleyi ele alalım: أحمدٌ في الدار (Ahmet evdedir). Eğer bu cümle "kim evdedir?" sorusunun cevabı olarak verilirse, mübteda (Ahmet) vurgulanır. Fakat cümle "Ahmet nerededir?" sorusuna karşılık olarak söylenirse, haber (fi'd-dâri) vurgulanır (Yıldırım, 2003: 200).

Rudeynî'ye göre daha çok herhangi bir şüpheyi gidermeye yönelik olan düz cümle vurgusu Arapça dahil bütün dünya dillerinde aynıdır. Yani şu örnekte olduğu gibi bütün dillerde muhatabın dikkati cümle içindeki kelimelerden hangisine çekilmek isteniyor ve zihninde bir soru işaretinin kalmaması arzu ediliyorsa, o kelime daha vurgulu telaffuz edilir:

صَلَّيْتُ الْفَجْرَ فِي الْمَسْجِدِ (Sabah namazını mescitte kıldım.)

Buna göre, örnekte mescit kelimesi vurgulandığı takdirde namazın başka yerde değil, mescitte kılındığı mesajı verilmiş olur. Cümlede fecr kelimesi vurgulanırsa, mescitte kılınan namazın öğle, ikindi, akşam veya yatsı namazlarından biri değil, sadece sabah namazı olduğuna dikkat çekilmiş olur. Bunun yanında salleytu (namaz kıldım) fiili vurguya konu olursa, söz konusu namazın kılındığı mesajı verilir, böylece bu namazın kaçırıldığına ilişkin bir şüphe varsa giderilmiş olur (Rudeynî, 2002: 219'dan aktaran Yıldırım, 2003: 200-201; Ayr. bkz.: Akçay, 1994: 82).

Yukarıda değindimiz gibi, Arapça'da vurgu genellikle kasr edatları ve yöntemleriyle yapılmıştır. Kasr, belirli yöntemler kullanılarak bir şeyin başka bir şeyle tahsis edilmesi, onunla sınırlandırılmasıdır ('Atîk, ty.: 142; el-Hâşimî, 1984: 179; el-Cârim ve Emîn, 1999: 217; Uzun, 1997: 68; es-Suyûtî, 2002: II, 796). Kasr, aşağıdaki şu metod ve edatlar ile yapılır ('Atîk, ty.: 142; el-Hâşimî, 1984: 179; el-Cârim ve Emîn, 1999: 217-218; Sezer, 2001: 23; Akçay, 1994: 82-83):

1- Olumsuzluk (nefy) ve hariç tutma (istisna) : Bu tür vurguda cümlenin başına ما veya başka bir olumsuzluk edatı getirilir ve vurgulanacak öge 'إلا' dan sonra gelen ögedir.

ما شاعر إلا محمد عاكف (Mehmet Akif sadece şairdir), ما محمد عاكف إلا شاعر (Şair sadece Mehmet Akif'tir). İlk cümlede, Mehmet Akif'in sadece bir şair olduğu, filozof veya baytar olmadığı vurgulanır. İkinci cümlede ise, Mehmet Akif'ten başka şair olmadığı vurgulanır (Akçay, 1994: 82). Kasrın bu türü, muhatabın, dinleyeninin inkar ve ret ettiği veya şüphe duyduğu bir olay karşısında ya da inkar ve ret eder gibi görüldüğü durumlarda kullanılmaktadır (el-Hâşimî, 1984: 180 [1 nolu dipnot]).

2- İتما edatıyla: Bu tür vurguda cümlenin başına إتما edatı getirilir ve vurgu cümlenin sonundaki kelimededir.

إتما يخشى الله من عباده العلماء [Fatır, 28] (Allah'tan yalnızca alim kulları sakınır).

3- لا، لكن، بل gibi atıf harfleriyle:

صداقة الجاهل تعب لا راحة (Cahilin dostluğu rahatlık değil sıkıntıdır) cümlesinde لا'dan önce gelen تعب kelimesi sınırlandırılmış ve vurgulanmıştır.

لا أجد الخطاب لكن الشعر (Hitabette iyi değilim ama şiirde iyiyim) cümlesinde لكن'den sonra gelen الشعر kelimesi; ما وضع الإحسان في غير موضعه عدلاً بل ظلم (İyilik yerli yerinde olmazsa adalet değil zulümdür) cümlesinde ise بل'den sonra gelen ظلم kelimesi sınırlandırılmış ve vurgulanmıştır ('Atîk, ty.: 142-143).

4- Takdim-tehir ile: Arapça'da cümleler belli bir sözdizimine göre düzenlenir. Bununla birlikte, cümle öğelerinin yerleri değişebilmekte ve bunun sonucunda da cümlede birtakım anlam değişiklikleri ve farklılıkları meydana gelmektedir (Cündioğlu, 2005: 37, 38). Daha önce de değindimiz gibi, cümle içerisinde takdim-tehir bazen gramatikal (nahvi) sebeplerden ve zorunluluklardan yapılırken bazen de anlamı etkilemek ve anlama farklılıklar katmak için yapılmaktadır. Takdim-tehirin gramatikal yönü ilgili bölümlerde incelendiği için burada takdim-tehirin "anlam" üzerindeki etkisinden veyahut da başka bir ifadeyle sözdiziminin farklılaşmasının anlama ne tür farklılıklar kattığından bahsedilecektir.

Arapça'nın özelliklerinden biri de, cümlede önem verilmek istenen, önem verilen ve vurgulanan kelimenin, ögenin cümlenin başına getirilmesidir yani vurgu cümlenin başında bulunan kelime üzerindedir (Sîbeveyh, 1988: I, 34, 80-81; İbn-i Haldûn, 2004: II, 810; İbn Haldûn, ty.: I, 550-551; el-Curcânî, 1978: 84; ez-Zerkeşî, ty.: III, 235; el-Cârim,

2000: 393; Bergsträsser, 1994: 133). Bir başka ifadeyle de “Cümlenin başında bulunan kelimeler [vurgu bakımından] diğer kelimelerden daha kuvvetlidir” (Bergsträsser, 1994: 72). Örneğin “Bana Zeyd geldi” [زيدٌ جاءني] cümlesi ile “Zeyd bana geldi” [جاءني زيدٌ] cümlesi (işaret ettikleri anlam itibarıyla) farklıdır. Çünkü konuşanın önem verdiği ve vurgu yaptığı husus cümlenin başında zikrettiği kelimedir. “Zeyd bana geldi” cümlesi ile şahıstan çok (yani gelenin kim olduğundan çok) bizzat gelme fiiline vurgu yapılır. “Bana Zeyd geldi” cümlesiyle ise gelme fiilinden çok, şahsa vurgu yapılır (İbn-i Haldûn, 2004: II, 810; İbn Haldûn, ty.: I, 550-551; Bergsträsser, 1994: 133).

Fiil cümlesinde mef'ûl fâilden önce gelirse yani sözdizimi fiil-mef'ûl-fâil şeklinde gelirse vurgu mef'ûle kayar. Örneğin, كتب الرسالة عليّ (Ali mektup yazdı) cümlesinde vurgu mef'ûlün bih olan الرسالة kelimesindedir. Mef'ûl fiilden önce gelirse yani mef'ûl-fiil-fâil şeklinde gelirse yine vurgu mef'ûle kayar ve tahsis ifade eder.

Örneğin, أَيَّاكَ نَعْبُدُ وَ أَيَّاكَ نَسْتَعِينُ [Fatiha, 5] (*Sadece sana kulluk eder ve senden yardım dileriz*) ayetinde kulluk yapılacak olunan ve yardım istenilecek kimsenin başkası değil, sadece Allah olduğu bu şekilde ifade edilir (ez-Zerkeşî, ty.: III, 236).

Câr-mecrûr fiilden önce gelirse, öne alınan câr-mecrûr vurguyu üzerine çeker. Örneğin, [Bakara, 210] وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ (İşler Allah'a döndürülür) ayetinde câr-mecrûrun fiilden önce getirilmesiyle işlerin dönüp dolaşacağı kişinin sadece Allah olacağı vurgulanmıştır. Şayet câr-mecrûr, fiilden sonra gelseydi o zaman işlerin dönüp dolaşacağı yerin sadece Allah olmayacağı anlamı çıkardı ki, bu da imkansızdır ('Atîk, ty.: 138).

Teğabun, 1] [Teğabun, 1] (Mülk de övgü de ona aittir) ayetinde cümlenin haberi, hükümlerliliğin ve övgünün yalnızca Allah'a ait olduğunu ifade etmek, vurgulamak için mübtedasından önce getirilmiştir (ez-Zerkeşî, ty.: III, 236).

Hâl olan kelime fiilden önce gelirse vurgu hâl olan kelimeye kayar.

Örneğin, مُبَكَّرًا خَرَجْتُ إِلَى عَمَلِي (Erkenden işime gittim) cümlesinde işe gitme vaktinin erken olduğu vurgulanmak için hâl cümlenin başına getirilmiştir ('Atîk, ty.: 138).

Arapça'da bazı cümle öğelerinin yeri değişken olup vurguyu üzerlerine çekebilmekle birlikte, bazı öğelerin yeri sabit olup değişmemekte veya yeri değişen öğeler ise vurguyu üzerine çekememektedirler. Çünkü, takdim-tehir yapılacak öğeler mef'ûl, hâl, câr-mecrûr ve haber olarak sınırlandırılmıştır (ez-Zerkeşî, ty.: III, 236; 'Atîk, ty.: 138). Örneğin, cümlenin başında da gelebilen zarf (mef'ûlün fih) vurgu taşımaz (Sezer, 2001: 25).

أرسلتُ إليك رسالةً فيها أحلى التهاني (Dün, sana içinde en güzel tebrikler bulunan bir mektup gönderdim). Bir mef'ûl türü olan mef'ûlün maah da cümle başında fiilden önce ve sâhibu'l-hâlden önce gelemez (Bkz.: Mef'ûlün maah).

Türkçe ve Arapça'da cümle vurgusunu karşılaştığımızda şunlar ortaya çıkmaktadır:

1- Türkçe'de cümle öğelerinde esas olan, yardımcı öğelerden temel öğeye doğru dizilmektir. Bu itibarla, cümlenin en önemli öğesi, genellikle, yüklem veyahut da yüklemle en yakın kelime olmaktadır; yani, vurguyu belirleyen kıstas yüklem ve cümlenin diğer öğelerinin yüklemle münasebeti, yakınlık-uzaklık ilişkisidir. Türkçe'de cümle dizilişinin bir sonucu olarak, vurgunun cümlenin sonlarında ortaya çıktığı görülmektedir.

Arapça'da ise cümle, cümlenin ne ile başladığı esas alınarak tasnif ve tarif edildiğinden dolayı cümlenin ilk kelimesi önemlidir; yani vurguyu belirleyen kıstas Türkçe'nin aksine cümle öğelerinin yüklemle uzaklık-yakınlık ilişkisi değil, cümlenin başında bulunmasıdır. Türkçe'de düz isim ve fiil cümlesinin her ikisinde de vurgu genel olarak yük-

lemdeyken; Arapça'da yalnızca fiil cümlesinde vurgu yüklem (fiil) üzerinde, isim cümlesinde ise vurgu mübtedanın (özne) üzerindedir. Arapça ve Türkçe'de fiil cümlesindeki bu vurgu düz cümle yapılarında karşılıklı olarak, tam olarak olmasa da, yansıtılabilir.

2- Türkçe'de fiil ve isim cümlelerinin öğelerinin her biri yer değiştirilebilir, aynı kelimelerle farklı şekillerde cümleler oluşturulabilir ve dolayısıyla her bir cümle vurgunun yer değiştirmesinden dolayı farklı anlamlar gösterebilir.

Örneğin, "Ekmeği Ali yedi" cümlesinde özne görevinde olan "Ali" kelimesi esas olarak cümlenin nesnesi olan "ekmeği" kelimesinden önce getirilmiştir. Çünkü bu cümlede *ekmeği yiyen kimsenin Ali olduğu* vurgulanmak istenmiştir.

Arapça'da ise gerek isim gerekse de fiil cümlesinde her ögenin sadece vurguyu üzerine çekebilmek için yer değiştiremediği görülmektedir. İsim cümlesinde haber mübtedadan, fiil cümlesinde ise mef'ûlün fâil veya fiilden, hâlin fiilden ve câr-mecrûrun fiil ve mübtedadan önce gelmesi vurguyu bu kelimeler üzerine çekmektedir. Mef'ûlün maah gibi bazı öğelerin cümledeki yerleri değişmemekte, zarf gibi bazı öğeler yerleri değişse de vurguyu üzerine çekememektedirler. Arapça'da fiil cümlesi, isim cümlesine göre vurgu bakımından daha müsait ve esnektir. Ayrıca, cümle öğelerinin gramatikal zorunluluklardan ve sebeplerden dolayı yer değiştirmelerinin vurguya ve dolayısıyla cümlenin anlamına herhangi bir etkisi olmamaktadır.

Örneğin, *كتبها علي* (Ali onu yazdı) ve *كتب الرسالة علي* (Ali mektup yazdı) cümlelerinin dizilişi fiil-mef'ûl-fâil şeklindedir ve esas cümle dizilişinden (fiil-fâil-mef'ûl) farklıdır. Her iki cümlede mef'ûl fâilden önce gelmiştir. Birinci cümlede mef'ûlün fâilden önce gelmesi yalnızca gramatikal zorunluluktan dolayıdır ve vurguyu üzerine çekmemektedir. Fakat ikinci cümlenin mef'ûlü de her ne kadar birinci cümlenin mef'ûlü gibi fâilden önce gelse de burada gramatikal bir zorunluluk yoktur ve yalnızca mef'ûlü vurgulamak amacı vardır.

3- Arapça ve Türkçe'de vurgunun farklı ve benzer şekillerde ortaya konduğu görülmektedir. Arapça'da belli edatlar ve harflerle yapılan bir vurgu üslubu bulunmakta olup bu Türkçe'de yoktur. Arapça'da sonda gelmesi gereken ögenin başta gelmesi ile Türkçe'de önem verilen ögenin yükleme yaklaştırılmak suretiyle vurguyu üzerine çekmesi benzerlikler taşımaktadır. Vurgunun bu şeklinde, Arapça'da cümle ögesi sondan başa doğru gelerek, Türkçe'de ise cümle ögesi baştan sona doğru yani cümlenin sonunda bulunan yükleme yaklaşmak suretiyle vurguyu üzerine çekmektedir. Arapça ve Türkçe'de de cümle öğelerinin yerleri değiştirilmeksizin *tonlama* yoluyla istenilen öge vurgulanabilir veyahut da bu cümle farklı anlamlar ifade edebilir. Bu noktada, Muhammed 'Ali el-Hûlî şunları dile getirmektedir: "Cümlenin kelimeleri ve kelimelerin dizilişi sabit olduğu halde, bir cümlenin birden fazla tonlama şekliyle söylenip her söyleniş şeklinin farklı bir anlama sebep olması mümkündür. Cümlenin, kelimelerini değiştirmeksizin, tonlamayı değiştirme yoluyla haber, soru veya şaşırma cümlesi yapılması mümkündür. Böylece tonlama, cümlenin dilbilgisel anlam faktörlerinden biri olur. *قرأت كتابين أمس* cümlesinin, haber cümlesi, şaşırma cümlesi ya da soru cümlesi şeklinde söylenmesi mümkündür" (el-Hûlî, 2000: 43). Örneğin, Türkçe'de de "Çok akıllısın" cümlesi tonlama ile hem taltif, övme hem de istihza anlamı verebilir.

4. ARAPÇA VE TÜRKÇE'DE İSİM VE FİİL CÜMLESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. Arapça Ve Türkçe'de İsim Cümlesinin Karşılaştırılması

1- Arapça'da isim cümlesi müsnedun ileyhten (mübteda), Türkçe'de ise yüklemden hareketle tarif edilmektedir. Yani Arapça'da isim cümlesi tarif edilirken cümlenin isim veya isim soylu kelime ile başlaması esas alınırken haberin ne tür kelime, kelime grubu veyahut da cümle olduğu önemli değildir. Türkçe'de ise isim cümlesi tarif edilirken, cümlenin ne tür bir kelime ile başladığı esas alınmaz; sadece yüklem isim veya isim soylu bir kelime olduğu esas alınır ve yüklem başta, ortada veya sonda olması cümlenin isim cümlesi olmasını değiştirmez.

Arapça'da isim cümlesi *yapısı bakımından* cümle sınıflandırılması içinde değerlendirilirken, Türkçe'de isim cümlesi *yüklemi bakımından* cümle sınıflandırılması içinde değerlendirilmektedir.

2- Arapça'daki isim cümlesi ile Türkçe isim cümlesinin sözdizim düzeneği birbirine benzeşmektedir. Arapça'da mübteda ve haber adını alan ve temelde bu iki ana unsurdan oluşan isim cümlesinde; önce mübteda (Türkçe'deki karşılığı özne) ve daha sonra haber (Türkçe'deki karşılığı yüklem) bulunur (Gürkan, 2001: 56). Türkçe'de isim cümlesinde genel olarak özne başta, yüklem ise sonda bulunur. Çünkü Türkçe'de cümlenin ana unsuru olan yüklem çoğunlukla sonunda bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, Türkçe'de cümlenin ana unsuru yüklem cümlenin sonunda olup yardımcı unsurdan ana unsura doğru bir diziliş vardır (Karahana, 2004: 12; Ayr. bkz: Saraç, 2006: 67). Arapça'da ise temel öğe, genel olarak, başta olur ve yardımcı öğeler ondan sonra gelir.

3- Arapça ve Türkçe'de isim cümlesinin öğelerinin yerleri değişebilir. Türkçe'de isim cümlesinde bütün öğeler yer değiştirebilir. Bunun sonucunda, aynı kelimelerle kurulmuş birden çok isim cümlesinde anlam farklılıkları ortaya çıkar. Türkçe'de cümle öğelerinin dizilişindeki bu hareketlilik ve esneklik Türkçe'nin anlatım gücünü ve imkanlarını genişleten bir özelliktir (Karahana, 2004: 12). Arapça'da da isim cümlesinin temel öğeleri olan mübteda ve haberin yer değiştirdikleri görülmektedir (takdim-te'hir). Bu bazen gramatikal (nahvî) sebeplerden bazen de anlamsal (belağî) sebeplerden dolayı olmaktadır.

Örneğin, *في الدار رجل* (Evde bir adam vardır) cümlesinde, normalde mübtedasından sonra gelmesi gereken haberin mübtedadadan önce geldiği görülmektedir. Bunun sebebi normalde marife olarak gelmesi gereken mübtedanın nekre olarak gelmesi ve haberin de câr-mecrûr şeklinde gelmesidir. Bu şekilde gelen mübteda haberinden önce geldiği takdirde böyle bir terkip isnad terkibi değil sıfat terkibi (*رجل في الدار*: Evdeki bir adam) olacaktır. Böyle bir durumu ortadan kaldırmak için cümlenin temel dizilişinde bir değişikliğe gidilmiştir (Bkz.: İbn Ya'îş, ty.: I, 167-168). *في الدار رجل* cümlesinin Türkçe karşılığı "Evde bir adam vardır". Bu cümlenin öğelerinin yerlerinin değiştirilmesiyle beş tane daha cümle ortaya çıkar:

- Evde vardır bir adam.
- Vardır evde bir adam.
- Vardır bir adam evde.
- Bir adam vardır evde.

Bir adam evde vardır.

Bu cümlelerdeki öğelerin yer değiştirmesi aynı cümlelerin Arapçasındaki gibi gramatikal (nahvî) zorunluluklardan ve sebeplerden dolayı değil anlamsal sebeplerden dolayıdır.

4- Arapça'da isim cümlesinde cümlelerin haberi fiil cümlesi olabilmektedir. Arapça isim cümlesinin ikinci öğesi olan haberin fiil cümlesi olması durumunda Türkçe'deki fiil kökenli yüklemle gelen cümleler benzerlik taşır (Eren, 2000: 10). Haberi, fiil cümlesi şeklinde gelen isim cümleleri, Arapça'nın aksine Türkçe'de isim değil fiil cümlesidir (Çakır, 1994: 139). Arapça'da isim cümlesi kabul edilen bu yapıdaki cümle Türkçe'ye çevrildiğinde fiil cümlesine dönüşmektedir.

الطالب نجح في الإمتحانات cümlesi Arapça'da haberi fiil cümlesi olan bir isim cümlesi olarak kabul edilirken Türkçe'ye "Erkek öğrenci sınavlarda başarılı oldu" şeklinde fiil cümlesi formunda çevrilmektedir. Başka bir ifadeyle, Arapça metinde haber cümlesi olarak bulunan ifadelerin Türkçe karşılığı yüklem formunda olup, Arapça'daki gibi ayrı bir cümle fonksiyonu görmemektedir (Gürkan, 2001: 72). Arapça'da isim cümlesinin haberi zaman bildiren müştak isimlerden de oluşabilmektedir. Bu tür kelimeler Türkçe'de zaman ifadesi bildirmez. Örneğin, "yazan-yazar" kelimesi Türkçe'de yalnızca isim görevinde kullanılırken, kelimenin Arapça karşılığı olan "كاتب" kelimesi isim görevi gördüğü gibi belli şartları taşıdığından da fiil görevi görebilmektedir. Haberi müştak bir kelime olan Arapça isim cümlesi de Türkçe'ye çevrilirken fiil cümlesine dönüşmektedirler. Örneğin, أحمد كاتب الرسالة الآن cümlesi Arapça'da isim cümlesidir; fakat cümlelerin haberi olan كاتب kelimesi burada muzari fiil anlamı taşıdığından dolayı cümle Türkçe'ye "Ahmet, şu an mektup yazıyor" şeklinde fiil cümlesi olarak çevrilir.

5- Türkçe'de isim cümlesinin öznesi sadece isim ve isim soylu kelime olarak gelir. Arapça'da ise isim cümlesinin haberi isim ve isim soylu kelimelerin yanı sıra isim, fiil, şart cümlesi ve şibih cümle olarak da gelmektedir. Bundan dolayı, Türkçe cümle yapısında Arapça isim cümlesi ile benzerlik arz eden cümle genelde isim kökenli yüklemle gelen cümledir (Eren, 2000: 10).

6- Arapça'da isim cümlesinde birden fazla haber, Türkçe'de ise birden fazla yüklem bulunabilir.

7- Arapça'da isim cümlesinde mübtedanın hazfedildiği (düşürüldüğü) durumlar olduğu gibi Türkçe'de de isim cümlesinde öznenin düşürüldüğü durumlar bulunmaktadır. Benzer tek durum soru cümlesinin cevabında mübtedanın ve öznenin düşürülmesidir. Yine soru cümlesinin cevabında her iki dilde de haber ve yüklem düşürülmesi de benzer tek durumdur.

8- Türkçe'de isim cümlesi zaman bakımından geniş/şimdiki, rivayet geçmiş ve hikaye geçmiş zaman bildirir. Ekfilin gelecek zamanı olmadığından dolayı bunu "olmak" fiili yerine getirir (Edizkun, 1992: 344). Arapça'da isim cümlesi zaman bakımından geçmiş, şimdiki/geniş ve gelecek zaman bildirir (M. Şimşek, 1997: 137). Bu noktada, iki dilin benzerlik gösterdiği görülmektedir. Türkçe'de isim cümlesinde zaman ifadesi isim soylu yüklem sonuna eklenen ekfiilden anlaşılır. Arapça'da isim cümlesinin haberi câmid veya câmid hükmünde isim olduğunda cümlelerin başında كان gibi nâkis bir fiil gelmezse şimdiki/geniş zaman bildirir. Geçmiş zaman ifadesi isim cümlesinin başına gelen كان ile sağlanırken gelecek zaman ifadesi de yine isim cümlesinin başına gelen سيكون ile sağlanır. Bu noktada, haberi câmid ve câmid hükmünde isim olan isim cümlesi ile

Türkçe isim cümlesini zaman bakımından değerlendirdiğimizde şunlar ortaya çıkmaktadır:

a- Arapça'da isim cümlesi, başına كان gibi nâkıs bir fiil almadığında şimdiki/geniş zaman bildirirken; Türkçe'de isim cümlesinin isim soylu yüklemının sonuna eklenen –dir ekfiili geniş zaman bildirir. Arapça'da i- fiilini, olmak manasına gelen كون mastarıyla sağlarız. Ancak Türkçe'deki i- isim fiilinin şimdiki zaman çekimi, يكون şeklinde muzari fiille değil, sadece haberin isme isnat edilmesiyle sağlanır (M. Şimşek, 1997: 157). Ayrıca, isim cümlelerinde, kip eki taşımayan yüklem, geniş zaman kipindedir (Karahan, 2004: 96).

b- Arapça'da isim cümlesi, başına كان gibi nâkıs bir fiil aldığında geçmiş zaman ifade ederken; Türkçe'de isim cümlesinin isim soylu yüklemının sonuna eklenen –di ekfiili geçmiş zaman ifade eder.

c- Arapça'da isim cümlesinin başına سيكون geldiğinde gelecek zaman ifade ederken; Türkçe'de isim cümlesinde “olmak” fiili gelecek zaman ifade eder. Bu noktada, Arapça ile Türkçe isim cümlesinin benzerlik gösterdiği görülmektedir. Zira iki dilde de gelecek zaman ifadesi aynı fiille karşılanmaktadır.

Arapça isim cümlesi, haberi müştak isim, mazi veya muzari fiil olursa bunların taşıdıkları zaman ifadelerini bildirirler.

9- Arapça'da müzekkerlik ve müenneslik varken Türkçe'de böyle bir durum söz konusu değildir. Arapça'da isim cümlesinde mübteda ile haber arasında bu uyum zorunludur yani müzekker mübtedanın müzekker haberi, müennes mübtedanın da müennes haberi olur. Türkçe'de ise isim cümlesinin özne ve yüklemi arasında böyle bir ayrım yoktur; eril ve dişil için tek ve aynı yüklem kullanılır.

10- Arapça isim cümlesinin başına gelen كان ve grubundan bir kelime geldiğinde bu cümle yine isim cümlesi olarak değerlendirilir; fakat bu şekliyle Arapça isim cümlesi Türkçe'ye çevrildiğinde bazen fiil cümlesi formuna dönüştüğü görülmektedir. Bunun sebebi كان ve grubundaki kelimelerin ayrıca fiil işlevi de görmesidir.

Örneğin, الطالب ناجح cümlesi Türkçe'ye çevrildiğinde “Öğrenci başarılıdır” şeklinde isim cümlesi olarak çevrilirken, كان الطالب ناجحًا cümlesi Türkçe'ye çevrilirken “Öğrenci başarılı oldu/hale geldi” şeklinde fiil cümlesi olarak çevrilmektedir. Ayrıca, unutulmalıdır ki, aynı cümle Türkçe'ye “Öğrenci başarılıydı” şeklinde geçmiş zaman ifadelili bir isim cümlesi olarak da çevrilebilmektedir. Bunu, cümlelerin siyak-sibakı ve karineler belirlemektedir.

11- Türkçe'de isim cümlesinde cümle öğelerinin vurgu sebebiyle daha rahat yer değiştirdikleri görülmekte ve dolayısıyla vurgu cümlelerin her öğesine kayabilmektedir. Arapça'da cümle öğeleri her ne kadar yer değiştirse de bu çoğu zaman gramatikal zorunluluklardan, sebeplerden dolayı olmakta ve Türkçe'dekinin aksine öğelerin her yer değiştirmesinde vurgu söz konusu olmayabilmektedir.

12- Türkçe'de isim cümlesinde kullanılan bazı öğeler fiil cümlesinde de kullanılabilir. Fiil cümlesinde olup da isim cümlesinde kullanılmayan tek öğe “nesne”dir. Arapça'da ise isim ve fiil cümlesinin tek ortak öğesi “zarf”tır (Bulut, 2000: 129).

13- Türkçe'de isim cümlesinin yüklemi isim veya isim soylu bir kelime olduğundan dolayı daima durum bildirirken Arapça'da ise isim cümlesinin haberinin hem isim ve isim soylu kelime hem de fiil ve fiil soylu kelime olabilmesinden dolayı durum, oluş ve hareket bildirebilir.

14- Arapça'da isim cümlesinin öğeleri olan mübteda ile haberin sayı (nicelik) bakımından yani müfret, tesniye ve cem' olarak *her zaman* birbirlerine uyması gerekmektedir. Türkçe'de ise Arapça'daki gibi tesniye sigası yoktur; yani, Türkçe'de ikilik ifade eden kelimeler de tekildir. Yine Türkçe'de bazen çoğul olan öznenin tekil öznesi olabilmekteyken Arapça'da böyle bir uygulama yoktur.

Örneğin, öznesi çoğul olan "Öğrenciler başarılıdır" cümlesi yüklem sonundaki "-lar" çoğul eki düşürülerek "Öğrenciler başarılıdır" şeklinde de ifade edilirken aynı cümlenin Arapçası "الطلاب ناجحون" cümlesi haberi müfret olacak şekilde yani "الطلاب ناجح" şeklinde ifade edilemez.

15- Arapça'da mübteda ve haberi yan yana getirerek isim cümlesi oluşturulduğunda aralarında bağlantı kurmak için Türkçe'de olduğu gibi ayrıca bir cevher (ek) fiil getirilmez (Sevinç, 2004: 98 [99 nolu dipnot]). Türkçe'de isim cümlesi, özne ve ek fiil almış yüklemden oluşur. Bu ek fiil düşürülebilir. Kip eki taşımayan yükleme sahip isim cümleleri geniş zaman ifade eder. Anlamı pekiştirmek veya yükleme ihtimal anlamı katmak için de -dir ek fiili kullanılabilir (Karahan, 2004: 96; Gencan, 1971: 73; Korkmaz vdğ., 2001: 179; Banguoğlu, 1990: 536).

4.2. Arapça Ve Türkçe'de Fiil Cümlesinin Karşılaştırılması

1- Arapça'da fiil cümlesi, genellikle fiille başlayan cümledir. Arapça'da fiil cümlesi, isim cümlesindeki aksine müsneden hareketle tarif edilmiştir. Bu, fiil cümlesinin müsnedi olan fiilin cümle başında bulunma zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Eğer isim cümlesinde de cümlenin müsnedi olan haber de cümle başında gelseydi isim cümlesi de müsnedi esas alınarak tarif edilirdi. Türkçe'de ise fiil cümlesi, isim cümlesinde olduğu gibi yüklemi esas alınarak tarif edilmiştir. Tek fark ise, isim cümlesinin yüklemine isim ve isim soylu bir kelime olması iken fiil cümlesinin yüklemine fiil olmasıdır. Türkçe'de fiil cümlesinin fiilinin esas yeri cümlenin sonu olmakla birlikte cümlenin herhangi bir yerinde de bulunabilir ve bu, cümlenin fiil cümlesi olmasını etkilemez. Arapça'da ise fiil cümlesinde fiil her zaman cümlede başta bulunmak ve fâilden önce gelmek zorundadır. Bu kurala uyulmadığında ise cümle fiil cümlesi olmaktan çıkıp isim cümlesine dönüşür.

Arapça'da fiil cümlesi *yapısı bakımından* cümle sınıflandırılması içinde değerlendirilirken, Türkçe'de fiil cümlesi *yüklemi bakımından* cümle sınıflandırılması içinde değerlendirilmektedir.

2- Arapça'daki fiil cümlesi ile Türkçe'deki fiil cümlesinin öğelerinin sıralamasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Türkçe'de cümlenin sözdizim sıralaması; özne-nesne-yüklem şeklinde gerçekleşirken, Arapça fiil cümlesinin sıralaması; yüklem/fiil-özne/fâil-nesne/mef'ûl biçiminde olmaktadır. Aynı anlamları ifade eden Türkçe ve Arapça iki fiil cümlesi örneğini ele alalım:

TÜRKÇE ÖĞE DİZİLİŞİ 2 – 3 – 1			ARAPÇA ÖĞE DİZİLİŞİ 1 – 2 – 3		
Ahmet (2)	Topa (3)	Vurdu (1)	الكرة (3)	أحمد (2)	ضرب (1)
Zeynep (2)	Mektup (3)	Yazıyor (1)	رسالة (3)	زينب (2)	تكتب (1)

YÜKLEM / FİİL: (1), ÖZNE / FÂİL (2), NESNE / MEF'ÛL (3)

Görüldüğü gibi Türkçe yüklem, cümle sonunda yer alırken; Arapça fiil/yüklem cümlenin ilk kelimesidir (sağdan sola doğru). Türkçe cümlede özne başta iken; Arapça cümlenin öznesi ikinci sıradadır. Nesnelere de farklı konumdadır. Her dilin farklı cümle dizilişini bozmak veya bunları bire bir eşitlemek de mümkün değildir. Zira her bir ögenin yerini değiştirdiğimiz zaman, ya cümlenin türü değişir ya da vurgusu değişir. Bu sebeple anlam farkları ortaya çıkabilir. Dolayısıyla Arapça öğretimi ve ediniminde bu farkların göz önünde bulundurulması ve mukayeseli cümle dizilişi iyi bir şekilde ele alınmalı ve çok sayıda örnekle desteklenmelidir (Gürkan, 2001: 57-58).

3- Türkçe'de bildirme kipinde beş tane fiil varken Arapça'da ise mazi ve muzari olarak iki tanedir. Muzari fiil de hâl (şimdiki zaman-geniş zaman), müstakbel (gelecek zaman) bildirir. Fiillerin yalın zamanları Türkçe'den hareketle Arapça ile mukayese edildiğinde aşağıdaki şu tablo ortaya çıkmaktadır:

TÜRKÇE		ARAPÇA	
HİKAYE GEÇMİŞ ZAMAN	Bir mektup yazdım.	Yalın mazi fiil	كُتِبَتْ رِسَالَةٌ
	Bir mektup yazdım.	Mazi fiil+قَدْ	قَدْ كُتِبَتْ رِسَالَةٌ
	Dün bir mektup yazdım.	İsm-i fâilin mef'ûlüne izafeti ve geçmiş zaman karinesiyle	أَنَا كَاتِبُ رِسَالَةٍ أَمْسَ
	Dün bir mektup yazdım.	İsm-i fâilin mef'ulü yoksa; tenvinli olarak geçmiş zaman karinesiyle	أَنَا كَاتِبٌ أَمْسَ
RİVAYET GEÇMİŞ ZAMAN	Bir mektup yazmışım.	Yalın mazi fiil	كُتِبَتْ رِسَالَةٌ
	Bir mektup yazmışım.	Mazi fiil+قَدْ	قَدْ كُتِبَتْ رِسَالَةٌ
	Bir mektup yazmışım.	Anlatma fiilleriyle birlikte	يُقَالُ إِنِّي كُتِبْتُ رِسَالَةٌ
	Dün bir mektup yazmışım.	İsm-i fâilin mef'ûlüne izafeti ve geçmiş zaman karinesiyle	أَنَا كَاتِبُ رِسَالَةٍ أَمْسَ
	Dün bir mektup yazmışım.	İsm-i fâilin mef'ulü yoksa; tenvinli olarak geçmiş zaman karinesiyle	أَنَا كَاتِبٌ أَمْسَ
ŞİMDİKİ ZAMAN	Bir mektup yazıyorum.	Yalın muzari fiil	أَكْتُبُ رِسَالَةً
	(Hâlâ) Mektup yazmaktayım.	ما زال ve ما دام gibi yapılardan sonra	ما زِلْتُ أَكْتُبُ رِسَالَةً
	Bir mektup yazıyorum.	İsm-i fâil	أَنَا كَاتِبُ رِسَالَةٍ
GENİŞ ZAMAN	Bir mektup yazıyorum.	Yalın muzari fiil	أَكْتُبُ رِسَالَةً
	Bir mektup yazıyorum.	İsm-i fâil	أَنَا كَاتِبُ رِسَالَةٍ
GELECEK ZAMAN	Bir mektup yazacağım.	Yalın muzari fiil	أَكْتُبُ رِسَالَةً
	Bir mektup yazacağım	İsm-i fâil	أَنَا كَاتِبُ رِسَالَةٍ

Tabloda da görüldüğü gibi Türkçe'deki hikaye geçmiş zaman Arapça'da dört şekilde karşılanmaktadır. Bunların ilk ikisi sadece fiil cümlesinde, son ikisi de sadece isim cümlesinde “haber” olarak kullanılmaktadır.

Türkçe'deki rivayet geçmiş zaman Arapça'da beş şekilde karşılanmaktadır. Bunların ilk üçü sadece fiil cümlesinde, son ikisi de sadece isim cümlesinde “haber” olarak kul-

lanılmaktadır.

Arapça'da yalın mazi ve mazi+قد, hem hikaye geçmiş hem de rivayet geçmiş zamanı ifade etmektedir. Bu fiillerin hikaye geçmiş ya da rivayet geçmiş ifade ettiği, kullanıldığı cümledeki siyak-sibak ilişkisi, anlatım üslubu, lafzi ve manevi karineler vb. ile ortaya çıkar.

Türkçe'de şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman ayrı kiplerle karşılanırken, Arapça'da bu üç zaman muzari fiille karşılanmaktadır.

Yukarıda tablodada görüldüğü üzere, قد edatı belirli geçmiş zaman eki -dı ve belirsiz geçmiş zaman eki -mış, كان fiili ek eylem -du, س ve سوف harfleri gelecek zaman eki -acak'ı karşılamaktadır (İşler, 2003: 64).

Türkçe ile Arapça'nın zamanları karşılaştırıldığında şu farklılıklar ortaya çıkmaktadır (İşler, 2003: 65):

- ✓ Geçmiş zaman kiplerinde kullanılan فعل aynı zamanda geçmiş zaman fiil köküdür. Arapçada fiil köküyle geçmiş zaman kipinin üçüncü şahıs için aynı olması, Türkçedeki fiil kökü + geçmiş zaman ekine göre yapısal farklılık göstermektedir. Söz konusu فعل kipinin diğer şahıslara göre çekimi vardır.
- ✓ Arapçada yakın geçmiş için kullanılan فعل + قد bileşik yapısı Türkçenin yalın zamanlarından belirli geçmiş zamanı karşılamaktadır.
- ✓ يفعل Arapçada şimdiki, geniş ve gelecek zaman için kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu yapıdaki ي (حرف المضارعة) Türkçenin üç zaman eki -iyor, -r, -acak eklerini karşılamaktadır.
- ✓ فاعل kipinin Arapçada gelecek zaman için kullanılmasının Türkçede benzeri yoktur.

İki dilin zamanları arasındaki bu farklılıklardan dolayı anadili Türkçe olan bir kimşenin Arapça'nın zamanlarını öğrenmede birtakım zorluklar yaşayacağı muhtemeldir. Muhtemel zorluklar şunlardır (İşler, 2003: 65-67):

- ✓ Arapçanın zamirlerinin sayısının (14) Türkçenin zamirlerinden (6) bir hayli fazla olması, gerek geçmiş zaman kipi فعل, gerekse şimdiki zaman, geniş zaman, ve gelecek zaman kipi يفعل nun çekim ve kullanımlarında öğrencilerin başlangıç ve orta düzeyde güçlüklerle karşılaşmasına yol açacaktır. Çünkü öğrenciler, söz konusu fiil kullanımlarında anadilinde olmayan ikil ve dişil zamirlerine göre fiil çekimiyle karşılaşacaklardır.
- ✓ Türkçenin yalın zamanlarından belirli geçmiş zamanın Arapçada hem فعل, hem de فعل + قد bileşik yapısıyla karşılanması yapısal ve anlamsal güçlüğüne yol açacaktır. Dolayısıyla öğrencilerin iki yapıyı birbirinin yerine yanlış bir şekilde kullanması beklenmektedir.
- ✓ Türkçede çok kullanılan belirsiz geçmiş zamanın Arapçada birebir karşılığı olmaması, öğrencileri düşündüklerini Arapça ifade ederken farklı kullanımlara sevkedecektir. Esasen Araplar, bizim belirsiz geçmiş zaman kipiyle ifade ettiğimizi belirli geçmiş zaman kipi فعل (الماضي البسيط) ile ifade etmektedirler. Dolayısıyla öğrencinin başlangıçta فعل kipini belirli geçmiş zaman olarak öğrenmesi zihninde bir karışıklığa yol açacak ve belirsiz geçmiş zamanda ifade

etmek istediğini kimi zaman **قد + فعل** (الماضي القريب) veya **قد + فعل** (الماضي البعيد) kipiyle dile getirmesine neden olacaktır.

- ✓ Arapçanın **قد + فعل** bileşik yapısı yalnızca Türkçenin belirsiz geçmiş zaman hikâyesini; **كان + يفعل** bileşik yapısı şimdiki zamanın hikâyesini karşılamaktadır. Bu durum öğrencinin anadilinde kullandığı çeşitli bileşik zamanlı yapıların Arapçada karşılığını bulamamasına yol açacak ve dolayısıyla kendisini ifade ederken bir takım güçlüklerle karşılaşmasına neden olacaktır.
- ✓ **فعل** kipinin şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman için kullanılması aynı ögenin farklı ortamlar için kullanılması durumudur. Bu durum, anadili Türkçe olanları aynı ögeyi farklı ortamlarda kullanma güçlüğüyle karşı karşıya getirecektir. Ancak bu zorluk anadili Arapça olanların Türkçe öğrenmeleri durumunda daha fazla olacaktır. Çünkü onlar farklı ortamlar için farklı ögeler kullanmakla karşı karşıya kalacaklardır.
- ✓ Arapçada gelecek zaman için kullanılan tenvinli **فاعل** kipi anadili Türkçe olanlar için yeni bir durum olacaktır. Bu kipi, gelecek zaman için kullanılan **يفعل** ile **سوف + يفعل** / **سوف + يفعل** kiplerinin yanısıra kullanılacak olması aynı anlamda kullanılan çeşitli yapıları ayırt etme güçlüğüne yol açacak, ayrıca gelecek zaman için Türkçede karşılığı olan **سوف + يفعل** / **سوف + يفعل** kipi daha fazla kullanılmasına neden olacaktır. Başka bir deyişle anadili Türkçe olanlar **فاعل** kipini **سوف + يفعل** / **سوف + يفعل** kipine nazaran daha az kullanma eğiliminde olacaktır.

Bu mukayesede yalnızca yalın fiiller ele alınmış; tasarlama (dilek) kiplerine, bileşik yapılara çalışmanın hacmini arttıracığından ve bunları ele alan çalışmalar olduğundan dolayı yer verilmemiştir (Geniş bilgi için bkz.: M. Şimşek, 1997: 147-158; İşler, 2003: 65-67).

4- Türkçe’de fiil cümlesinde gerçek, gizli ve sözde özne olmak üzere üç çeşit özne görülmekteyken Arapça’da ise nâib-i fâilî de fâil hükmünde kabul edersek iki tanedir. Türkçe’deki gerçek özne fiilin çatısına göre belirlenir. Etken, dönüşlü ve işteş fiillerle kurulmuş cümlelerin özneleri gerçek öznedir. Bunun Arapça’daki karşılığı aynı çatılı fiillerle kurulmuş olan sarîh isim olarak bulunan fâildir.

Ali okula gitti.	ذهب علي إلى المدرسة
-------------------------	----------------------------

Türkçe’deki yüklem sonundaki şahıs eki olan “gizli özne” Arapça’da fiilin sonuna eklenen açık ve gizli zamirdir.

Bahçede top oynadı k .	لعبنا كرة في الحديقة
Yolculuk yapıyor. (O)	يسافر (هو)

Türkçe’deki sözde öznenin Arapça’daki karşılığı “nâib-i fâil”dir. Her iki dilde de bu ögeler edilgen/mechûl fiil ile kullanılır.

Talep kabul edildi.	قَبِلَ الطلب
----------------------------	---------------------

5- Türkçe’de fiil cümlesinin tümleçleri nesne, dolaylı tümleç ve zarf olmak üzere üç tanedir. Türkçe’deki nesnenin Arapça’daki karşılığı “mef’ûlün bih”tir. Belirtili nesne, mef’ûlün bihin başına harf-i tarif (ال) getirilerek yapılır. Belirtisiz nesne de ise mef’ûlün bih harf-i tarifsiz olarak kullanılır.

Muhammet kitabı okudu.	قرأ محمد الكتاب
Muhammet (bir) kitap okudu.	قرأ محمد كتاباً

Türkçe'deki dolaylı tümleç görevi gören kelime, Arapça aynı işleve sahip harf-i cer denilen bir isimle beraber ya da zarf ve onu takip eden mecrur bir isim (Gürkan, 2001: 59) ile karşılanır. Yönelme hali eki “-a/-e” إلى harf-i ceri, bulunma hali eki “-da/-de” في harf-i ceri ve uzaklaşma/ayrılma hali eki “-dan/-den” ise عن/من harf-i ceriyle ifade edilebilir.

Ali tiyatroya gitti.	ذهب علي إلى المسرح
Ali durakta bekliyor.	يقف علي في الموقف
Ali üniversiteden mezun oldu.	تخرج علي من الجامعة

Türkçe'de zarf işlevi gören kelime Arapça'da mef'ûlün fih, mef'ûlün lieclih, mef'ûlün mutlak, mef'ûlün maah ve hâl ile karşılanır.

Tren saat beşte hareket edecek.	ستنتقل القطار الساعة الخامسة
Kitap almak için kütüphaneye uğradı.	مرّ بالمكتبة لإستعارة الكتاب
Adam bana bir kere baktı.	نظر الرجل إلي نظرة
Ali, gün doğarken geldi.	حضر علي و طلوع الشمس
İşe yürüyerek giderim.	أذهب إلى عملي ماشياً

6- Arapça'daki mef'ûllerin bir kısmı Türkçe'de karşılanabilirken, bir kısmı da tam olarak karşılanamamaktadır. Aşağıda da görüldüğü gibi mef'ûller Türkçe'de tümleçlere tekabül etmektedir.

- Mef'ûlün bih : Nesne
- Mef'ûlün mutlak : Zarf tümleci
- Mef'ûlün lieclih : Zarf tümleci
- Mef'ûlün fih : Dolaylı tümleç, zarf tümleci
- Mef'ûlün maah : Zarf

Muhammet kitabı okudu.	قرأ محمد الكتاب
Ali, gün doğarken geldi.	حضر علي و طلوع الشمس
Kitap almak için kütüphaneye uğradı	مرّ بالمكتبة لإستعارة الكتاب
Ali durakta her gün bekliyor.	يقف علي في الموقف كل يوم
İşe yürüyerek giderim.	أذهب إلى عملي ماشياً

7- Arapça'da cümlelerin öğeleri, cümledeki görevlerinden ve i'rablarından tanınır (Hasan, ty.: I, 72). Cümle öğelerinin düzenlenmesine, cümle anlamının oluşturulmasına katkıda bulunan irab sayesinde; birden fazla anlam taşıması muhtemel olan bir lafzın cümle içerisinde hangi anlamıyla tebarüz ettiğini, cümlelerin hangi öğesi olduğunu tespit etmek mümkündür (Kaya, 2000: 76). Türkçe'de ise, cümle öğeleri, cümledeki görevleri yanı sıra aldıkları eklerle de tanınır. Özne ve belirtisiz nesne ise ek almadıklarından dolayı cümle içindeki görevlerinden tanınırlar.

Aşağıdaki üç Arapça cümlede geçen “الهلل” kelimesi cümle içindeki farklı işlev görmesine göre yani farklı öge olmasına göre i'râb almaktadır.

Hilal çıktı.	طَلَعَ الْهَيْلَالُ
İnsanlar hilali seyretti.	شَاهَدَ النَّاسُ الْهَيْلَالَ
Topluluk, hilale sevindi.	فَرِحَ الْقَوْمُ بِالْهَيْلَالِ

“الهلل” kelimesi birinci cümlede “fâil” olduğundan dolayı merfû‘, ikinci cümlede “sarih mef’ûlün bih” olduğundan dolayı mansup, üçüncü cümlede ise “ğayr-i sarih mef’ûlün bih” olduğundan dolayı mecrurdur. Görüldüğü üzere kelimenin cümle içinde hangi öge olduğu o kelimenin irabından anlaşılabilir. “Hilal” kelimesi, birinci cümlelerin Türkçesinde “özne” konumunda olduğundan ek almamış, ikinci cümlede “belirtili nesne” olduğundan –i çekim ekini almış ve üçüncü cümlede ise “dolaylı tümleç” olduğundan dolayı –e çekim ekini almıştır. Arapça’da hareketlerin yaptığı görevi, Türkçe’de kelimelerin sonlarına eklenen ekler yapmaktadır.

Aşağıdaki tabloda Türkçe fiil cümlesinde bulunan öğelerin cümle içindeki görünümlerinin Arapça’da nasıl oluştuğunu göstermeye çalışalım.

TÜRKÇE		ARAPÇA	
ÖGELER	CÜMLE İÇİNDEKİ GÖRÜNÜŞÜ	ÖGELER	CÜMLE İÇİNDEKİ GÖRÜNÜŞÜ
Yüklem	Genel olarak cümlelerin sonunda yer alır ve kelimenin yapısının fiil soylu olmasından anlaşılır. Sonuna şahıs ekleri gelir veya yalın haldedir.	Fiil	Cümlelerin başında gelir ve kelimenin yapısının fiil soylu olmasından anlaşılır. Mazi ve muzari fiilde şahıs ifadesi, fiilin yalın olmasından, merfû‘ veyahut da fiilin sonuna eklenen muttasıl zamirlerden anlaşılır.
Özne	Ek almaz ve cümlede başta gelir.	Fâil	Cümle içerisinde fiilden sonra merfû‘ olarak gelir.
Belirtili Nesne	Kelimenin sonuna –ı,i; -u,ü çekim ekleri eklenir ve yüklem ile özne arasında gelir.	Mef’ûlün bih	Harf-i tarifli ve mansub olarak cümlelerin sonunda gelir
Belirtisiz Nesne	Ek almaz ve yüklem ile özne arasında gelir.	Mef’ûlün bih	Harf-i tarifsiz ve mansub olarak cümlelerin sonunda gelir.
Dolaylı Tümleç	Kelimenin sonuna –e, -de, -den ekleri eklenir ve özne ile nesne arasında gelir.	Başına من، عن، في، Başına إلى gelmiş kelime grubu	İrab bakımından kelimenin sonu mecrur olur ve cümle sonunda bulunur.
Zarf	Ekli-eksiz kelime, kelime grupları ve tamlama olarak özne ile nesne arasında gelir.	Mef’ûlün mutlak, Mef’ûlün lieclih, Mef’ûlün fih, Mef’ûlün maah, Hâl	İrab bakımından kelimenin sonu merfû‘, mansûb ve mecrûr olabilir. Cümle olarak da gelebilir.

8- Çekimli fiillerdeki kişi ekleri aynı zamanda cümlelerin öznesi olduğundan dolayı şahıs zamirleri kullanılmayabilmektedir (Abatay vdğ., 2003: 33; Gencan, 1971: 121; Edizkun, 1992: 333). Örneğin, “Onu sabahleyin bahçede gördüm” cümlesinde, cümlelerin

yüklemi olan “gördüm” fiiline eklenmiş olan “-m” kişi eki “ben” şahıs zamirine tekabül edip özne görevindedir. Eğer cümlede dikkat şahıs (özne) üzerine çekilmek ve şahıs pekiştirilmek istendiğinde kişi zamiri olan özneleri cümlede zikretmek gerekir (Edizkun, 1992: 333; Gencan, 1971: 121; Abatay vdğ., 2003: 34; Banguoğlu, 1990: 539). Örneğin, “Seni çok seviyorum” cümlesinde eğer özne vurgulanmak, öne çıkarılmak istenirse cümleye “ben” şahıs zamiri eklenerek cümle “Ben, seni çok seviyorum” şeklinde söylenir. Arapça’da da buna benzer bir durum vardır. Bir fiil cümlesinde fâil, fiile takdim edildiğinde oluşan isim cümlesinde başa geçen munfasıl zamir mübteda olur ve böylece mübteda tahsis anlamı ifade eder; başka bir ifadeyle de mübteda öne çıkarılır, vurgulanır (el-Hâşimî, 1984: 181).

Örneğin, “رأيتُ معلّمي في حديقة المدرسة في صباح اليوم” (Bu sabah öğretmenimi okulun bahçesinde gördüm) cümlesi “أنا رأيتُ معلّمي في حديقة المدرسة في صباح اليوم” şeklinde isim cümlesine çevrildiğinde mübteda (özne) öne çıkarılır ve “Ben, bu sabah öğretmenimi okulun bahçesinde gördüm” anlamına gelir. Arapça’nın bu hususta Türkçe’den farklılık gösterdiği tek nokta fiil cümlesinin fâilinin fiile takdimi ile cümle başına getirilen munfasıl zamir vasıtasıyla fiil cümlesinin isim cümlesine dönüştürülmesidir. Türkçe’de cümle, Arapça’nın aksine isim cümlesine dönüşmez ve fiil cümlesi olarak kalır.

9- Türkçe’de tümleçler, Arapça’daki mef’ûllere göre cümle içerisinde yer değiştirme bakımından daha esnektir. Arapça’da cümle içerisinde yer değiştirme bakımından en esnek olan mef’ûl, mef’ûlün fihtir (Bkz.: ‘Abdullatîf, 2003: 153). Mef’ûlün bih, mef’ûlün lieclih ve mef’ûlün mutlak da cümle içerisinde asli yerlerinin dışında cümle içerisinde farklı yerlerde bulunabilirken; mef’ûlün mutlak daima cümle sonunda gelmektedir.

10- Türkçe’de bir fiil cümlesinde birden fazla özne, nesne, tümleç bulunur; ama yüklem daima bir tanedir. Arapça’da fiil cümlesinde fiil ve fâil tektir; ilk fâilden sonra gelen fâil görevindeki kelimeler fâil değil, fâilin ma’tûfun ileyhi olarak kabul edilirler. Mef’ûl ve hâl birden fazla olabilir.

11- Arapça ve Türkçe’de fiil cümlesinin en önemli ögesi fiil/yüklemdir. Zira her iki dilde de fiil cümlesinde hüküm bildiren öğedir.

12- Türkçe’de fiil cümlesinin yüklemine yer değiştirme bakımından Arapça fiil cümlesinin fiiline oranla daha esnek olduğu görülmektedir. Türkçe’de yüklem esas yeri cümle sonu olmakla birlikte yüklem cümle başında ve sonunda bulunur ve bu durum cümle fiil cümlesi olma durumunu bozamaz; yani cümle yine fiil cümlesidir. Yüklem sonda değil de cümle herhangi bir tarafında bulunması fiil cümlesini “devrik fiil cümlesi”ne dönüştürür. Arapça’da ise fiil cümlesinin fiili başta bulunmak zorundadır. Fiil, şayet fâilden sonra gelecek olursa bu cümle fiil cümlesinden isim cümlesine dönüşür. Ayrıca, Arapça’da fiil cümlesinin fâili dışındaki diğer öğeleri fiilden önce gelseler bile cümle yine fiil cümlesi olarak kabul edilmektedir.

13- Türkçe’de fiil cümlesi sadece çekimli bir fiilden oluşabilir. Çünkü bu çekimli fiil aynı zamanda cümle öznesi olan şahıs ekini de bünyesinde barındırmaktadır. Örneğin, sadece çekimli bir fiilden oluşan “Geldim” cümlesinde “geldi” geçmiş zamanlı bir yüklem ve –m şahıs eki de cümle öznesidir. Benzer bir durum Arapça’da vardır. Çekimli bir fiilin sonuna ilave edilmiş muttasıl zamirler fâil konumundadır. Örneğin, ذهبُ cümlesinde ذهبُ fiil ve تُ muttasıl zamiri de fâildir.

14- Arapça’da fiil cümlesinin fâilinin her ne kadar düşürülebileceği yönünde görüşler olsa da esas olan cümle iki temel ögesinden biri olan fâilin cümle içerisinde bulunmasıdır. Türkçe’de ise fiil cümlesinin öznenin cümleden düşürülebildiği durumlar vardır.

15- Arapça’da fiil cümlesinin bir ögesi olan nâib-i fâil, her ne kadar fâilin hükmüne

tabi olsa da, bir fâil gibi değerlendirilmemiş; mef'ûl gibi amel ettiği söylenmiştir. Zira mef'ûl gibi nâib-i fâil de etkileyen değil etkilenen ögedir. Nâib-i fâilin Türkçe'deki karşılığı olan sözde özne ise çoğunlukla bir özne türü kabul edilmiştir. Bunun yanında edilgen çatılı fiillerle kurulmuş fiil cümlesinde sözde özne olarak bulunan ögenin esasında nesne olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır. Gerek Arapça'da gerekse de Türkçe'de meçhul/edilgen çatılı fiillerle kurulmuş fiil cümlelerindeki nâib-i fâil ve sözde öznenin mef'ûl/nesne gibi değerlendirilmesi paralellik arz etmektedir. Arapça'da fiil cümlesinin bir ögesi olan nâib-i fâilin kullanılmasının birçok sebebi vardır. Bunlardan Türkçe'deki sözde özne ile aynı amaçla kullanılan tek ortak nokta, cümlede fâil/özne yerine yapılan işin yani fiilin/yüklemün ön plana çıkarılmasıdır.

16- Arapça ve Türkçe'de fiil cümlesi, isim cümlesine göre daha fazla kullanılmaktadır (Abatay vdğ., 2003: 70; el-Cârim, 2000: 392).

17- Arapça'da fiil cümlesi "fiil" ile başlar; çünkü Arapça'da fiil cümlesinde öne çıkarılmak istenen olayı yapan yani fâil değil, meydana gelen olay yani fiildir. Bu itibarla, Arapça'nın eylem-merkezli bir dil olduğu söylenebilir. Türkçe'de yüklem he ne kadar başta bulunmasa ve özne-merkezli bir dil olsa da, fiil cümlesinde Arapça'daki gibi esas olan öznenin değil, yüklemün öne çıkarılmasıdır (Cündioğlu, 2005: 38; el-Cârim, 2000: 392). Başka bir ifadeyle, Arapça ve Türkçe'de fiil cümlelerinin yapıları, yüklemelerinin yerleri farklı olsa da fiil cümlesinde "eylem" öne çıkarılır, vurgulanır.

18- Türkçe'de fiil cümlesinde öge düşmesi olabilir; özne, yüklem ve diğer öğeler cümleden düşürülebilir (Bkz.: Gencan, 1971: 121-122; Edizkun, 1992: 330; Erkul, 2004: 24, 27; Saraç, 2006: 68, 74). Arapça'da da fiil cümlesinde öge düşmesi (hazf) olabilir; fiil, mef'ûlün bih, hâl, temyiz, müstesna cümleden düşürülebilir. Fâil, cümlelerin temel unsurundan biri olsa da, cümleden düşürülebilir yönünde görüşler de vardır. Görüldüğü üzere, sebepleri ve amaçları farklı olsa da Arapça ve Türkçe'de fiil cümlesinin öğelerinin düşürülmesi her iki dilin ortak özelliklerindedir.

19- Arapça ve Türkçe'de fiil/yüklem ile fâil/özne arasında şahıs ve sayı bakımından bazı uygunluklar bulunmak zorundadır. Arapça'da isimlerde cinsiyet ayrımı olduğundan dolayı isimler "müzekker" ve "müennes" ikiye ayrılırlar. Türkçe'de ise isimlerin cinsiyeti söz konusu değildir. Bununla birlikte isimlerin gösterdikleri varlıklar erkek ya da dişi olabilir. Örneğin, horoz eril, tavuk dişildir. Yine hayvanların cinsiyetlerini belirtmek için ismin başına erkek ve dişi kelimeleri getirilir. Örneğin, bir kedinin cinsiyetini belirtmek için erkek kedi veya dişi kedi denir (Aksan, 1980: II, 89). Görüldüğü üzere, Arapça ile Türkçe bu bakımdan birbirlerinden farklılık göstermektedir. Örneğin, Türkçe'de "öğretmen" kelimesi hem erkek hem de kadın için kullanılırken; Arapça'da bu kelime, cinsiyet ayrımı olduğundan dolayı معلم ve معلمة kelimeleriyle karşılanır. Türkçe'de isimler tekil ve çoğul olmak üzere ikiye ayrılırken; Arapça'da isimler müfred, tesniye ve cem'i olmak üzere üçe ayrılır. Bu noktada Türkçe'de Arapça'daki tesniyelik (ikilik) olmadığı, Arapça'da isimlerde çoğulluk sayı bakımından üç ve üzeri iken, Türkçe'de ise çoğulluk iki ve üzeridir. Arapça "معلمان" kelimesi Türkçe'ye "iki öğretmen" veya "öğretmenler" olarak çevrilir. Ayrıca Türkçe'de çekimli fiillerin tekil ve çoğul çekimi olmak üzere toplam altı taneyken; Arapça'da ise müfret, tesniye ve cem'i olmak üzere fiillerin on dört çekimi vardır. Türkçe'de Arapça'daki gibi fiilin tesniye çekimi yoktur.

Arapça'da fâil, müfret, tesniye veya cem'i olsun fiil daima müfret olur. Türkçe'de ise, genel olarak, özne tekil ise yüklem de tekil, özne çoğul ise yüklem de çoğul olur.

Öğrenci kitap okuyor.	يقرأ الطالبُ كتابًا
İki öğrenci/Öğrenciler kitap okuyor.	يقرأ الطالبان كتابًا
Öğrenciler kitap okuyor / okuyorlar.	يقرأ الطلاب كتابًا

Arapça'da ğayr-i âkil cem'î fâilin, müfret ve müennes fiili olur. Türkçe'de ise, cansız çoğul öznelerin, hem tekil hem de çoğul fiili olabilir.

Kalemler kırıldı /kırıldılar.	إنكسرت الأقلامُ
-------------------------------	-----------------

Arapça'da fâil, insan vücudunda iki tane olan organısa, müfret ve müennes fiili olur. Türkçe'de özne ise çoğul organ ismi ise yüklem tekil olur. Arapça'da fâil, cem'î organ ismiyse ğayr-i âkil cem'î gibi kabul edilir ve müfret ve müennes fiili olur.

Kulaklarım duymuyor.	لا تسمع أذني
Muhammet'in dişleri kırıldı.	إنكسرت أسنان محمد

Arapça'da fâil, cem'î ismi ise fiil hem müzekker hem de müennes olarak müfret olarak gelir. Türkçe'de ise özne, tekil veya çoğul topluluk ismi ise fiil, çoğu zaman, tekil olarak gelir; ayrıca çok az da olsa çoğul olarak gelir.

İstanbul'u Türkler fethetti.	فتح / فتحتُ التركُ إستانبولَ
------------------------------	------------------------------

5. ARAPÇADA SIK KULLANILAN İSİM VE FİİL CÜMLESİ KALIPLARI

5.1. İsim Cümlesi Kalıpları

CÜMLE KALIBI	ÖRNEK CÜMLE
M+H	الكتاب مفيدٌ
M + H (İsim cümlesi)	خالدٌ أبوه معلّمٌ
M+ H (Fiil cümlesi)	المسلمُ يصدق
M + H (Zarf)	أحمدٌ عندك
M + H (Câr-mecrûr)	الجنةٌ تحت أقدام الأمّهات
MH (Şibih cümle) + MM (Nekre)	بيننا أولادنا في جيبي مشطٌ
MH (Soru ismi) + MM	كيف أنت؟
M (Sıla cümlesi) + H	الذي اجتهدَ ناجحٌ
M (Müevvel mastar) + H	أن تصوموا خيرٌ لكم
M (Kem-i haberiyye) + H	كم نصيحةً بذلناها
MH (Şibih cümle) + MM (Habere ait zamir taşıyan)	في الدار صاحبها

M: Mübteda,
H: Haber,
MM : Muahhar mübteda,
MH: Mukaddem haber

5.2. Fiil Cümlesi Kalıpları

CÜMLE KALIBI	ÖRNEK CÜMLE
F + Fa	جاء أحمدُ
F + Fa + M	أعطى عليُّ الكتابَ علمَ المعلمُ الدروسَ صلىَّ أحمدُ على صديقه سافرتُ للتجارة
MF + NF	إنكسرتِ الأقلامُ
F + MM (Zahir isim-Fiile bitişik zamir) + MFa	ضحك الطالبُ معلمه يحبني أبي
MM (Zahir isim+Munfasıl zamir) + F + MFa	الرسالة كتب أحمدُ إياك نعيد

F: Fiil

Fa: Fâil

M: Mef'ûl

NF: Nâib-i fâil

MF: Mechul fiil

MM: Mukaddem mef'ûl

MFa: Muahhar fâil

6. SONUÇ

Arapça ile Türkçe farklı dil ailelerine mensup iki farklı dildir. Bu farklılık, iki dilin sözdizimini ve sözdizimi özelliklerinin de farklı olmasına yol açmıştır. Her iki dilde çok sayıda farklı cümle yapı ve çeşidi olsa da temel cümle yapısı isim ve fiil cümlesi olarak ikiye ayrılmaktadır.

Arapça cümle dizilişinin temel mantalitesi, asıl öğeden tali öğeye doğru cümle öğelerinin sıralanması iken, Türkçe’de ise tali öğeden asıl öğeye doğru olan öğe dizilişi şeklindedir. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak, bir Arap önem verdiğini cümle başında zikreder, bir Türk ise önem verdiğini cümle sonuna saklar.

Türkçe’de isim ve fiil cümlesinin her ikisi de “yüklem” esas alınarak tasnif ve tarif edilmektedir. Başka bir ifadeyle, cümle isim veya fiil cümlesi olması cümle yüklemine isim veya fiil soylu bir kelime olmasına bağlıdır.

Arapça’da ise cümle tasnif ve tarifinde esas olan cümle başlığı kelime türünün ne olduğudur. Bunun için isimle başlayan cümle isim cümlesi, fiil ile başlayan cümle fiil cümlesi denilir. Günümüzde bazı Arap dilcileri cümle tasnifinde ve tarifinde cümle ne ile başladığının değil, müsnedin isim veya fiil soylu bir kelime olduğunun esas alınması gerektiğini dile getirmektedirler. Bu anlayış, Türkçe’nin cümle tasnif ve tarifi ile aynıdır. Her ne kadar cümle konusunda bu tür yeni açılım ve anlayışlar olsa da temel ve klasik görüşler ve kurallar hala kullanımdadır ve ağır basmaktadır.

Türkçe isim ve fiil cümlesi yapı ve öğe sayısı bakımından aynılık göstermektedir. Türkçe’de isim ve fiil cümlesinde aynı öğe isimleri kullanılmaktadır. Arapça’da ise isim ve fiil cümlesi hem yapı hem de öğe sayısı bakımından farklıdır. Arapça’da isim ve fiil cümlesinde farklı öğe isimleri kullanılmaktadır.

Arapça’da isim cümlesinde mübteda, Türkçe’de ise yüklem ön plana çıkarılmaktadır. Arapça’da ve Türkçe’de fiil cümlesinde fiil/yüklem ön plana çıkarılmaktadır. Arapça ve Türkçe’de isim cümlesinin dizilişleri birbirine benzerken, fiil cümlesinin dizilişleri farklılık göstermektedir.

Arapça ve Türkçe’de isim ve fiil cümlelerinin öğeleri temel dizilişlerinden farklı olarak dizildiklerinde birtakım “anlam” farklılıkları oluşmaktadır. Cümle vurgusu her iki dilde de olan bir husustur. Cümle vurgusunun, Arapça’da genel olarak cümle başında, Türkçe’de ise cümle sonunda olduğu kabul edilmektedir.

Arapça’da kelimelerin cümle içerisinde hangi öğe pozisyonunda oldukları kelimelerin irablarından anlaşılırken, Türkçe’de ise bu durum cümle içerisindeki kelimenin eksiz olmasından veya hangi eki aldığından anlaşılır.

Arapça ve Türkçe’de fiil cümlesinin en önemli öğesi “fiil”dir. Fiil, bir eylem bildirdiği gibi zaman da ifade eder. Arapça ve Türkçe’de fiillerin zamanları karşılaştırıldığında benzerlik ve farklılıkların olduğu görülmektedir.

Son olarak, iki dile ait isim ve fiil cümleleri karşılaştırıldığında birtakım benzerlik ve farklılıkların olduğu görülmektedir. Dil öğrenim ve öğretiminde cümlelerin bu farklı ve benzer özelliklerin göz önünde bulundurulması önemli kolaylıklar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ABATAY, N., ÖZEL, S., ÇAM, A., 2003, Türkiye Türkçesinin Sözdizimi, 2.baskı, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 134s.
- ‘ABDULĠANÎ, AHMED ‘ABDU’L-‘AZÎM, 1990, el-Mustalahu’n-nahvî, Dâru’s-sekâfe li’n-neşr ve’t-tevzî’, byy., 222s.
- ‘ABDULLATÎF, M., H., 2003, Binâu’l-cumleti’l-‘arabiyye, Dâru ğarîb li’t-tabâ’a ve’n-neşr ve’t-tevzî’, Kahire, 410s.
- ‘ABDULLATÎF, M., H., ÖMER, A., M., ZEHRÂN, M., N., 1994, en-Nahvu’l-esâsî, 4.baskı, Dâru’s-selâsil li’t-tabâ’a ve’n-neşr, Kuveyt, 656s.
- AKÇAY, İ., 1994, “Arapça ve Türkçe Seslerin Telaffuzu ve Aralarındaki İlişkiler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ezurum.
- AKSAN, D., 1979, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, 2.baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, I-III.
- AKYÜZ, V., 1995, Arapça’da Fiil Zamanları, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 507s.
- el-ANTÂKÎ, M., ty., el-Minhâc fi kavâ’id ve’l-‘irâb, 8.baskı, Dâru’ş-şarki’l-‘arabî, Beyrut-Lübnan, 296s.
- ‘ATÎK, ‘A., ty., ‘İlmu’l-me’ânî beyân bedî’, yy., 669s.
- el-BÂB, C., D., “el-Hasâisu’l-bunyeviyye li’l-fi’l ve’l-ism”, <http://www.awudam.org/trath/08/turath08-004.htm> (20.10.2006).
- BANGUOĞLU, T., 1990, Türkçenin Grameri, 3.baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 628s.
- BERGSTRÄSSER, G., 1994, et-Tatavvuru’n-nahvî li’l-luġati’l-‘arabiyye, (Gözden geçiren ve notlandıran: Ramazân ‘Abdu’d-tevvâb), 2.baskı, Mektebetu’l-hâncî, Kahire, 231s.
- _____, 2006, Sâmi Dilleri Tarihi, (haz. Hulusi Kılıç-Eyyüp Tanrıverdi), 1.baskı, Anka Yayınları, İstanbul, 160s.
- BOSTANCI, A., 2004, “Arapça’da Dua Üslûbu”, Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Yaz 2004 (14), ss.25-48.
- BULUT, A., 2000, Arap Dili Araştırmaları I Sesler Lugavî İbdâl İlk Sığa Meselesi Terkîbî İştikâkın Sınırı, 1.baskı, Alfa, İstanbul, 212s.
- el-CÂRİM, A., 2000, “el-Cumletu’l-fi’liyye esâsu’t-ta’bîr fi’l-luġati’l-‘arabiyye”, el-Cârimiyât, 3.baskı, Daru’ş-şurûk, Kahire, ss.392-395.
- el-CÂRİM, A., EMÎN, M., 1964, en-Nahvu’l-vâdih, Dâru’l-meârif, Mısır, I-III.
- _____, 1999, el-Belâġatu’l-vâdiha (eş-şerh), Dâru’l-meârif, byy., 308s.
- el-CURCÂNÎ, ‘ABDULKÂHİR., 1978, Delâilu’l-i’câz, Dâru’l-ma’rife li’t-tabâ’a ve’n-neşr, Beyrut, 428s.
- el-CURCÂNÎ, ‘ALÎ B. MUHAMMED, 2003, Kitâbu’t-ta’rifât, 1.baskı, Dâru’n-nefâis, Beyrut, 476s
- CÜNDİOĞLU, D., 2005, Kur’an Çevirilerinin Dünyası, Kaknüs, İstanbul, 264s.
- ÇAKIR, M., 1994, Sibeveyh Öğretim Yöntemi ve Koyduğu Bazı Nahiv Kuralları, Anadolu Matbaası, İzmir, 152s.
- ÇELEBİ, R., MÜFTÜOĞLU, N., H., 1996, Teshîlu’l-belâġa, Anadolu Matbaası, İzmir, (52+134)s.
- ÇÖĞENLİ, M., S., 1999, Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi, Bakanlar Matbaacılık, Erzurum, 424s.

- ÇÖRTÜ, M., M., 2006, Arapça Dilbilgisi Nahiv, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 453s.
- _____, 1995, Arapçada Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 173s.
- ed-DAKR, A., ty., Mu‘cemu’n-nahv, Mektebetu’l-kıyâm, Kum, 439s.
- DUYMAN, R., 1984, Uygulamalı Kompozisyon Bilgileri, Seda Yayınları, İstanbul, 317s.
- EDİZKUN, H., 1992, Türk Dilbilgisi, 4.baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 407s.
- EREN, C., 2000, Modern Tercüme Metodlarına Giriş (Arapça-Türkçe/Türkçe-Arapça), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum, 208s.
- ERGİN, M., 2002, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınevi, İstanbul, 407s.
- ERKUL, R., 2004, Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 184s.
- el-ESTERÂBÂDÎ, RADİYYUDDÎN MUHAMMED B. EL-HASAN, 1978, Şerhu’r-radî ‘ale’l-kâfiye, Câmi‘atu Kâr Yûnus, byy., I-IV.
- el-FÂKİHÎ, ‘ABDULLAH B. AHMED, 1993, Şerhu kitâbi’l-hudûd fi’n-nahv, 3.baskı, Mektebetu vehbe, Kahire, 342s.
- FEYYÂZ, S., 1995, en-Nahvu’l-‘asrî delîlun mubsitun li kavâ‘idi’l-luğati’l-‘arabiyye, 1.baskı, Merkezu’l-ehrâm li’t-terceme ve’n-neşr, Kahire, 375s.
- FURAT, A., S., 1996, Arap Edebiyatı Tarihi I, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul, 365s.
- GENCAN, T., N., 1971, Dilbilgisi, 2.baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 502s.
- GÜLENSOY, T., 2000, Türkçe El Kitabı, 1.baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 638s.
- GÜNEŞ, S., 2002, Türk Dili Bilgisi Tarihî Gelişim, Ses, Kelime ve Cümle, 6.baskı, Yy., İzmir, 380s.
- GÜRKAN, N., 2001, “Arapça ve Türkçe’de Sözdizimi/Cümle”, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8, ss.51-76.
- EL-ĞALÂYİNÎ, M., 1968, Câmiu’-durûsi’l-‘arabiyye, 10.baskı, İntişârâtü Nasır Husrev, Tahran, I-III.
- HÂLİS EFENDİ, ŞİRVÂNLI MEHMED, 1998, Telhisu’n-nahv, (Hrz. Kenan Demirayak-M. Sadi Çöğenli), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 97s.
- HÂRÛN, A., 2001, el-Esâlîbu’l-inşâiyye fi’n-nahvi’l-arabî, 5.baskı, Mektebetu’l-hâncî, Kahire, 232s.
- HASAN, A., ty., en-Nahvu’l-vâfi, 3.baskı, Dâru’l-me‘ârif, Mısır, I-IV.
- el-HÂŞİMÎ, A., 1984, Cevâhiru’l-belâga fi’l-me‘ânî ve’l-beyân ve’l-bedî‘, 2.baskı, Kahraman Yayınları, İstanbul, 428s.
- _____, 1998, el-Kavâ‘idu’l-esâsiyye li’l-lugati’l-‘arabiyye, 1.baskı, el-Mektebetu’l-‘asriyye, Beyrut, 360s.
- el-HÛLÎ, M., A., 2000, Arapça Öğretim Metotları, (çev. Cihaner Akçay), Bizim Büro Basımevi, Ankara, 144s.
- İBÂDE, M., İ., ty., el-Cumletu’l-‘arabiyye mükevvinâtuhâ envâ‘uhâ tahlîlühâ, 2.baskı, Mektebetu’l-âdâb, Kahire, 208s.
- İBN ‘AKÎL, BAHÂUDDÎN ABDULLAH, 1964, Şerhu İbn ‘Akîl, 14.baskı, İntişârâtü Nâsır Husrev, Tahran, I-II.
- İBN CİNNÎ, EBU’L-FETH ‘USMÂN, 2001, el-Hasâis, 1.baskı, Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, Beyrut, I-III.
- İBN HALDÛN, ‘ABDURRAHMÂN B. MUHAMMED, ty., Târîhu İbn Haldûn, 4.baskı, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut-Lübnan, I-VII.
- İBN HALÎL, AHMED ŞÂKİR, 1999, Tebsîratu’t-tullâb fi ‘ilmi’l-i‘râb, (Hrz. Kenan Demirayak-M. Sadi Çöğenli), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, 134s.
- İBN HİŞÂM EL-ENSÂRÎ, C., 1210, Muğni’l-lebîb an kutubi’l-e‘ârîb, 4.baskı, İntişârâtü

- seyyidi'ş-şuhedâ, Kum, I-II, 1013s.
- _____, 1950, Katru'n-nedâ ve belli's-sedâ, 5.baskı, Matba'atu's-se'âde, Mısır, 383s.
- _____, ty.(a), el-İ'râb 'an kavâ'idî'l-i'râb ve tercümesi, (hızr. Kenan Demirayak-M. Sadi Çöğenli), yy., byy., (56+86)s.
- _____, ty.(b), Şerhu şuzûri'z-zehab fi ma'rifeti kelâmî'l-'arab, Mektebetu's-sa'âde, Mısır, 480s.
- _____, ty.(c), Evdahu'l-mesâlik ilâ elfiyyeti İbn Mâlik, Menşûrâtu'l-mektebeti'l-'asriyye, Beyrut, I-II.
- İBN MÂLİK, CEMÂLUDDÎN MUHAMMED B. 'ABDİLLAH, 1990., Şerhu't-teshîl, 1.baskı, Hicr li't-tabâ'a ve'n-neşr ve't-tevzî', byy., I-IV.
- İBN YA'ÎŞ, MUVAFFAKU'D-DÎN B. YA'ÎŞ B. 'ALÎ, ty., Şerhu'l-mufassal, el-Mektebetu't-tevfikiyye, Kahire-Mısır, I-IV.
- İBN-İ HALDÛN, 'ABDURRAHMÂN B. MUHAMMED, 2004, Mukaddime, çev. Halil Kendir, Yeni Şafak Promosyonu, İstanbul, I-II.
- İBNU'L-ENBÂRÎ, EBU'L-BEREKÂT 'ABDURRAHMÂN B. MUHAMMED B. EBÎ SA'ÎD, ty., Kitabu esrâri'l-'arabiyye, Matbû'âtu'l-mecma'i'l-'ilmiyyi'l-'arabî bi Dimeşk, byy., 496s.
- İBNU'S-SERRÂC, EBÛ BEKR MUHAMMED B. SEHL, 1999, el-Usûl fi'n-nahv, Muessesetu'r-risâle, 4.baskı, Beyrut-Lübnan, I-III.
- İBRAHİMOĞLU, N., 1999, "Arap Dilinde Cümleler ve Kuruluş Yolları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- İŞLER, E., 2003, "Arapça ve Türkçede Zamanlar-Karşıtsal Çözümleme", Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Kış 2003 (8), ss.55-68.
- KABÂVE, F., 1989, İ'râbu'l-cumel ve eşbâhi'l-cumel, 5.baskı, Dâru'l-kalemi'l-'arabî, Halep, 397s.
- KARAHAN, L., 2004, Türkçede Söz Dizimi, 7.baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 192s.
- KAVRUK, H., SALMAN, R., ÖZTÜRK, A., AYDIN, G., UĞUR, H., KARAGÖZ, N., 2001, Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatımı, 2.baskı, Uğurel Matbaası, Malatya, 258s.
- KAYA, M., 2000, "Dilbilim ve Anlama Etkisi Açısından Arap Dili'nin Başlıca Özellikleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- KOÇAK, İ., 1992, Arapça Dilbilgisi (Sözdizimi), AÜDTCFY, Ankara, 316s.
- KORKMAZ, Z., 2003, Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1224s.
- KORKMAZ, Z., ERCİLASUN, A., B., ZÜLFİKAR, H., PARLATIR, İ., AKALIN, M., GÜLENSOY, T., BİRİNCİ, N., 2001, Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, 5.baskı, Yargı Yayınevi, Ankara, 546s.
- MAKSUTOĞLU, M., 1969, Arapça Dilbilgisi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 360s.
- MECMA'U'L-LUĞATİ'L-'ARABİYYE,
<http://www.arabicacademy.org.eg/FrontEnd/search.aspx> (03.06.2008)
- MEKTEBETU TENSİKİ'T-TA'RİB, <http://www.arabization.org.ma/Dictionnaire.asp>
 (03.06.2008)
<http://www.arabization.org.ma/Dictionnaire.asp?m=menu4.gif> (03.06.2008)
- MUBÂREK, M., 1992, Kavâ'idü'l-luğatî'l-'arabiyye, 3.baskı, eş-Şeriketu'l-'alemiyye li'l-kitâb, Beyrut-Lübnan, 306s.
- el-MUBERRED, EBU'L-'ABBÂS MUHAMMED B. YEZÎD, ty., el-Muktadab, 'Âlemu'l-kütüb, byy., I-IV.
- MUĞÂLİSE, Mahmûd Husnî, 1997, en-Nahvu'ş-şâfi, Muessesetu'r-risâle, Beyrut, 616s.

- NÜREDDİN, HASAN MUHAMMED, 1996, ed-Delîl ilâ kavâ'idi'l-luğati'l-'arabiyye, 1.baskı, Dâru'l-'ûlumi'l-'arabiyye, Beyrut-Lübnan, 264s.
- ÖZBALIKÇI, N., R., 1996, Arap Dilinde Zaman Açısından Fiiller, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 216s.
- er-RÂCİHÎ, A., 2000, et-Tatbîku'n-nahvî, 3.baskı, Dâru'l-ma'rifeti'l-câmi'iyye, İskenderiye, 446s.
- er-RÂFİ'Î, M., S., 1997, Târîhu âdâbi'l-'arab, 1.baskı, Mektebetu'l-îmân, byy., I-II.
- SÂLİH, ABDURRAHMÂN EL-HÂCC, 1996, "el-Cumle fi Kitâbi Sîbeveyh", Mecelletu mecme'i'l-lugati'l-'arabiyye, 78, ss.98-113.
- es-SÂLİH, S., 2004, Dirâsâtu fi fikhi'l-luğa, 16.baskı, Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn, Beyrut, 400s.
- SARAÇ, M., A., Y., 2006, Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat, 4.baskı, Gökkuşbuğu, İstanbul, 326s.
- SARICA, S., GÜNDÜZ, M., ty., Güzel Konuşma Yazma (Kompozisyon), Fil Yayınevi, İstanbul, 443s.
- es-SEKKÂKÎ, EBÛ YA'KÛB YÛSUF B. EBÎ BEKR MUHAMMED B.'ALÎ, 2006, Miftâhu'l-'ulûm, el-Mektebetu's-şâmile 2.0.
- ES-SEMERRÂÎ, İ., 2001, "Arapça'da Fiil ve Fiil Sistemi", (çev. Ahmet Bostancı), Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3, ss.351-358.
- SEVİNÇ, R., R., 2004, "Arap Dilinde Cümle Yapısı ve Biçimi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- SEZER, İ., H., 2001, Muhtasar Arapça Cümle Kalıpları, Sebâ Ofset, Konya, 96s.
- SÎBEVEYH, EBÛ BİŞR 'AMR B. 'OSMAN B. KANBER, 1988, el-Kitâb, 3.baskı, Mektebetu'l-hâncî, Kahire, I-V.
- es-SUYÛTÎ, CELÂLUDDİN 'ABDURRAHMÂN B. EBÎ BEKR, 2002, el-İtkân fi 'ulûmi'l-kur'ân, 5.baskı, Dâru İbn Kesîr, Dimeşk-Beyrut, I-II.
- ŞİMŞEK, M., A., 1997, "Arapça'da Zaman Kalıpları, Kullanım Alanları ve Türkçe'deki Zamanlarla Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- ŞİMŞEK, R., 1997, Türk Dili ve Edebiyatı Türk Dili-4, Şimşek Yayınları, İstanbul, 148s. Tahran,
- TASA, M., 2002, "Kur'an'da Cümle Yapısı", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- UZUN, T., 1997, Arapça Sarf-Nahiv Terimleri Sözlüğü, Damla Ofset AŞ., Konya, 176s.
- WRİGHT, W., 1996, Grammar of the Arabic Language, Third edition, Librairie Du Liban, Lebanon, I-II.
- YILDIRIM, K., 2003, "Arap Dilinde 'Nebr' (Vurgu)", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kış-ilkbahar 2003 (XVII), ss.163-191.
- ez-ZA'BELÂVÎ, S., "el-Cumletu'l-fi'liyye ve'l-cumletu'l-ismiyye", <http://www.awudam.org/trath/42-43/turath42-43-009.htm> (03.06.2007).
- ZEKERİYYÂ, M., 1986, el-Elsiniyyetu't-tevlîduyye ve't-tahvîluyye ve kavâ'idu'l-luğati'l-'arabiyye, 2.baskı, el-Müessesetu'l-câmi'iyye li'd-dirâsât ve'n-neşr ve't-tevzî', Beyrut, 184s.
- ez-ZEMAŞERÎ, EBU'L-KÂSİM CÂRULLAH MAHMÛD B. ÖMER, 2006, el-Mufassal fi san'ati'l-i'râb, el-Mektebetu's-şâmile 2.0.
- ez-ZERKEŞÎ, BEDREDDİN MUHAMMED B. ' ABDULLAH, ty., el-Burhân fi 'ulûmi'l-kur'ân, Mektebetu dâru't-turâs, Kahire, I-IV.
- ZİHNÎ, M., 1981, el-Muktadab, Marifet Yayınları, İstanbul, 378s.

ÖZGEÇMİŞ

01.01.1983 tarihinde K.Maraş'ta dünyaya gelen Zübeyt NALÇAKAN ilköğretimini Şehit Yusuf Çavuş İlkokulu'nda tamamladı. Orta ve lise öğrenimini ise K.Maraş Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde tamamladı. 2001 yılında, KSÜ İlahiyat Fakültesi'nde yüksek öğrenimine başladı ve 2005 yılında bu fakülteden mezun oldu. Aynı yıl KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı dalında yüksek lisans eğitimine başladı. K.Maraş'ta imam-hatip olarak görev yapmakta olup evlidir.

e-posta: z_nalcakan@hotmail.com & znalcakan@gmail.com